

I R O D A L M I
M Ű V É S Z E T I
T U D O M Á N Y O S
É S
H E L Y T Ő R T É N E T I
S Z E M L E

ÍZELÍTŐ

Felidéztük az elmúlt harminc évet

Jókai Mór- emlékévk – Irodalmi
önképzőkör

Apa és lánya – A laborfalvi Benkék a
magyar színjátszás történetében

Természeti szépségek és
kapcsolódási pontok

Tavaszi mandala

Paksi tamburazenekarok nyomában

Emlékezés Kovács Lajosra

Élet Pakson

A sárközi népművészet hatása a
festőművészetre

Juhász Sándor írása

Részlet Donáci Ilona regényéből

Horányi György prózai írása, versei

Bunkóczi András versei

Sörös Erik versei

Ajánlás Klippel János
verseskötetéhez

Takácsné Tóth Márta versei

Széles Judit textilművész élete és
munkássága

Génuszok nyomában

Áadták a Héliosz-díjakat

75 éves az MVM ERBE Zrt.

Könyvajánló – Gróf Bethlen
Miklós kancellár és az erdélyi
vallásszabadság

Paksi Tükör

XXXII. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM, 2025 MÁRCIUS

Jókai 200

Emlékév – 200 éve született Jókai Mór

Lovásziné Anna

Felidéztük az elmúlt harminc évet

A Paksi Tükör első száma 1994 tavaszán jelent meg, ezért 30 év múltán, 2024. év végén egy közös emlékezésre, beszélgetésre hívtuk az érdeklődőket a Pákolitz István Városi Könyvtárba. A lapnak kezdetektől Beregnyei Miklós volt a főszerkesztője, az ő érdeme, hogy a lap még ma is megjelenik.

- ▶ Beregnyei Miklós alapító főszerkesztő, felelős kiadó
kitartó, elhivatott munkája 30 éven át = Paksi Tükör
Köszönjük!

Tóth Judit

Jókai Mór-emlékév – Irodalmi önképzőkör

2025. február 11-én a Csengey Dénes Kulturális Központ Könyvtárgalériájában az Irodalmi Önképzőkör 200 éve született Jókai Mór címmel tartott foglalkozásán a szerzőről, regényeiről, népszerűségéről beszélgettem a résztvevőkkel. Az irodalmi élmények mellett előkerültek emlékek Jókai balatonfüredi villájában tett látogatásokról, eredeti, 1894-ben kiadott könyvével való találkozásról, valamint Kuchta Csilla felolvasta saját versét, melyet Jókai tardonai bujdosása ihletett.

Mottó: „... a keleti mesélők egyenes utóda.” (Babits Mihály)

200 éve, 1825. február 18-án született Komáromban Jókai Mór a magyar romantikus próza legolvasottabb írója, aki körül mindig túl sok volt a pletyka, és aki maga is kivette a részét ebből. A másodkézből szerzett mendemondák alapján képes volt megsértődni, igaz a megbocsátás lehetőségét is felkínálta, olykor feltételekhez kötve.

Jókai Mór Barabás Miklós litográfiáján (1854)

Ásvay Jókay Móric néven anyakönyvezték. Az anekdota szerint egy író társa, Tóth Lőrinc élcelődésből úgy címezte meg az egyik levelét barátjának, hogy „Jókay Mór úrnak”, s mi más lehetett Jókai válasza, mint hogy „Tóth Lőr úrnak”. Majd a demokratikus érzelmei teljesebb kifejezésére nevében az y-t i-re változtatta 1848. március 15-ét követően.

A kisfiú Jókai sok mindentől félt, többek között a kutyáktól, a szakállas zsidó házalóktól, és rettegett attól, hogy élve eltemetik. Ezért aztán nemigen engedték, hogy odakint kóricáljon. Az iskola csupán 100 méternyire volt a házuktól, mégis sokáig elkísérték, és amikor már egyedül ment, akkor is folyton visszanézett, hogy a dajka vagy a cseléd figyeli-e, hogy nem történt-e valami baj. Barátai ezért egy időszakban Móric leányasszonynak nevezték. Így inkább egymagában játszott, falta a könyveket, szeretett álmodozni, és maga is írni kezdett. Kilencéves

korában megjelent két verse nyomtatásban, tízéves korában már versét közölték a fővárosi lapok.

1834. július 16-án Helmeczy Mihály Társalkodó, Mulattató egyvelegek című rovatában jelent meg: „Révkomáromban egy szegény tébolyodott-ra, ki házrul házra járva teng, következő verseket írt egy ugyan ottani 9 esztendőös fiucska (Jókay M.):

Ollyan vagyok én mint az olly madársereg
A' melly eltévedvén az ég alatt cserreg;
Én is eltévedtem elmémben, bujdosok,
Szánjatok-meg kérlek, lelki jó orvosok”

A komáromi gimnázium szorgos, jó eszű, érdeklődő diákja volt, aki szabadidejét is nyelvtanulással töltötte. Több nyelven beszélt, jól tudott németül, latinul, franciául, olaszul, angolul. Nyelvtanára későbbi sógora, Vály Ferenc (ő vette feleségül Jókay Esztert) volt, aki korán felismerte ifjú tanítványa tehetségét, s elhatározta, hogy íróat farag belőle, Jókai azonban ekkor festőnek készült. 12 éves fiúnak Vály szigorúan megszabta, hogy reggel 5-kor fel kell kelnie, és 6-kor már tanulásra kell jelentkeznie nála. Ezt a napirendet Jókai 3 évig követte Vályval – és később sem hagyta el ezt a szokását. Önként vállalt és jól bevált módszer volt ez számára íróként is, reggel 6 előtt kelt, 6-kor kezdett dolgozni, és megszakítás nélkül írt 10-ig, azután a nap többi részét már egyéb, változatos foglalatosságokkal töltötte. Felnőttként hobbik egész sorát művelte: tornázott, vívott, lőtt, rajzolt, festett, elefántcsontból kis szobrokat faragott, értékes tengeri csigákat gyűjtött, 8 cm-es távcsövével rendszeresen kémlelte a csillagokat, szőlőt és gyümölcsöt termesztett. Zsolnay Vilmoshoz (a pécsi Zsolnay-porcelángyár tulajdonosa) hasonlóan rajongott a különböző dinnyékért. Ha tehetette, a nyaralójában a rózsáit és a dinnyéi gondozta, állatait maga etette.

1841-ben került Pápára, ahol Petrovics (később Petőfi) Sándor lett az osztálytársa és jó barátja. 1843-ban A zsidó fiú című drámája dicséretet kapott a Magyar Tudós Társaság drámapályázatán. Első novellái és 1846-ban megjelent regénye, a Hétköznapiok sikere végleg elkötelezte az írás mellett. 1846-ban az Életképek, majd a Jelenkor munkatársa és szerkesztője, valamint a Tízek Társaságának tagja lett. 1848 márciusában Petőfi mellett a forradalmi ifjúság egyik vezető alakjaként részt vett a 12 pont megszövegezésében.

Barabás Miklós: Laborfalvi Róza (1854)

Laborfalvi Rózával a megismerkedése is romantikus körülmények között történt a legenda szerint. 1848. március 15-én, a forradalom kitörésének napján Katona József drámájának női főszerepét játszotta egy díszelőadáson: „A forradalmár előtt egy királyné (állt). Gertrudis. A legszebb Gertrudis Magyarországon. Laborfalvi Róza levett a saját kebléről egy nemzeti színű kokárdát és Jókai szíve fölé tűzte, aztán a szeme közé nézett mélán, édesen, rejtelmesen. És Jókai e pillanatban érezte bizsergő ereiben, hogy ez a nézés az ő jutalma a végzettől a mai napért, és hogy ez a jutalom egy egész életre szól.” (Mikszáth Kálmán)

1848. augusztus 29-én Rákoscsabán kötöttek házasságot Laborfalvi Róza színésznővel, emiatt azonban Petőfivel való barátsága megrendült, és anyja is kitagadta, mivel Róza nyolc évvel volt idősebb az írónál, ráadásul volt egy törvénytelen leánygyermek is, akinek lányát halála után a házaspár örökbe fogadta.

Jókai 1848 őszén Kossuth megbízottja lett: követte a kormányt Debrecenbe, Szegedre, Aradra. 1849 elején megindította a békepárti Esti Lapokat. Szemtanúja volt Buda visszafoglalásának. A szabadságharc bukása után a Bükkben, Tardonán bujkált – ebből az élményből született meg 1850-ben az Egy bujdosó naplója, amely csak Sajó álnéven jelenhetett meg. Közben felesége a Komárom védőinek kiadott menlevelet szerzett számára, 1850-ben visszatérhetett Pestre.

Ettől kezdve csak az írással foglalkozott, sorra jelentek meg regényei, lapokat alapított és szerkesztett: 1854-től a Vasárnapi Újságot, 1858-tól az Üstökös című élclopot, 1863-tól A Hont, 1867-től az Igazmondó című politikai lapot. Ő lett az első magyar író, aki regényei honoráriumából nagypolgári stílusban élhetett. 1858-ban az MTA levelező, 1861-ben rendes tagja lett. 1861–96 között országgyűlési képviselő volt, mindvégig Tisza Kálmán bizalmasa. Jókai emellett a Szent István-rend lovagja, a Kisfaludy Társaság tagja, 1876-tól 1903-ig a Petőfi Társaság elnöke, valamint a Dugonics Társaság tiszteletbeli tagja is volt.

1868-ban találkozott először Erzsébet királynéval, meghozzá a Budavári Palotában, egy udvari estélyen. Sisi tudta, kit mutatnak be neki, kifejezetten szerette Jókai könyveit: „Régen óhajtottam önt személyesen megismerni. Műveit régóta ismerem, azok között legszebbnek tartom Kárpáthy Zoltánt.” Jókai Mór válaszában udvariasan fogalmazott: „Háromszoros tisztelője vagyok: mint királynőnek, mint nőnek és mint irodalmunk pártolójának.”

1871-ben költözött be a Jókai házaspár a Balatonfüreden épített villájukba. Itt gyakran fogadtak vendégeket. Jókai egy találkozás alkalmával azt ajánlotta Sisinek, töltsön több időt a Balatonnál, mert nagyon szép. A válaszában a királyné elmondta, Gödöllőn és a budai Várban is remekül érzi magát: „Itt van ez a várkert, amihez hasonló semmi királyi palotának nincsen. Itt örökké szabadnak érzi magát az ember.” Balatoni élményeiről számos cikkben, írásban számolt be (pl. Asszonyt kísér, Istent kísért című regényében), a fürdőélet mindennapjairól lapjában, az Üstökösben is tudósított. 1876-ban az Életképekben Balatonfüredi levelek címmel indított sorozatot.

Jókai szeretett főzni is. Kakas Márton álnéven recepteket írt (1860-as években ezen az álnéven publikálta a politikai közéletéről szóló satirikus költeményeit is). Rózával kedvelt ételeik közé tartozott a hal, valamint a paprikás csirke, a főzelékek és a töltött káposzta. A kávé édesen szeretete, sűrű tejszínnel, rendszerint ezt reggelizte kaláccsal. Ebédre legszívesebben lencsét kért disznófüllel vagy füstölt disznóorrot káposztával.

Jó viszonyt ápolt Rudolf trónörökössel, aki rajongott Jókai könyveiért, amikor megjelent a Bálványosvár című kötete, az első példányt személyesen vitte el a trónörökösnek. 1886-ban felkérte Jókait, hogy legyen a szerkesztője Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben című könyvsorozatnak. Az író elvállalta, és mikor 1889-ben Rudolf tragikus körülmények között elhunyt, Jókai a következőket mondta szomorúan a lapoknak: „A magam részéről nagy súlyt helyezek arra, hogy a munka, amely a megboldogult nevéhez fűződik, tökéletes legyen.”

1894-ben ötvenéves írói jubileumára műveit díszkiadásban jelentették meg. Január 6-án a vigadóbeli díszülésen Eötvös Loránd átadta neki selyemborítékban a Fővárosi Takarékpénztár százezer forintról szóló folyószámla-kivonatát, „a nemzeti ajándékot”. A díszkiadás 200 forintba került a korabeli előfizetők számára.

1886-ban elvesztette feleségét, Rózát, 1899-ben pedig feleségül vette az alig húszéves Nagy (Grósz) Bella színésznőt. 1897-ben ismerkedett meg a 18 éves Nagy Bellával, a lány becsöngetett a Bajza utcai villába, hogy Jókai segítségét kérje a színészi karrierjében. Jókai hátradőlt karosszékében, és Nagy Bella elszavalta a Tetemre hívást. Mikor befejezte, Jókai fölkel, és homlokon csókolta a lányt, ettől fogva pedig nem szűnt meg figyelemmel kíséreni fejlődése útját. Bejuttatta a Nemzeti Színházba ösztöndíjas növendéknek, majd amikor tanárai nem voltak meggyőződve az elhivatottságáról, Rákosi Szidi iskolájában szerzett neki tandíjmentes helyet.

Jókainé Nagy Bella, Erdélyi Mór fotója (1899)

Nagy Bella és az idős Jókai Mór

Nevelt lánya, Fesztyné Jókai Róza és unokahúgai egyenesen a bolondokházába akarták záratni a nagyon is tiszta tudatú író.

Mindenki, még a Jókait mélyen tisztelő és szerető Mikszáth is elvitatta az idős ember jogát az önálló döntéshez, mellyel az a saját magánéletét rendezte. Tőle szokatlan szarkazmussal egyfajta agylágyulásként, betegséggént írja le ezt a döntést Jókai-életrajzában (Jókai Mór élete és kora, 1907), még egy nevet is kitalál a sajátos kórnak: Morbus Transsilvaniensis, erdélyi betegség.

A pletykák és botrányok tehát nem tudták beárnyékolni Jókai és ifjú arája boldogságát, akik harmonikus házasságban éltek még öt évig. Sokat utaztak, főleg melegebb vidékekre, Szicíliába, Abbáziába, Nizzába, Bella számos nőronnával együtt. 1900-ban feleségével megtekintette a párizsi világkiállítást, ahol a francia írók nagy ünnepléssel fogadták.

Jókai 79 éves korában, 1904. május 5-én halt meg Budapesten tüdőgyulladás okozta szívbénulás következtében. Az ágyban fekvő zsebóráját hozzáigazította a lakásban található többihez, majd azt mondta: „Aludni akarok” – és békésen örökre elaludt, szenvedés és fájdalom nélkül, halálában is ugyanazzal a szerencsével, mint ami életére is jellemző volt. Végredeletemben mindent Nagy Bellára hagyott, azzal az indoklással, hogy már életében eleget támogatta a nevelt lányát. A Magyar Nemzeti Múzeum előcsarnokában ravatalozták fel – ott, ahol néhány évvel korábban Kossuthot is. Sírjára – végredeleteme szerint – házának kapuféléjéből kellett fejfát csinálni.

Romantikus művei a mindmáig legolvasottabb magyar íróvá tették. Gazdag és fordultatos cselekmény, érzékletes leírások, életteli párbeszédetek teszik olvasmányossá regényeit, amelyekből számos nagy sikerű filmfeldolgozás is készült (Az aranyember, Fekete gyémántok, A nagyenyedi két fűzfa). Az ő művéből született Johann Strauss A cigánybáró című operettjének és a Szaffi című magyar rajzfilmnek a szövegkönyve is.

Nemcsak Sisi, de Viktória királynő (1819–1901) is szívesen forgatta regényeit, Az új földesúr fordítása a kedvenc olvasmányai közé tartozott.

Kincső női név eredete is hozzá köthető. A jövő század regényében az elképzelt őshaza neve Kin-Tseu, a Pamír vidékén: „Mert az, ami Kin-Tseuban van, drágább az élet minden boldogságánál, drágább nőnél és gyermekeknél, drágább a becsületnél! [...] A kínaiak nevezték azt Kin-Tseunak, a tübetiek Pamirnak, a mongolok Ladakh országnak, és mindannyi-

ra nézve a mesék birodalma volt az." A XX. században vált keresztnévvé, egyes források szerint 2006-tól egyre gyakoribb.

2003 nyarán többek között kisbolygót neveztek el róla, amely kb. 4-5 km átmérőjű és 5,54 év alatt kerüli meg a Napot.

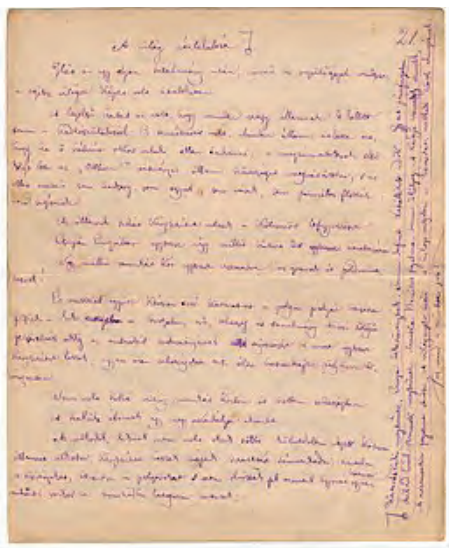
2020-ban pedig megjelent a Jókai-enciklopédia, amely teljes körű képet nyújt az író gazdag világáról. 74 regényét dolgozták fel, 28 500 szócikket tartalmaz 880 oldalban.

Mikszáth Kálmán következő sora pontosan megvilágítja azt a problémát, amit a Jókai-emlékév alkalmából tervezett Irodalmi Önképzőkörhöz kapcsolódó foglalkozásra készülve a művek kiválasztása és Jókai művészetének bemutatása során akadálynak éreztem: „Nos hát, melyikhez nyúljak a Jókai Mórok közül?

Ha Jókai nevét halljuk, inkább kerül elő A Nagy Könyv listájából is ismert Az arany ember, A kőszívű ember fiai vagy az Egy magyar nábob. Ezért hosszas gondolkodást követően a választásom a Jövő század regénye (1872) és a Szeretve mind a vérpadig (1882) című alkotásokra esett ajánlott olvasmányként. Mert szerintem megvan bennük mindaz, ami Jókairól eszünkbe jut: a romantikus sablonok, az angyali és ördögi hősök, a történelmi hitelesség elhiteltelenítése, a fantázia alkotta utópisztikus világ, a látványos leírások és az optimizmus, ami végigkíséri a művek hangulatát. Elmondható, hogy meg tudta valósítani azt, ami a korszakban senkinek nem sikerült: hihetetlen termékenységgel folyamatosan jelen tudott lenni az irodalmi nyilvánosságban különböző műfajokkal, regényekkel, elbeszélésekkel, versekkel, újságcikkekkel is. Jókai saját magát nem tartotta ihletett költőnek, de azért jelentek meg verseskötetei az 1860-as években, és már az 1840-es években is írt verseket.

Talán nem a legsikeresebb regényei közé tartozik A jövő század regénye, de természettudományos ismeretanyaga miatt mégis figyelemre méltó. 1872-től folytatásban megjelent utópiában az 1952–2000 között játszódó történet a világbékéről álmodik. 1945-től be volt tiltva, majd csak 1982-ben jelenhetett meg a kritikai kiadása.

A jövő technikai fejlődését ábrázoló képek a mai tudományos-fantasztikus regénnyel rokonítják, Magyarországon a műfaj előfutárának is tekinthető. Jókait érdekelte minden technikai újításról szóló hír. A balatonfüredi Jókai-múzeumban ott áll a távcsöve, mellyel a csillagokat kémlelte. Sokoldalú érdeklődése a diákévekig vezethető vissza (1830-40-es évek), amikor Pápán 1841-ben Tarczay Lajos volt a fizikatanára, „a legkitűnőbb tanár a főiskolában, Ő magyarázta a természettant és a felsőbb methezt. Tankönyve ma is használható... Ő maga teremtetten meg a főiskola fizikai múzeumát." A regény megalkotásakor felelevenítette, amit a tanártól tanult.

Kéziratlap A jövő század regényéből

Már könyvének előszavában utal arra, hogy a világot egy találmány fogja átalakítani, a repülés. Ez a probléma ősidőktől foglalkoztatta az emberiséget. A különböző forrásokban olvasott technikai vívmányokat kombinálja. Tatrangi Dávid apja Csapkodó-szárnyú villanyrepülőgépét tökéletesíti, hogy megtalálja a tökéletes anyagot, az ichort. De felhasználja a léghajósok feljegyzéseit. Nyomon követhetjük, hogyan válik egy-egy életből vett tény a Jókai-regény fantasztikus világának részévé (pl. rosszulétek, melyeket magasság okoz). A legfantasztikusabb gondolat Tatrangi Mózes holttestével az űrben keringő aerodroming. Tatrangi megfigyelése, hogy a Föld fentről teknő alakú, szintén a léghajósok beszámolóira utal, a tenger és a lég olyan, mint két egymásra fordított üvegharang.

Tatrangi Dávid a népmesék minden akadályt legyőző hőseit mintázza, akinek alakját előzi meg Berend Iván. Tatrangi Dávid mintája feltehetően egy székely ezermester,

Bodor Péter („aki hetek alatt gyárat épít, rezet, vasat, salétromot, kénkövet termel, és puskaporral, ágyúval, ágyúgolyóval látja el a székely honvédokat” – Alapy Gyula, 1925). Más szemlélet szerint Martin Lajos kolozsvári egyetemi professzor adta a mintát, aki a repülés egyik korai előfutára volt.

A regény első felének disztópiájával szemben a második részében a Duna-deltában kialakított „Otthon” utópisztikus országa jelentősen átalakította a világpolitikát, és a világ egészére kiterjedő békét hozott el.

Jókai regényének legfőbb kritikái és elméleti összefoglalói néhány évvel az író halála után kezdtek megjelenni a legkülönbözőbb lapok (többek közt a Népszava) hasábjain az 1910-es évek elején. Már ekkor többek számára feltűnt, hogy az író által megjövendölt társadalmi és technológiai jelenségek nem csupán szárnyukat bontogatják, de közülük több be is következett. Hogy csak néhányat említsünk: repülőgép, a műanyag, a leánykereskedő-hálózat.

A Szeretve mind a vérpadig 1882-ben megjelent történelmi regénye. Az 1870-es években Thaly Kálmán, a fejedelem krónikása hatalmas Rákóczi-kultuszt teremtett az országban. Mikor 1880-ban megjelent Ocskayról szóló monográfiája, elvitte Jókainak. Ebből a forrásból írta meg Jókai az áruló kuruc brigadérosról szóló regényét. Összeszedte Thaly munkájából az érdekes adatokat, és áttette színes mese keretébe. A rá jellemző csapongó fantáziával szövögeti, bonyolítja a mesébe illő történet szálait. Nem a történelemből ismert Ocskayt, Rákóczi árulóját akarta ábrázolni, hanem a férfit, akit szerettek, egészen a vérpadig. Kuruc tárgyú regényeiben széles kor- és környezetrajzot próbált nyújtani, és bonyolult lélek-

tani kérdésekre kereste a választ. Örökké visszatérő kérdéseket boncolgat. Melyik az igazabb út? Mit tehet egy vezető egy kiélezett helyzetben? Hogyan ítélt meg egy áruló tevékenysége? Végül, az utolsó csepp véig kell harcolni, vagy tárgyalni kell a jövő reményében? Ezek mellett a legnagyobb emberi érzés, a szerelem mindenható erejét is megmutatja.

A regény valós történelmi alakjai között szerepel Vak Bottyán János, akivel Ocskay László Zólyom ostromát követően vívott párbajt. A párbajban mindketten megsebesültek, de ez a sebesülés vezetett odáig, hogy Vak Bottyán labancból néhány hét alatt kuruc katona legyen. (1703. december 10-én Rákóczi fejedelem tábornoknak, 20-án pedig a dunántúli kuruc csapatok főparancsnokának nevezte ki.) De említhetem még Czinka Pannát is, aki 1711–1772 között élő hegedűs volt. Férjével és sógoraival ő alapította az első hagyományos magyar cigányzenekart (két hegedűs, egy cimbalmos és egy bőgős). A pipázó cigánylány alakja a regényben is feltűnik, aki zenéjével mindenkit elbűvölt. Ocskay László hadvezér jellemét megszépítette, és átállásának lelki okait kevésbé tudta jól kifejteni.

Szeretve mind a vérpadig címmel Cs. Horváth Tibor forgatókönyvéből, Sebők Imre rajzaival 1964-ben a Népszavában, 1976-ban a Pesti Műsorban képregény jelent meg. 1986-ban a Kockás, később a Füles is közölte. 2020-ban a Magyar Történelmi Színház, a Magyarrock Dalszínház, a komáromi Jókai Színház, az Esztergomi Várszínház és a Békéscsabai Jókai Színház bemutatta a Szeretve mind a vérpadig című történelmi musicalt. Jókai Mór regénye alapján a szövegkönyvet és a dalszövegeket írta Vizeli Csaba, zeneszerző Medveczky Szabolcs és Pécsváradi Zoltán volt.

Végül igazat adok annak a véleménynek, hogy a Jókai-életmű könyvtárnyi volta és annál is nagyobb szakirodalma lehetetlenné teszi, hogy a szövegeket ezek ráhatása nélkül fogadja be az olvasó.

Felhasznált irodalom:

Adamikné Jászó Anna:

Jókai első, a szabadságharc előtti novellái. Retorikai-nyelvi elemzés (2021)

D. Zöldhelyi Zsuzsa: „A jövő század regénye” keletkezése, forrásai (2015)

Margócsy István: Kalandorok és szirének Jókai Mór jellemábrázolásáról (2013)

Mikszáth Kálmán: Jókai élete és kora (1982)

Serdült Benke Éva

Apa és lánya

A laborfalvi Benkék a magyar színjátszás történetében

1942 nyarán Budapesten, a Könyvnapon nagy feltűnést keltett Ignác Rózsa Róza leányasszony című regénye, mely a Dante Kiadónál jelent meg. A nagy sikerre való tekintettel a kiadó az utánnyomást alig tudta teljesíteni. A korábban már több regényével is jelentkező Ignác Rózsa eredetileg színi pályára készült, a háromszéki Kovásznáról került Pestre, arról a vidékről, ahol Laborfalvi Róza ősei is éltek. Bizonyára nem lehet véletlen, hogy éppen a reformkor nagy színészegyeniségéről, Benke Józsefről és leányáról, Benke Juditról készült regényt írni. Nem életrajzi, hanem korfestő regényt, amely bemutatja a magyar nyelvű színjátszás kezdeteitől a Pesti Magyar Színház megalapításán át a Nemzeti Színház szerepét a reformkori kultúrában. (A magyar nyelvű színház történet korábbra nyúlik vissza, hiszen 1817-ben volt már Aradon kőszínház, 1821-ben Kolozsváron, 1831-ben Balatonfüreden, igaz, ez néhány év után bezárt, 1823-ban Miskolcon, mígnem végül felépült Pest-Budán is, 1837. augusztus 23-án meg is nyílt az Árpád ébredése darabbal, Benke József címszereplésével.) A szerző színiiskolai tanulmányaiból sokat tudhatott a híres színésznő, a később Laborfalvi Róza művésznevet választó Benke Juditról.

Ignác Rózsa 1940-ben kezdett hozzá az anyaggyűjtéshez, kereste a Benke család nyomait. Miskolcra, Diósgyőrbe is elment, ahol Benke József letelepedett és élt haláláig, kereste a Benke-színházi fellépési helyszíneit, repertoárját, elolvasta Déryné százoldalas naplóját, Karacs Teréz visszaemlékezéseit, aki annak idején feljegyezte az 1830-as, 40-es évek színházi eseményeit. Egyik fő forrása Mikszáth Kálmán Jókairól írt életrajzi regénye volt. Felkereste a már nagyon idős Fáy Szerénát, hajdani tanárnőjét a színiakadémián, aki – bár már sok évtizedet megért – mindenre jól emlékezett az előző századból, hiszen nyugalmazott színésznője volt a Nemzeti Színháznak, ráadásul Laborfalvi Róza keresztlánya is. Beszél Gál Gyula idős színésszel, aki még látta színpadon az utánozhatatlan, első „tisztafajú” tragikát, Laborfalvi Rózát. De nem utolsó sorban, felkutatta a Benke család leszármazottait, köztük e sorok írójának nagyapját, dr. Benke Jánost, aki ez időben Háromszék vármegye tisztii főorvosa volt.

Kikereste Kálnokon az unitárius egyházi hivatalban Benke József adatait a keresztlő anyakönyvből.

Az erdélyi Benke-ág közül a legismertebb a laborfalvi lett, róluk a legkorábbi adatok a XVI. századból vannak, ekkor kezdődik a székely társadalmi rend hanyatlása János Zsigmond fejedelem idején. Az összeírásokban a székely székelyekben szétszórva élő Benkék neve is szerepel, például Háromszéken Sepsiszentivánon a szomszédos Laborfalva mellett. (A két település a 20. század elején egyesült Szentivánlaborfalva néven.) Bethlen Gábor idejéből, 1614-ből már szerepelnek a Benkék, majd Apafi fejedelemtől címeres nemesi levelet kap Benke Márton és fia, Gábor. Ettől kezdve viselik a laborfalvi előnevet. Az Erdélyben élő Benkék legfőbb székhelye mintegy negyven kilométer átmérőjű körben, Sepsiszentgyörgy–Kézdivásárhely medencében, Kálnok–Sepsiszentiván–Laborfalva–Eresztevény–Maksa–Sárfalva–Oroszfalu térségben létezett. Az egyik Benke 1773-ban Laborfalván kúriát épített, ma már romjai se találhatók, helye is bizonytalan. A nemesi ág leszármazottai között van a Kálnokon 1781. július 18-án született Benke József, akinek családja már korábban Bikfalvára honosodott. A későbbi színész nagyapja, Benke Sámuel, egyik fia, Gábor Kálnokra nősült. Majd a másik fiú, Ferenc is elveszítve a lovas-katona (lófő) státusz betöltéséhez szükséges anyagi háttérrel, gyalogszékely állapotában feleségül vette a kálnoki unitárius pap leányát (váltást váltott ezzel, hiszen a család ezen ága katolikus volt, Hévízi Borbálát, letelepedett Kálnokon, magisteri (tanítói) állásba került. Itt született fia, József, aki mint ingyenes diák tanulhatott az enyedi kollégiumban. Megüresedvén Laborfalván a magisteri állás, a szülők visszatértek az ősi laborfalvi kúriába.

Meglepetéssel olvasta Ignác Rózsa a kálnoki egyházi anyakönyvből, hogy a szülők reménye, Benke József végre életben maradt, hiszen előtte négy fiútestvére halt meg újszülött korában, mindeniket Józsefnek keresztelték. Tudjuk, hogy szüleinek milyen csalódást okozott, hogy az enyedi kollégiumot odahagyva a fiú végül felcsapott vándorszínésznek. Apja, Benke Ferenc papnak szánta, a fiút a jogi pálya vonzotta mindaddig, míg fel nem fedezte magában az actori (színészi) képességeket.

Bizonyára Ignác Rózsa könyvének sikeréhez az is hozzájárult, hogy a főhősnő, Laborfalvi Róza mellett ott van az apja is, a magyar színháztörténet kimagasló alakja, akinek a színjátszás elmélete és gyakorlata volt a hivatása, nem csupán a színpadon népszerűsítette a magyar színjátszást, de fordított darabokat, értekezett is a színház szerepéről.

Miután Benke József otthagyta a kollégiumot, Kolozsváron csatlakozott egy vándorszínész-társulathoz, de nem volt elégedett a szakmai előmenetelével, Bécsbe ment, hogy ott tanulja a színészetet, akár német nyelven is. 1806-ban visszaérkezett magyar földre, egy erdélyi társulattal

Pesten játszott, de „regisseri” (rendezői) feladatokat is ellátott. Kemény Jánossal színtársulatot alapított, felléptek Komáromban, Győrben. (Ez alkalomból ismerkednek meg személyesen Katona Józseffel.) Erről a fellépésről maradt fenn az első magyar nyelvű színlap, Dugonics András Bátorhori Mária című történelmi drámáját adták elő. Benke József 1815-ben Miskolcon telepedett le, családot alapított, felesége Rácz Zsuzsanna volt, első gyermeke, Benke Judit 1817-ben született. Benke József 1820-ig még rendszeresen fellépett, ezután már csak tanított. Otthagytta színészi karrierjét, addig 162 drámában játszott, későbbi méltatói 183 szerepét sorolják fel. Korának legműveltebb színésze volt, öt nyelven beszélt, írt és fordított drámákat, nem lévén elegendő repertoár magyar színművekből. Főszerepeket játszott, uralkodókat, főrangú történelmi hősöket alakított. Hamletet 34 évesen játszotta el, a darabban előtte több szerepet is játszott, 1805-ben Horatiót, akit a magyar fordításban Gusztávnak neveztek. (A Hamletet Ludwig Schröder ültette át német nyelvre, Kazinczy Ferenc a német szöveget magyarra fordította Kassán 1790-ben.) Benke Józsefnek 19 fordítása maradt fenn, regényeket, hőskölteményeket is fordított, ő fordította le elsőként francia nyelvből II. Rákóczi Ferenc önéletírását. (Színházelméleti írásait Kerényi Ferenc szerkesztésében 1976-ban adták ki.)

A korabeli színikritikákban sokszor írtak róla. (Ez az időszak egyben a magyar újságírás hőskora is, gyakran csak a sajtótermék címe szerepel a megmaradt dokumentumokban, vagy az sem, csak egy híradás, a szerzők nevét nem őrzik a dokumentumok.) Pestről 1808 márciusából a következő híradás maradt fenn: „A Magyar Theátrumi Társaság bemutatta József császári főherceg tiszteletére a Regulus című darabot. Külön dicséretet érdemelt Benke úr, mint Regulus.” Komáromban adta hírül a sajtó 1811. március 8-án a Kemény Jánossal közösen írt tájékoztatást a Kotzeboube Papelli bemutatójáról, az aláírásból kiderül, hogy ők ketten egyben a Komáromi Magyar Játzó Társaság igazgatói. Miskolcon, 1815-ben a Hamletet adták, ezt írta a sajtó: „Akár milyen esztelenül viselte magát Hamlet, minthogy az idő megkívánta, hogy magát úgy viselje, itt tapasztaltam legelőször, a Magyar hazában mit tesz a Publikummal az Actor: minden mozdulásában cél volt, előre elrendelte szavait, ő tudja, mit, miért, hogy és hol beszél.” Az ismeretlen kritikus dicsérte Benke József szerepformálását, játékát. Kassán a Nagyanya című darabban játszik férfifőszerepet, Debrecenben 1835-ben adják elő az ő fordításában Kalckberg Templáriusok című darabját. Legjelentősebb műve az általa szerkesztett Magyar Játékszíni Almanach, amelyben megírta a Nemzeti Játzó Társaság történetét 1806-tól 1810-ig.

Az utolsó fellépése Miskolcon ráébresztette, hogy a színpaddal fel kell hagynia, marad a tanítás, fordítás. 1836. április 17-én a Szegény verselő

„érzékeny játékban” (ez bizonyára a szomorújáték műfaja volt) a hajdankori igen kedves színész, Benke József a címszerepet mint „vendég műértőleg jól játszá, csak hogy „Fuimus Troes” (Csak voltunk trójaiak), s talán az a miatti nyelvsikamlások némileg homályosíták különben dicséretes előadását”. Déryné írta róla, „univerzális jó színész volt”, és azt is, hogy értelmes, tanult ember, beszélt németül, franciául, angolul, fordított magyarrá nagy irodalmi műveket, Miskolcon franciául tanított. „A Lessing Galotti Emíliájában oly szünni nem akaró viharos tapsban tört ki a közönség, mely bizonyítást tett arról, hogy Benke nagy művész volt.”

Az ő fordításában évtizedekig játszották az ismert lovagtörténetet, Abellino, avagy a nagy Bandita lovagi történetet, de fordította német átdolgozásból Shakespeare Sok hűhó semmiért című vígjátékát is. Maradt hát a tanítás és leányának színészi pályára való állítása.

A színész, színlapszerkesztő, dramaturg Benke József nagy ívű értekezésekben mondta el gondolatait a magyar színjátszás fontos társadalmi szerepéről: „A theátrum célja és haszna, A Nemzeti Játzó Társaság története, A Pesten felállítandó magyar játékszínről.”

Mikor felhagyott a színésszettel, leányiskolát alapított, tanár lett, kiköltözött Diósgyőrbe, ott is halt meg 1855. augusztus 15-én. 1882-ben hamvait a miskolci Mindszenti temetőbe helyezték át, síremléke most is áll.

Benke József indította el színészi pályáján Schenbach Rozáliát, akinek névváltoztatást javasolt: a Széppataki nevet vette fel a későbbi Déryné. Benke Juditnak ő volt a keresztanyja, példaképe is a kezdetektől. A fiatal színésznő a nagy előd iránti tiszteletből választotta 1835-ben – felhasználva apja nemesi előnevét – a Laborfalvi nevet, a Judit helyett pedig a Rózát.

Feszty Árpádné Jókai Róza 1923-ban Akik elmentek címen életrajzi visszaemlékezést írt dédapjáról, Benke Józsefről és nagyanyjáról, Laborfalvi Rózáról. „Dédapámmal kezdem. Regénybe illő alak. Hatalmas, nagyszabású, mégis fázik tőle az ember. Oszlopa a magyar kultúrának, de azt az oszlopot a legsivárabb sziklából faragták, olyanból, amelyiken nem nőtt se fű, se virág soha. Régi nemesi családból származott. Tanárnak készült, magánszorgalomból megtanult angolul, franciául, olaszul, lefordította Shakespeare legtöbb darabját. Otthagytá a tanárságot, elment színésznek, hogy játsz hassa a fordításait. Az első magyar színtársulat hős-színésze, rendezője, lelke volt. Húsz évig küszködött, hogy megértesse a publikumával a komoly művészetet, Shakespeare-t, megszereztesse a magyarokkal a magyar nyelvet. [...] letelepedett Miskolcon, és épp olyan híres lett tudásáról a katedrán, mint azelőtt játékával a színpadon. [...] Csodálatos keverék: vad, brutális ősemlék, mint családapa, tiszta, nagyszabású karakter, mint hazafi és művész.”

Déryné közeli barátságban volt a Benke családdal, ő Juditot már kislánykorától ismerte, mivel keresztanyja volt, akinek szépségét, tehetségét már korán felismerték, apja is a színi pályára szánta.

Benke József 1833-ban felvitte a 16 éves leányát, Juditot – akit a családban Jucinak becéztek – Pestre Kántorné Engelhardt Annához, a kor legismertebb tragikájához, hogy a színi mesterségre tanítsa, „játszónét” csináljon belőle. Első szerepére 1833. október 27-én került sor Heinrich Cuno Benjamin Lengyelországból, avagy A nyolcgarasos atyafi című darabban Nina cseléd szerepében. A Honművész már október 31-én írt kritikájában megemlékezett róla: „Laborfalvi Róza leányasszony Nina szerepében, szép alakja, tiszta orgánuma és helyes szövejtése szép reményt nyújtja jövődjére felől.” Döbrentei Gábor biztatására egymást követték az új szerepek a budai Várszínházban, majd 1835 júliusában a Honművész című lap írta, hogy Dugonics András színművének, a Báthori Máriának a bemutatóján olyan sikere volt, hogy a „vox populi” ezután csak Laborfalvi Róza leányasszonyt kívánta látni a főszerepben.

Laborfalvi Róza a XIX. század legkiválóbb drámai színésznője lett, a realista színjátszás első képviselője, bátor, erős akaratú egyéniség volt a színpadon és a magánéletben egyaránt. Vállalta házasságon kívül született gyermekét, aki egyik pályatársától, a rajongásig szeretett Lendvay Mártontól született 1837-ben. (1.) Még ez évben a Pesti Nemzeti Színházhoz szerződtek. (Ekkor még Pesti Magyar Színház volt a neve.) A már beteg Kántorné Engelhardt Anna helyett ő alakította a tragikai szerepeket. Nagy sikert aratott a Toldi Miklós, avagy A kőszegi erős asszonyok című műben, Alois Gleich németből magyarított darabjában, amelynek magyar címe Medve Albert volt. Ekkor is írt róla a Honművész a novemberi számban, 1837-ben. Amikor létrejött a Pesti Magyar Színház, a későbbi Nemzeti Színház, átszerződött oda, tragikai szerepeket játszott. A kritika már első fellépésére felfigyelt, színpadi rutint Benke Judit néven még Kassán szerzett. Alakja, hanganyaga tragikai szerepkörre tette alkalmasá, ezekre a szerepekre szerződte a Pesti Magyar Színház, ebben követte a színpadon Kántorné Engelhardt Annát, mikor ő a szerepköréből lassan kiöregedett. Laborfalvi Róza királynői természetű, mély zengésű hangú, kifejező tekintetű nő volt.

Első főszerepe Schenk Eduárd Belizar című drámájában volt, Vörösmarty nagyon jó kritikát írt róla, neki ajánlotta az Árvízi hajós című versét is, amelyet ő szavalt először. Laborfalvi Róza ettől kezdve első vonalbeli színésznő lett. „Laborfalvi sonorus alt hangja a legszebb muzsika, amit hallottam valaha” – írta róla Széchenyi. Egymás után jöttek a nagy tragikai szerepek, a Bánk bánban Gertrudis, amit szinte kizárólag ő játszott a Nemzeti Színházban, nemes harag, viharos szenvedély jellemezte játékát. Shakespeare tragédiájában, Macbethben főszerep, Schiller Ármány

és szerelemben Lady Milford. Nyúlánk termete, igéző tekintete, határozott alt hangja, mélyen átélt monológjai szinte predesztinálták a tragika szerepkörre. Királyi megjelenése volt maga varrta jelmezeiben. Visszavonulása után szerepköre szinte betölthetetlen lett egészen Jászai Mari megjelenéséig. Ha nem lett volna Jókai felesége, akkor is drámai színésznőként nevet szerzett volna a magyar színháztörténetben. Kolozsváron először 1839 októberében lépett fel a már országos nagy hírű színésznő a kolozsvári nézőket is elbűvölte Vörösmarty Árpád ébredése című darabjában.

Szigligeti Edéknél ismerte meg a nála nyolc évvel fiatalabb Jókait, aki ekkor még kezdő író volt, és aki március 15-én – amikor a forrongó pestiek akaratából félbeszakadt a Nemzeti Színház Bánk bán előadása, hogy a forradalmárok hallathassák hangjukat – a színpadon beszédet is mondott. Akkor pecsételődött meg kettőjük sorsa: Laborfalvi Róza kokárdát tűzött a felhevült ifjú szónok keblére, a tömeg tapsolt, a románc elkezdődött. Minden tiltás, akadály ellenére ősszel összeházasodtak. Jókai legjobb barátja, Petőfi így fakadt ki: „Egy fiatal ember nem vesz el egy többszörös családanyát, hogy aztán a fél világ a sógora legyen!” (A pesti pletykák szerint a heves költő azt is mondta volna, hogy várj még egy-két évet, és vedd el a lányát, Kisrózát, aki ekkor 11 éves volt.) Ez utalás volt arra, hogy a Laborfalvi Róza háztartásában ott nevelkedett öccse, Babus (Benke Albert) meg féltestvére, Jozefa is, apja második házasságából született húga. Saját lánya, Kisróza, intézetben volt, de mindenki tudta, hogy a híres hódító, Lendvay Márton az apja. És utalás volt arra a Pesten keringő pletykára is, miszerint Laborfalvi Róza nem egyszer fogadta gazdag arisztokraták hódolatát. A házasságkötés hírére Jókai édesanyja Komáromból Pestre utazott, hogy fiát lebeszélje erről a „rettenetes” lépésről, de minden hiába volt. 1848. augusztus 29-én nagy titokban Pilisvörösváron házasságot kötöttek, násznagyuk a harangozó és az egyházfi voltak. Az esketéshez szükséges okmányokat Szigligeti Ede szerezte meg Jókai részére. Ám hogy Jókai Móric nem akárkit vett el feleségül (alakját több regényében meg is örökíti, pl. A tengerszemű hölgyben), az hamarosan kiderült, amikor 1849 őszén az aradi kivégzések, a várfogságba való hurcolások, a vég nélküli fogságok, a császári hadseregbe való besorolások hírére férje után ment Gyulára. Onnan a Bükk hegység egyik kicsi faljának, Tardonának a lelkészéhez menekítette Kossuth titkára, Rákóczi János segítségével, majd kieszközölte, hogy Klapkától (2.), Komárom védőjétől menlevelet kapjon, és visszatérhessen Pestre. Az ifjú férj Tardonán rettegve várta a poroszlókat, Csányi Béla földbirtokosnál lelt menedéket, négy és fél hónapig volt ott, de megmentője, a felesége megérkezett, hozta a Kovács János névre szóló menlevelet, és vitte haza urát Pestre. A menlevelet Szigligeti Ede író (családi neve Szatmáry) testvére, Szatmáry Károly juttatta el Laborfalvi Rózához. Az író titokban tartózkodott Budán

ezután is, mert egy magyar közvadászó (Hegyessy nevű) 34 író, köztük Jókai Mór ellen is halálos ítéletet kért. Romantikus regénytéma ez, amit Jókai nem írt meg, csak újra és újra kiszínezte, beleszította történeteibe, mígnem Miksztáh Kálmán is felhasználta a Jókairól írt életregényében. Jókai nagylelkűen átengedte a főszerepet ebben a történetben feleségének. A későbbi korok történészei a tényeket bogarászták, de az igazságot már nem köthették Jókai orrára.

Ezután bontakozott ki igazán Jókai írói pályája, felesége napirendet állított fel, hogy naponta mennyit írjon, zavartalanul alkothasson, ontsa a regényeket, növelje írói hírnevét. Az idős Jókainé is megbékélt menyével látva, hogy fia neki köszönheti szabadulását, elismerte, hogy a híres színésznő jó feleség, kitűnő háziasszony és férjének megmentője. Ők immár összetartoznak a közvélemény szemében is, 1857-ben Miskolcon, felesége szülővárosában, a kőszínház megnyitásának alkalmából Jókai beszédében ezt mondta: „Mi ketten együtt, elválhatatlanul, múltban és jelenben éllesztjük, öntudatra serkentjük a nemzetet. Élőszóval az én angyalom, a holt, de maradandó betűvel én.” Az évadot Vörösmarty Mihály Maróti bán című történelmi drámájával nyitották, az előadás díszvendége Laborfalvi Róza volt. Ma szobra ott áll a Miskolci Nemzeti Színház előtti téren, Szanyi Borbála alkotása, 2010-ben avatták fel. Ma már az irodalomtörténet elismeri, hogy sok Jókai művet köszönhetünk Laborfalvi Rózának.

A nagy színésznő 1859-ben vonult nyugdíjba. Egész pályája során számtalan sikerben volt része. Jókai több drámai hősnőjét róla mintázta, Szigligeti Ede, Hegedűs Lajos, a kor ismert drámaírói neki írták darabjaikat. Ezután csak alkalmi fellépéseket vállalt. 1883-ban a Nemzeti Színház Laborfalvi Róza színpadra lépésének 50. évfordulóját ünnepelte, a király a Koronás Arany Érdemkereszttel tüntette ki, ez volt a legnagyobb udvari kitüntetés, amelyet nő kaphatott, hacsak királyi vér nem folyt ereiben.

Ahogy megszűnt számára a színpadi világ, egyre többet foglalkozott legendás háztartásának tökéletesítésével, férjének napirendjével, jó feleség volt, de már nem férjéért rajongó nő, megelégedett azzal, hogy birtokolja a megszerzett férfit. A férj a hiányzó szerelmet a munkában kereste, felejthetetlen, ragyogó nőalakokat álmodott és rajzolt meg regényeiben, sokukat gyakran a fiatal Laborfalvi Rózáról mintázva. Unokája, Feszty Árpádné a már említett könyvében így ír róla: „Dicsvágyán kívül még egy szenvedélye volt nagyanyámnak, a régiségek gyűjtése. Pompás darabokat szedett össze, „udvari szállítóktól” pár forintért, mikor azok még kevés embernek kellettek. Olyan bútorai voltak, melyeknek ma párját múzeumokban őrzik. Királyasszony volt, színpadon, otthon is mindig királyasszony szeretett lenni. Két szenvedélye volt, a tudásvágy és a dicsőség. Nem asszony, királynő akart lenni. Nem szeretetet, tiszteletet, hódolatot várt, követelt. Kemény, méltóságteljes, gyengeséget nem ismerő nagy-

asszony volt nagymamám. Jó feleség akart lenni, ez sikerült is neki. Megőrizte a férfi becsületét, szikla volt a forradalmárnak és hazafinak, erős fal, amire az író mindig támaszkodhatott. De boldogságot adni nem tudott. Nem tudott cirógatni, mosolyogni, otthont teremteni. Mikszáth Jókairól írott könyvében megjegyzi: „Túl sok volt abban a házban a titok.”

Ugyancsak Mikszáth Jókairól írt életrajzában olvashatjuk, hogy 1854-ben Laborfalvi Róza leánya, Kisróza (Benke Róza) a felvidéki Betléren, az Andrassy-kastélyban (3.) ismerte meg a házigazda, Andrassy Manó gróf ott vendégeskedő öccsét, Andrassy Gyulát. A lány is színpadra vágyott, de anyja minden társaságtól eltiltotta, szinte házi őrizetben tartotta, hímzéseket varrt anyja színpadi ruháira, az életről semmit nem tudott. A gróf széptevő udvarias szavaira bódultan reagált a férfitársasághoz nem szokott Kisróza. Elhitte a gróf minden szavát, ellenállni nem is akart, megadta magát, a széptevő karjaiba dőlt. A gróf házasember, három gyerek apja, fényes politikai karrier várományosa, szóba se jöhetett semmiféle vállalhatatlan kapcsolat. (A gróf elintézte röviden az ügyet: „Csak egy csók, csak egy éjszaka, semmiség!”) A viszonyból egy kislány született, a sorban ő a harmadik Róza. Édesanyja fiatalon meghalt Grafenbergben 1861-ben, a gyermeket dajkához adták, anyja halála után Jókai rájött, hogy van egy „unoka”, „a kislány hozzánk tartozik” kijelentéssel természetesen találta, hogy ők nevelik fel. A gyermek kilencévesen tudta meg, hogy akik nevelik, nem a vér szerinti szülei. Később, 1886-ban törvényesen is örökbe fogadták, ettől kezdve a neve Jókai Róza. Kisgyermekként nevelőapja, a híres író tanította írni-olvasni, rajzkészségét hamar észreveszi a szintén jól rajzoló-festő Jókai, később támogatta, hogy a festészet felé forduljon figyelme. Rózákat Székely Bertalan tanította festeni, hangoztatta, hogy Jókai kisasszonyban van spiritusz. 1881-ben Münchenben, a festőiskola növendéke, ez időben ismerkedett meg Jászai Marinál egy vacsora alkalmából Feszty Árpáddal. (4.) Jókai Róza vér szerinti apjával, gróf Andrassy Gyulával csak egyszer, férjhez menése előtt találkozott.

Talán nem közismert, hogy Jókai Mór 1876-ban bárói címet és Szent István-rend kitüntetést kapott a császártól. Majdnem harminc év telt el a forradalom óta, a kiegyezés is megtörtént, a megtorlásokat feledni látszik a magyar társadalom, úgy tűnik, maga Jókai is. Az idős, egyre házsárosabb feleség, aki már rég visszavonult a színpadtól, sokat betegeskedett, férje nagy türelemmel ápolta, a rossz pesti nyelvek szerint „féltékeny fúria” lett. Erős kezekkel tartotta kézben álmodozásra hajlamos író férjét. 1883-ban még egyszer megjelent hajdani rajongói előtt, amikor 50 éves színészi pályájának jubileumát ünnepelték a Nemzeti Színházban. Elismerések özönét kapta, nyugdíját is megkétszerezték. Ezután már nem mutatkozott a nyilvánosság előtt, 1886. november 20-án halt meg,

Feszty Árpád és Jókai Róza 1888-ban házasodtak össze, kislányuk, Masa 1895-ben született, keresztapja Jókai Mór volt. Később Feszty Masa, Laborfalvi Róza dédunokája a XX. század első felének ismert festője lesz, nem csak Feszty Árpád lányaként tekint rá a műkritika és a művészetet szerető közönség. (5.) Az öreg Jókai Mórt felesége halála után nevelt lánya és férje gondozták, egy háztartásban éltek, megőrizve az író függetlenségét, alkotáshoz szükséges csendjét. Jókai egyik művéből, a Levente című verses történelmi mondából színpadi adaptáció készült, a próbák folyamatában az író is részt vett. A bemutatóból végül semmi sem lett, a darabot egy színház se merte műsorra tűzni, szövege és tárgya alkalmatlan volt a bemutatásra. Egy ilyen próba alkalmából ismerte meg a kezdő, botladozó színésznőjelölt Nagy Bellát (1879, Jákó – 1947, London). Grosz Bella húszéves, az ismét szerelmes Jókai pedig hetvenégy. Házasodni készült, családjá ellenkezése nem térítette el szándékától. Még a gondnokság alá helyezés is szóba jött Fesztyék részéről, de Jókai nem tárgyalt. 1899-ben szökve, mint egy ifjú szerelmes, elvette feleségül Nagy Bellát, elköltözött korábbi otthonából, nászútra az Adriára indult ifjú nejevel, aki erre a luxusutazásra még édesanyját is magával vitte. A pesti pletykaújságírás számára kimeríthetetlen témáról gondoskodott a nemzet nagy írója. Feszty Árpádné Jókai Róza (1861–1936) Akik elmentek című könyvében azt is elmeséli, hogy az új feleség halottak napján koszorút vitt a Kerepesi temetőbe Laborfalvi Róza sírjára, melynek felirata ez volt: „Jókainé – Laborfalvi Rózának”, Feszty Árpádné barátai, a nagy színésznő rajongói eltávolították ezt a sértő feliratú koszorút.

1853. április végén Jókait Erdélybe még csak a Székelyföld iránti érdeklődés vezette feleségének köszönhetően, Laborfalvi Róza Kolozsváron vendégszerepelt, őt látogatta meg férje, május 8-án Kolozsváron, a Biasini Szállóban volt a szállásuk, ott, ahol pár évvel (1847-ben) korábban Petőfi és ifjú felesége is megszálltak. Az író több helyre is kirándult Erdélyben, majd feleségével együtt gyorskocsin utaztak vissza Pestre. (Később, a nyolcvanas évek elejétől gyakrabban utazott Erdélybe, a Székelyföldre, élményeiből több regényt is írt, Egy az Isten, Bálványosvár, Damokosok). Erre az első utazására felesége Kolozsvárra történő meghívása adott alkalmat, ő is részesült felesége hallatlan népszerűségéből. Május 5-én indultak Pestről, május 10-én volt a fellépés a kolozsvári színházban, nagy tömeg várta és üdvözölte Laborfalvi Rózát, „a magyar színészet legszebb gyöngyét”. A művésznő a Koldusnő című darabban lépett fel. A pár fűrdött az ünneplésben, „...a gyengédség és a figyelem megtestesülése volt feleségével szemben, amit az mondott, az maga volt a szentírás” – jegyezte fel a Jókai család egyik rokona, Váli Mari a naplójába. Jókai ekkor Kővári László erdélyi történész kíséretében még pár napos erdélyi útra indul. Most végre láthatta ezt a romantikus tájat, amelyet 1848 előtt csak Kővári leírásaiból ismert, de ez nem zavarta abban, hogy írjon róla,

mint valós élményről. Ekkor kezdődik egy életre szóló rajongása Székelyföld iránt. Uzonba is ellátogatnak, háromszéki élményeiből született Háromszéki lányok című elbeszélése. Erről az első látogatásról keveset tudunk, nem volt még szabad magyar sajtó, nem tudósítottak a nagy regényíró útjáról. Vargyasi, baróti, Szent Anna-tavi látogatásélményei csak az író naplójából maradtak fenn, de őrizi élményeit a sepsiszentgyörgyi vártemplomról készült rajza is. Ekkor két napot (május 23–25.) töltött Háromszéken.

1858-ra esik második erdélyi útja, ekkor lóháton járta be a Nyugati Érc-hegységet, Mócvidéket, tizennégy napon át járja kísérőjével a hegyeket, ez a táj lesz később a Szegény gazdagok című regényének helyszíne.

A következő útra ismét csak egy meghívás adott lehetőséget: a kolozsvári Farkas utcai színház megnyitásának 50 éves jubileumán együtt vesz részt feleségével, Laborfalvi Róza díszvendége volt a megemlékezésnek. Ott volt Szigligeti Ede, Szerdahelyi Miklós, sok ismert író, színész. Több napon át tartó ünneplés következett, minderről beszámolt a Magyar Polgár című lapban K. Papp Miklós. 1871. március 31-én vonattal érkeztek Csucsára, ott már várta őket egy küldöttség. Kolozsváron a művésznő is fellépett április 2-án a Szigetvári vártanúk című történelmi drámában. „Jött, látott és győzött, mit mondjunk még?” – írta róla Hermann Ottó, az Erdélyi Múzeum természettárának igazgatója. A Jókai párt a közönség fáklyás zenével ünnepelte. Ezekben a napokban figyelt fel Laborfalvi Róza egy Kassainé nevű színésznő alakítására, hangjára, játékára. Úgy beszélt róla, mint aki előtt szép jövő áll. Azt is megígérte, hogy majd visszatérve Kolozsvárra, készséggel lesz tanácsadója, útmutatója a színházi munkájában. Jókainé jóslata bevált, Kassainéból Jászai Mari lett, a következő években már a pesti Nemzeti Színházhoz szerződtették, ahol mint tragika, Jókainé utódja lett. Első szerepe a Bánk bánban volt, Gertudis, akit addig évtizedeken át Laborfalvi Róza alakított. 1874-ben Laborfalvi Róza még egyszer szerepelt Kolozsváron, ahol mindig szívesen látott vendég volt. Ezután már csak új „szerepkörben” lépett fel otthon, megvédve férje munkaidejét, a nagy művésznő Jókai méltó, megértő és önfeláldozó felesége akart lenni, és lett is. „Ilyen volt az én egybekelésem – írja Jókai – és az a nő, akit mindenki el akart tőlem szakítani még erőszakkal is, hűséges, szerető társam, haláltól, bujdosástól megszabadítottam, dicsőségemnek osztályosa, büszkeségem.”

Újabb látogatás 1876-ban, egy erdélyi tárgyú regény megírása a cél, anyaggyűjtés, érdeklő felesége családjának unitárius múltja, a gyökereket Torockón kereste az író, így született meg az Egy az Isten című regénye. Jókait Szamos-völgyi útjára Teleki Sándor kísérte el, egyik pihenőjük éppen Szamosújvár. A hajdani Martinuzzi-féle kastéllyal szemben ez időben készült el a háromemeletes fegyház, ott raboskodott a híres-

hírhedt Rózsa Sándor. Jókai engedélyt kapott a vele való beszélgetésre, az alföldi betyár Jókait nem ismerte, de Kossuthra emlékezett, aki neki és betyárjainak menlevelet adott, hogy csatlakozzanak a szabadságharc-hoz. De a vér nem válik vízzé, a betyárok nem tagadták meg magukat, hamarosan csendőrkézzre kerültek, sorsuk nem volt olyan romantikus, ahogy majdnem száz év múlva Móricz Zsigmond a regényeiben leírta. Rózsa Sándor földi maradványai ott pihennek a szamosújvári rabtemetőben, sírja ma nosztalgikus látogatások színtere.

Jókai eddig útjainak középpontjában az irodalmi érdeklődés állt, valamilyen tervbe vett regény megírása, anyaggyűjtés. De 1878 után már a politika játszik szerepet az erdélyi utazásokban.

Két látogatását emléktábla is őrzi Uzonban, a Polgármesteri Hivatal falán. Ezen olvashatjuk, hogy 1881-ben látogatása alkalmából „nem került el felesége rokonainak faluját, Laborfalvát”. Uzonban felkereste a Temesváry családot és Ujvárosi József királyi tanácsost.

Ebben az évben a Sepsi Egyházmegye esperese Jókait jelöltette az illyefalvi képviselőiségre: „...kinek múltja hazafisága, országos neve garanciát nyújt a választóknak...” „Jókai nálunk nem idegen, ő az egész nemzeté, ő a mienk...” – írja a Nemere c. lap 1881. május 1-jén. Az író június 4-én érkezett gyorsvonattal Barcaföldvára, Hídvégen és Árapatakon át kocsizott, Előpatakon díszes fogadtatás várta, köztük voltak a laborfalviak is. Talán ennek is volt köszönhető, hogy az író-politikus nem került el felesége rokonainak faluját, Laborfalvát sem. Június 6-án Uzonban beszédet is mondott. Sepsiszentgyörgyön díszpolgári címet adományozott számára a város. Mi sem természetesebb, mint hogy választói megszavazták képviselőjüknek. Programjában szerepelt Uzon, Nagyborosnyó, Szentiván és Laborfalva meglátogatása. Gyorsvonattal érkezett Földvára, onnan kocsival Sepsiszentgyörgyre. „Szent kapocs fűz engem Háromszék megyéhez: ez adta családi boldogságomnak legdrágább kincsét, nőmet”. 1883. június 6-án ismét Háromszéken volt, átkocsizott Laborfalván, Nagyborosnyót is felkereste. E látogatás emlékére helyezték el 2000-ben az uzoni polgármesteri hivatal oldalán Vetro András kézdivásárhelyi plakettjét. Egy évvel később, 1884. április 19-én újra ellátogatott székely választóihoz, hogy képviselői beszámolóját megtartsa. Nagyborosnyón felkereste felesége távoli rokonait, Uzonban Pünkösdi Ferenc lelkész fogadta, a helyi Temesváry család látta vendégül. Pártpolitikai érdekek miatt, bár győzött a választásokon, mégis lemondott október 18-án, ekkor búcsút vett illyefalvi választóitól. Sepsiszentgyörgyön ünnepi búcsúztatás várta, egy jótékony célú műsoros est, amelynek végén a már szinte hatvanéves Jókai „lassú csárdást járt [...] a közönség viharos tapsai között, délcegen, mint azelőtt negyven évvel” – tájékoztat a Székely Nemzet című szentgyörgyi lap. Háromszékre többé nem

tért vissza. 1902. október 14-én Kolozsvárra és Nagyváradra már fiatal felesége társaságában érkezett, erről a látogatásról Ady Endre tudósított a Nagyváradi Naplóban. Jókai Adyt átölelve köszönte meg együttérző szavait: „Amit rólam írtál, a mélyen érző igazi költő írása volt. Meg fogom őrizni írásodat s az emlékedet is halálomig.”

Ignácz Rózsa sikeres regénye, a Róza leányasszony már 1942 májusában eljutott nagyapámhoz, maga az író vitte el és dedikálta Uzonban: „laborfalvi Benke János dr.-nak Uzonba, üdvözlettel Ignácz Rózsa (1)1942. május.” A regényről Egyed Zoltán író, újságíró, kritikus, a Film, Színház, Irodalom főszerkesztője 1942-ben ezt írta: „Csupa kis gyöngyszemből összefűzött ékszer, remekműű collier.” A könyv nagy utat járt be, 1963-ban nagyanyánk kivitte Amerikába a lányának, akit 1944 nyara óta nem látott nagynénénk, dr. Lovichné Benke Mária pedig elhozta nekem Paksra egyik látogatása alkalmából. A Budapesten működő Erdélyi Gyűlekezet 2016 őszén meghívta Makkai Ádámot (6.), az író fiát, köszöntendő abból az alkalmából, hogy a legmagasabb magyar kormánykitüntetés, a Magyar Szent István-rendet kapta meg. (Makkai Ádám angol nyelvre fordította a magyar költészet legismertebb alkotásait, A Csodaszarvas nyomában címmel, a kezdetektől a 20. század második feléig, ezzel szerte a világon megismertette a magyar irodalom kincseit.) Az előadásra magammal vittem Ignácz Rózsa már említett regényét, odaléptem az ünnepelthez, megmutattam édesanyja dedikációját. Feleségéhez fordult, nézd, Ágnes, édesanya kézírása, mondta elérzékenyülve, végigsimítva az íráson. Így szerzett ismét örömet ez a könyv, most nem az olvasóknak, hanem a szerző idős fiának. Amilyen regényes története volt a könyv szereplőinek, maga a könyv kalandos sorsa is ezt tükrözte.

Jegyzetek

1. Lendvay Márton (Nagybánya, 1807. november 11. – Pest, 1858. január 29.) Apja sóházi mázsálótiszt, anyja Starg Júlia. A fiatal Lendvay Márton először műkedvelő társulatban lépett színpadra, majd 1828-ban már egy vándorszínész-társulat tagjaként Kolozsváron is fellépett, később a kassai társulattal bejárta Magyarországot. 1837-ben Pesten a Nemzeti Színház tagjaként a megnyitón, az Árpád ébredése drámában ő mondta ki az új színházban az első magyar szót. Szülővárosában, Nagybányán 1844-ben díszpolgár címet kapott, szülőházán ma is olvasható az 1881-ben lehelyezett emléktábla szövege. 1848-ban rövid ideig a honvédhadsereg tagja volt. Felesége Hivatal Anikó színésznő, 1830-ban fia született, 1837-ben Laborfalvi Rózától egy leánya, aki nevét nem viselhette.

2. Klapka György, komáromi menlevél története. 1849 augusztusában egymás után esnek el a magyar erődítmények, már csak a komáromi erődön leng magyar zászló. A parancsnok, Klapka György nem volt hajlandó feltétel nélkül kapitulálni. Végül szeptember 27-én megegyeznek a császáriakkal a szabad elvonulásban (Gleitschein) és a várőrségnek biztosított büntetlenségben. Ezt megelőzően Klapka a várba menekült politikai civil személyiségeknek honvédtiszti rangot adott, hogy a szabad elvonulás lehetősége rájuk is vonatkozzon. Jókai nem volt a várban, az összeomlás éppen Aradon érte, sikerült visszamennie Gyulára, az álruhás Rákóczi János, Kossuth titkára segítségével, ahol felesége várta. Laborfalvi Róza Tardonára vitte, ahol az egyik színházi alkalmazott rokona református lelkész volt. Jókai nem volt honvéd, nem harcolt, de felségsértő írásai miatt volt veszélyben. Feleségétől október végén jött levél, amelyből megtudta, hogy Aradon milyen kivégzések voltak. December 24-én hagyhatta el Tardonát, amikor a református lelkész (Rácz Endre) kihasználva, hogy a falu jegyzője nincs a településen, kiállított egy Kovács János névre szóló útlevelet, amelynek segítségével visszajutott Pestre. Jókai évtizedeken át csiszolgatta megmenekülésének történetét, színezgette, végül Mikszáth is átvette a Jókai Mór élete és kora című monográfiájába. Jókai már 1850-ben Sajó álnéven rendszeresen publikált Pesten, olvasói tudták, ki rejtőzik az álnév mögött.
3. Csíkszentkirályi és krasznahorkai Andrássy Gyula, (1823–1890) miniszter, szabadkőműves, 1867–71 között miniszterelnök az Osztrák–Magyar Monarchiában. Az Andrássy család első ismert tagja, Andrássy Márton, Csík–Gyergyó–Kászon-szék főembere (primor) volt 1539-ben, később ott volt az erdélyi fejedelem, János Zsigmond megválasztásán. Fia, A. Péter 1578-ban már Habsburg Rudolf szolgálatában áll, 1578. július 1-jén Krasznahorka várkapitánya. A család hírneve innen emelkedik, óriási vagyon felett rendelkeznek, később grófi rangot kapnak.
4. Feszty Árpád (eredeti neve Rehrenbeck, előnevük martosi, földbirtokos apja 1868-ban változtatta a család nevét Fesztyre. (A családi hagyomány szerint a Feszty név az apa, Szilveszter becenevéből: Vesztiből ered.) Született Ógyallán, Szlovákiában 1856-ban, meghalt 1914. június 1-jén a horvátországi Lovranában. Legismertebb műve A magyarok bejövetele című körkép.

5. Feszty Masa (Budapest, 1895. január 31. – Budapest, 1979. március 1. Sírhelye a Fiumei úti temetőben található, egy sírban nyugszik dédnagyanyjával és édesanyjával, a síremlék Zala György alkotása.) Münchenben és Firenzében tanult festészetet, első kiállítása 1922-ben volt az Ernst Múzeumban. Közel száz oltárképet festett megrendelésre, édesanyjáról és Kallós Ede szobrászról készült portréi a Magyar Nemzeti Galériában láthatóak
6. Makkai Ádám (1935–2020) nevére véletlenül bukkantam egy észak-erdélyi család történetének dokumentumait böngészve. 1944 tavaszán a német megszállás után megkezdődik az észak-erdélyi zsidó családok begyűjtése is. A keresztény apa zsidó feleségét és kisfiát, a Balaton mellé menekíti a gettóba való hurcolás elől, ő maga pedig mint a magyar hadsereg főhadnagya, a munkácsi zsidó munkaszázad főhadnagya várja a tábori postalapokat feleségétől, aggódva biztonságukért. A levelezésből kiderül, hogy a hatéves Gyurka nagyon jó baráttra talált a szomszédos villában nyaraló Ignácz Rózsa író nő Ádám nevű kisfiában. Utánozták a katonákat, háborúsdt játszottak. Tudatni szerettem volna Makkai Ádámmal, hogy hajdani kis barátja, Gyurka jól megvan, mindent túlél, nyugdíjas matematikatanár, két fiú édesapja a szülővárosában. A Magyar Írószövetség segítségével hozzájutottam Makkai Ádám elérhetőségéhez, aki akkor még Hawaiin, az őserdő szélén élt. Levelemre nagyon kedvesen válaszolt, átadtam a hajdani játszótársa jókívánságait, akit olyan beceneven emlegetett, amit csak ő használt egyedül. 2016-ban többek között azért is mentem fel Budapestre az előadását meghallgatni, hogy személyesen is találkozzunk. Nálunk vendégeskedett a hajdani kisfiú, Gyurka felesége, együtt mentünk az Erdélyi Gyülekezet rendezvényére, hogy átadhassa férje üdvözlét Makkai Ádámnak. Könyvébe (Jézus és a démonok imája) ezt a dedikációt írta: „Serdült Benke Évának minden jót kívánva Makkai Ádám IX. 18. 2016.”

Irodalom:

1. Praznovszky Mihály előadása Laborfalvi Rózáról. Füred TV, 2017. okt. 11.
2. Földesdy Gabriella: Jókainé, alias Róza leányasszony. Kláris Újság honlapja irodalmi-kulturális folyóirat Templomvölgy, 2010. márc.
3. Vita Zsigmond: Jókai Erdélyben. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975
4. Hermann Róbert: Az eltűnt levél és az eltűnt menlevél – avagy miért bujdosott Jókai 1849-ben. In: Aetas 32. évf. 2017/2. szám

Hermann Róbert: Az eltűnt nyomtatvány nyomában – Jókai komáromi menlevele. In: Holmi 8. évf. 12. sz. 1996. december

5. Mikszáth Kálmán: Jókai élete és kora. Budapest, 1907

6. A magyar színikritika kezdetei 1790–1837. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2000. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta: Kerényi Ferenc

7. Ignác Rózsa: Róza leányasszony. Dante Könyvkiadó, Budapest, 1942

8. A magyar színészet székely nagyjai. Írta: Dr. Gyulai Farkas, Laborfalvi Benke József és Jókainé Laborfalvi Róza. In: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50. éves jubileumára SZ N. M. kiadása, Sepsiszentgyörgy, 1929. Szerkesztette: Csutak Vilmos igazgató, Kolozsvár, 1929

Barabás Miklós metszete az 1850-es évekből

*Laborfalvi Róza és Lendvay Márton
Katona József Bánk bán című darabjában
mint Gertrudis és Bánk bán (1853)*

AZ EGYESÜLT MAGYAR EGYLETEK
1982. MÁRCIUS 14-ÉN
 vasárnap délután 1/4 órai kezdettel
SZABADSÁG
ÜNNEPÉLYT
 rendez
 a Szent Imre Egyházközség nagytermében
 (West 22. utca)

Műsor

1. AMERIKAI ÉS MAGYAR HIMNUSZ — Énekli a Mindszenty Kamara Kórus.
2. BEVEZETŐ IMA — Főt. Kárpai Ferenc, a Szent Imre Egyház plébánosa.
3. MÜSORNYITÓ BESZÉD — vitéz Kemes László elnök.
4. ZONGORA — Gráber Judit cserkész őrvezető.
5. A MÁRCIUSI IFJÚSÁG — Jókai Mór — Előadja Kerecseny Bárány Ida.
6. ÉNEK — B. Ormay Ildikó énekművésznő.
7. ÜNNEPI BESZÉD — Nt. Bertalan Imre, a Magyar Református Egylet elnöke.
8. SZÁVALAT — Petőfi Sándor: Talpra magyar. Előadja Bogárdy Péter cserkész.
9. KÓRUS — Népdalok, Kodály Zoltán gyűjtéséből.
Énekli a Mindszenty Kamara Kórus.
10. JÓKAI ÉS LABORFALVY RÓZA — Előadja Bócsay Klári cserkész tiszt.
11. **SZELECZKY ZITA, a régi Nemzeti Színház tagja**
1848 A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN
12. ZÁRÓ IMA — Nt. Juhász Imre, a nyugat-clevelandi evangélikus egyház pásztor.
- HISZEKEGY — Énekli a Mindszenty Kamara Kórus.

A Mindszenty Kamara Kórust vezényli: B. Ormay Ildikó karnagy.
 Zongorán kísér: Győryné Mező Margit.
 Rendező: SZABADKAI SÁNDOR rádió-műsor szerkesztő.
 Műsorvezető: Horváth Mihály cserkész s. tiszt.

Clevelandi (USA) megemlékezés az 1848-as magyar forradalomra,
a szervezők között ott volt nagynéném, dr. Lovichné Benke Mária

Pünkösdi Ferenc református lelkész fogadta
Jókai Mórt Uzonban 1884-ben.
A Pünkösdi-ház ma is áll Uzon központjában

Bunkóczi András

Természeti szépségek és kapcsolódási pontok

Fiataloknak ajánlva!

A természet gyönyörű! – ezzel mindenki egyetért. Az „Óvd a természetet!” mondat tartalma sokak előtt ismert, és sokan tesznek is érte. Úgy tűnik azonban, hogy az eddigi tettek kevésnek bizonyulnak.

Talán, ha rávilágítunk a bennünket körülvevő természeti szépségek megjelenítési formáira, akkor talán ezzel sokakat elgondolkodtatunk, érzékenyítünk a környezetvédelem iránt. Nagyon szerteágazóak a kapcsolódási pontok, amelyek által egységes képet kapunk. Erre alapozva néhány téma:

- Gondolatok a környezetvédelemről
- A természeti környezet és a komolyzene
- A természeti környezet és a tájfestészet
- A környezet és a csillagászat
- A biblia és a természet kapcsolata

A fiatalok előtt a jövő, sok függ tőlük! Fontos számukra a környezetvédelmi figyelemfelhívás, a tájékoztatás és fontos a természetvédelmi akciókba való bevonásuk, abban való részvételük.

Magánkezdemenyezés és szervezés alapján városunkban ismét helye van, helye lesz a középiskolákat megmozgató, a diákokat közös munkára hívó természetvédelmi akciónak.

És bár a szervezés nagy munkával és sok egyeztetéssel jár, a városvezetés támogatása, az érintett szervezetek hozzáállása és az ifjúság készsége biztatást ad az eredményes megvalósításhoz.

*Bunkóczi András
a természetvédelmi akció kezdeményezője, szervezője*

Gondolatok a környezetvédelemről

Föld sóhaja – a környezetvédelem igazi arca

1972. június 5-től 16-ig tartották Stockholmban az ENSZ első „Ember és bioszféra” címet viselő környezetvédelmi világkonferenciáját. A világ-szervezet közgyűlése a konferencia javaslatára még abban az évben határozatában nemzetközi környezetvédelmi világnappá nyilvánította a tanácskozás kezdőnapját, június 5-ét. (1) A világnap központi rendezvényeit minden évben más országban és témában tartják.

A mai ember hajlamos arra, amit elrontott már egyszer, megpróbálja még egyszer, még egyszer... Az óra meg ketyeg, kinek a fejében, kinek a zsebében, kinek a háta mögött..., és mi pedig elveszítjük a természet bizalmát.

Már a Teremtés könyvében is benne van, a körülölelő természet a jó és a rossz fákkal, a levegő madaraival, lassan hullámozó folyókkal édeni környezetet teremtett az ember bölcsőjének.

„Isten pedig fogta az embert, és az Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és gondozza azt.” (1 Mózes 2:15)

Ez a bölcső elringott az évszázadok hullámai között. Nemcsak a természet változott meg, de vele együtt az emberiség is. Háborúk, pusztítás, hatalomvágy, kapzsiság, pénz mindenhatósága, a mában élés oda vezetett, hogy a természet kezdi megbosszulni magát. Vannak a világon olyan személyek, akik akciójukkal rá próbálják ébreszteni az emberiséget és az országok vezetőit a Föld-óra gyorsuló ketyegésére.

Lewis Gordon Pugh angol környezetvédő, hogy a világ figyelmét felhívja a természet sebezhetőségére a Déli- és az Északi-sark, megolvadt jéghideg vizében is úszott, ott, ahol az emberi túlélés a 0-val egyenlő. Küldetése során találkozott az angol és az amerikai miniszterelnökekkel is, hogy tolmácsolja a természet segélykérő kiáltásait.

Dokumentumfilm mutatja be Lewist, amint azért úszik, hogy felhívja a figyelmet az óceánok helyzetére és a klímaváltozásra.

A jégember című film Lewis különleges fiziológiai és pszichológiai utazását örökíti meg: úzásait az Északi- és a Déli-sark jeges vizeiben.

Marlo Morgan könyve: „Vidd hírt az Igazaknak” – Egy amerikai orvosnő elfogadja egy ismeretlen ausztrál bennszülött törzs, az Igazak népe hívását, és négy hónapon keresztül eggyé válik a természettel és a törzssel. Teljesíti, amire kérték, közvetíti a törzs üzenetét az egész emberi nemnek:

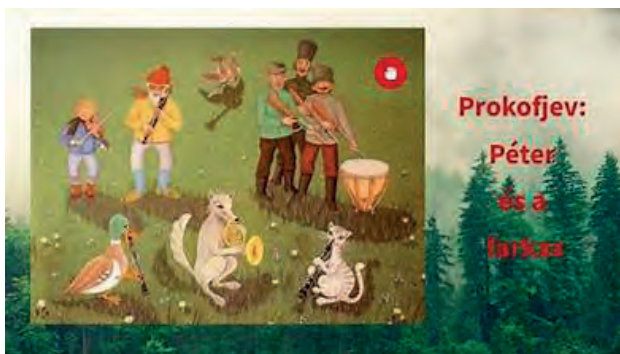
„Vigyázzatok a Földre! Ne irsátok az erdőket, ne pusztítsátok el a vadállatokat! Hagyjatok fel a levegő szennyezésével, egymás gyilkolásával! Találjatok vissza a természetbe! Ha nem szívlelitek meg az üzenetet: nyomtalanul eltűnik bolygónk a világmindenségéből!”

Mi mit teszünk a környezetünkért? Az interneten lájkoljuk a féligazságokat, megtevesztő akciókat, és csatlakozunk mihez is? A szavakhoz.

Lépjünk egy nagyot!

Legyen egy kis kertünk, földünk, ültessünk bele fát az ég madarainak, pillangóknak, állatoknak, és gondozzuk szorgalmasan, hogy meghalljuk az erdő szavát, a levelek suttogását, a madarak énekét, és elmondhassuk majd, hogy hozzájárultunk a jövő generáció életterének a fenntartásához.

A természeti környezet és a komolyzene

Általános iskolai tanulmányaink során: Sergei Sergeyevich Prokofjev Péter és a farkas szimfonikus meséje vagy Franz Schubert Pisztráng ötösének dalaira emlékezhetünk.

Az operák történeteiben inkább a mondák, eposzok, szerelmi, személyek, vallási, történelmi történetekbe ágyazva mutatja be a helyszíneket: a cselekmények mellékága nincs kibontva, a díszletek nem követik a történetek által adott lehetőségeket.

Antonin Dvořák – Rusalka (Song to the Moon)

A szerző 1899 nyarán, egy dániai tartózkodása alkalmával írta meg a szövegkönyvet, amelyre Hans Christian Andersen A kis hableány című meséje mellett nagy hatással volt két romantika korabeli cseh szerző, Božena Němcová Népmesék és legendák, valamint K. J. Erben Egy csokor népi legenda című gyűjteménye.

Modeszt Petrovics Muszorgszkij - Egy kiállítás képei

Egy zenei képsorozat zongorára komponálva, amit Maurice Ravel hangszerezésével ismert meg a világ.

Az Egy kiállítás képei megalkotásának ösztönzője tragikus esemény, a zeneszerző jó barátjának, Viktor Hartman festőművésznek elhunyt volt. Mivel azonban az Elfeledve c. balladát Verescsagin egyik festménye ihlette, feltehetjük, hogy Muszorgszkij ez idő tájt fokozottan érdeklődött a képzőművészeti alkotások zenei interpretációja iránt. „Viktor Hartman halála után, 1874 tavaszán kiállítást rendeztem a Művészeti Akadémia termeiben rajzaiból és akvarelljeiből” – írja Vlagyimir Vasziljev-

vics Sztaszov Muszorgszkij-életrajzában. „Muszorgszkij, aki rendkívül szeretete Hartmant, és akit a festő halála mélyen érintett, elhatározta, hogy zenében rajzolja meg elhunyt barátja jelentősebb képeit, önmagát is megrajzolva, amint a kiállításon sétál, és hol derűsen, hol bánatosan emlékszik vissza az elhunyt, nagy tehetségű művészre.

Antonio Vivaldi – Négy évszak

A természeti képek megjelenítéséhez a legközelebbi alkotás Vivaldi hegedűversenye, amelynek mind a négy tétele zenei kifejezést ad egy-egy évszakkal. Vivaldi legnépszerűbb műve, a Négy évszak 1725-ben jelent meg 8-as opusszámmal Amszterdamban, az *Il Cimento dell' Armonia e dell' Invention*e vagyis A harmónia és a találékonyság erőpróbája című, 12 hegedűversenyből álló sorozatban. A cím egyrészt jelölheti allegorikus módon a Harmónia és a Találékonyság közötti küzdelmet, másrészt a szerző képességeinek megcsillantását is, amennyiben számára mindez próbatétel, egyfajta vizsga. Vivaldi életében megjelent concerto-opuszai között a harmadik és a nyolcadik a legjelentősebb. E két sorozatban kívánta a leginkább bizonyítani egészen egyedi kompozíciós erőit. A nyolcadik ciklus hat, címmel ellátott koncertet tartalmaz. Közülük a Négy évszak abban különbözik az összes többitől, hogy e sorozathoz egyedi szöveg is társul. A sonnetti dimonstrativi – ahogy Vivaldi nevezi e költeményeket – alkotja a hagyományosan programnak nevezett anyagot. Ez a megoldás egészen egyedülálló Vivaldi életművében. Nem általánosságban előírt program ez, hanem szó szerint, sorról sorra, folyamatosan adja meg az ábrázolandó jelenségek egymásutóját. Tisztán hangszeresen megzenésített versekről van szó.

Kérdések

1. Magyar, újkori operában a 7 ajtó közül melyik kinyitásával érke-zünk a virágoskertbe? Zeneszerző, mű címe?
2. Egy festménysorozatban megzenésített kép témája a Csibék tán-ca a tojásban. Zeneszerző, mű címe?
3. Melyik opera előképe a következő helyszín: I. felvonás – Az őser-dő tisztásán hindu templom áll, két oldalán istenszobrok. Zene-szerző, mű címe?

A zenekedvelők, játékos kedvűek válaszait a pakskomolyzene@gmail.com e-mail-címre várom.

A megfejtők apró tárgyjutalomban részesülnek, valamint 2 db jegyet sorsolok ki közöttük egy, az Erzsébet Nagy Szállóban tartandó rendezvényre.

Üdvözlettel: Bunkóczi András

Id. Markó Károly: Patakparton

A természeti környezet és a tájfestészet

Az emberiség a legrégebbi időkől kezdve megfigyelte és ábrázolta természeti környezetét, sokáig azonban csupán egy-egy kiragadott részlet szimbolikus rögzítésére szorítkozott. A hellenizmus óta a lakóházak tájképes falképdékorációja is elterjedt. A táblaképfestészetben a XV. század elején Hubert és Jan van Eyck figurális kompozícióin tűntek fel először olyan mély távlatú, pompás tájhatárek, amelyek folytatására csak néhány évszázad múlva került sor. A modern értelemben vett realizisztikus tájkép

a XVII. századi Hollandia szülötte, míg az ideális tájfestészet francia származású mesterei, Claude Lorrain és Nicolas Poussin Rómában működtek. Mindkét irányzat magyar követői fontos szerepet játszottak a műfaj hazai megerősödésében, de csak a múlt századtól kezdve, mert korábban nemigen beszélhetünk magyar tájfestészetről. A XVIII–XIX. sz. fordulóján terjedő felvilágosodás a közvetlen tapasztalat, a megfigyelés elsődlegességét hirdette. A topográfiailag pontos tájleírás hűvös objektivitásával a természettudományok segítőjévé vált. A szinte érzelmentes, részletező természetlátás sokáig tovább élt a veduta festők és a tájrajzolók között, mint azt Libay Károly Lajos életművének nagy része (pl. Regensburg, 1849) vagy id. Markó Károly 1820–30 közötti korai grafikái és festményei (pl. Visegrád, 1826–30) tanúsítják. A klasszicizmus másik kedvelt műfaja a barokkban elterjedt ideális tájkép, amely id. Markó Károly és követői révén Magyarországon még a XIX. sz. második harmadában is népszerű volt (pl. Markó Károly: Halászház, 1851).

A klasszicizmus hideg észkultusza ellenében gyorsan megerősödő romantika eszmeáramlata majdnem az egész század folyamán befolyást gyakorolt a magyar művészetre. Legkorábbi képviselője, Kisfaludy Károly már 1822-től, tehát a francia romantikával szinte egy időben festette szenvedélyes hatású, mozgalmas kompozícióit tengeri viharral (Tengeri vész, 1820-as évek), az elemek drámai összecsapásával. Felfogása inkább az északi népek heroikus, a természet fenyegető erejét hangsúlyozó tájfestészetével rokon, mintsem a későbbi magyar romantikus tájfestészet érzelmességével.

A hatásos csoportosítást, a világításbeli ellentéteket kereső romantikus festő egyre behatóbb természeti megfigyelései, fogékonysága a légkö-

Id. Markó Károly: Halászok

ri változások festői rögzítése iránt (Brodsky Sándor: Vihar a Balatonon, 1870 körül; Lotz Károly: Ménes a zivatarban, 1862; Lotz Károly: Alkonyat, 1870) lassanként magával hozta a tájfestészet átalakítását, aminek következtében a múlt század utolsó harmadára Magyarországon is megszületett a naturalizmus és a realizmus tájábrázolása. Előzményeire már a romantika fénykorában, az 1830-as évek közepén találunk példát a fiatal Barabás Miklós itáliai vízfestményein (Lago Maggiore, 1834 stb.).

A magyar realista tájképfestészet egyik legfontosabb fejezete Paál László tragikus hirtelenséggel lezáruló életműve. Nála a természetábrázolás nem csupán a gondosan megfigyelt részletek objektív rögzítését jelenti, hanem többet, megrázóbbat: egyéni érzéseinek a tájra való kivetítését (pl. Reggel az erdőben, 1875). Művészetének ez a gazdag érzelmi töltete avatja őt a barbizoni iskola egyik legértékesebb képviselőjévé.

Munkácsy Mihály több műfajban alkotott jelentőset. Életművének egyik legérdekesebb vonulatát képezi alig valamivel több mint ötven tájképe (pl. Colpachi park, 1886), melyek többségén feltűnnek figurális képeinek drámai hangsúlyai.

Folytatás a következő számban

Marsalkó-Papp Helga

Tavaszi mandala

A tavasz frissességét, újjászületését és természetes szépségét tükrözi vissza számomra egy színes, virágmintákkal, a természet kincseivel díszített mandala. Az örök megújulást, az egységet és teljességet szimbolizálja, egyensúlyban tartva a mindent, törekedve a harmóniára. A mandala szimbolikája mély spirituális és kulturális jelentéssel bír.

A tavasz a természet újjáéledésének időszaka, a nappalok hosszabbodnak, az időjárás kellemesebbé válik. Ezt a megújulást nemcsak az élő környezetünk, hanem mi magunk is várjuk és érezzük. Ez az évszak inspirációt ad a művészeteknek, az irodalomnak és a zenének is, emellett számos kulturális esemény, rendezvény és fesztivál kapcsolódik hozzá.

Március

A Paksi Tavaszi Fesztivál a város olyan kulturális eseménye, amely koncerttel, könyvbemutatóval, természetjáró túrával, színházi előadással és kiállítással hozza el a tavasz szellemét. A programsorozat idén is több mint egy héten keresztül a művészet, a zene, a gasztronómia és a hagyományok köré szerveződve szórakoztatta mindazokat, akik ellátogattak a Csengey Dénes Kulturális Központba március 8. és 16. között.

Április

A költészet napját Magyarországon minden évben április 11-én, József Attila születésnapján ünnepeljük. Ez a nap a magyar líra és a költészet szeretetének ünnepe.

A 2025-ös év abból a szempontból is különleges, hogy idén ünnepeljük a magyar irodalom egyik legkiemelkedőbb, legeredetibb alakja, József Attila születésének 120. évfordulóját. Ez alkalomból rendhagyó költészet

napi műsorral készül Paks város kulturális központja is, bevonva a helyi művészeket, zenészeket és a kulturális szférában tevékenykedő paksiakat. Az esemény célja, hogy tisztelgünk költőnk alkotói nagysága előtt, és ezáltal népszerűsítsük a költészetet. Fontosnak érezzük, hogy közelebb hozzuk az emberekhez a magyar és a világirodalom jelentős alkotásait. A költészet napja emlékeztet arra, hogy a versek nemcsak a könyvek lapjain élnek, hanem a mindennapjaink részei is lehetnek, ha nyitottak vagyunk rájuk.

Szüntelenül

A kultúra ápolása azt jelenti számunkra, hogy megőrizzük, továbbadjuk és megújítjuk azokat az értékeket, hagyományokat és művészeti alkotásokat, amelyek meghatároznak bennünket. A kultúra nemcsak a művészetekben és az irodalomban nyilvánulhat meg, hanem a mindennapi életünkben, szokásainkban, nyelvünkben és ünnepeinkben. De a kultúra ápolása nemcsak a megőrzésről szól, hanem az alkotásról is. A kortárs művészet, az irodalom és a zene folyamatosan új értékeket teremt. Ezt a szellemiséget szeretné képviselni a jövőben is Paks város kulturális központja, és ezt a törekvést kívánjuk átadni a fiatalabb generációk számára is. Ösztönöznünk őket, hogy bátran mutassák meg, ami bennük rejlik, bontsák ki érzéseiket, osszák meg gondolataikat egymással, másokkal.

Kovács Lajos

Paksi tamburazenekarok nyomában

Dr. Németh Imre Paks monográfiájában bemutatja Paks mezőváros ének- és zenei életét az egyletek és egyesületek szintjéig. Az egyesületen kívüli zenei formációkról nincs adat. A szegényparaszti világban a zselléreknek, napszámosoknak, kubikusoknak, parasztnak, polgároknak és az uraságoknak a szórakoztatásáról, lakodalmaik, báljaik „kimuzsikálásáról” az úgynevezett parasztbandák gondoskodtak. Pakson volt rezesbanda, cigányzenekar, tamburazenekar és egyéni hangszeres (harmonika, citera) megszólaltatás. Ezek az egyéni hangszereseken kisebb összejöveteleken játszottak a hozzáértők.

Úgy gondolom, hogy a fenti zenekarok, zenészek szorosan hozzátartoznak Paks zenei múltjához és zenei örökségéhez. A tamburazenekarok létét fotók és hangzóanyagok is bizonyítják, a jelen írásomban megpróbáltam összegyűjteni őket. Be szeretném mutatni az 1900-as évektől az 1980-as évekig működő zenekarokat és zenészeket a meglévő újságcikkek és dokumentumok, valamint a leszármazottakkal történt beszélgetések alapján.

Kutatási adatok és fotók nyomán lehet következtetni arra, hogy ezekben az évtizedekben a tamburazenekarok zenei szolgáltatást végeztek Pakson. Az 1890-es évekhez is van szóbeli tájékoztatás arról, hogy voltak tamburások, de sajnos ezt nem lehetett más forrásból megerősíteni. Egyébként feltételezhető, mert a képen lévő zenészeknek meg kellett ismerni a hangszer valamilyen formában. A zenekari tagoknak zenei képzettségük nem volt, a kottát sem ismerték, autodidakta módon, hallásból tanulták meg a hangszeresek használatát és a dallamok játékát. A zenekarok tagjainak foglalkozása elég széles körű: földműves, napszámos, téglagyári munkás, ipari munkás, postás, ács. Egyesek maguk készítették hangszereiket (Kern József, Ádám Béla, Ádám János, Kocsi Károly).

Néhány gondolat a hangszerről

A tambura hosszú nyakú, kistestes pengetős hangszer. Eredete Európán kívül keresendő. Az arab és perzsa hangszerek bourdonhangzása harmonizál a magyar cigányzenekarok hangzásával. Szerémségben alakultak ki a mai tamburazenekarok hangszerei. Magyar hangszerkészítők fejlesztésével létrejöttek a tamburazenekarok hangszerei (prím tambura, bass prím tambura, csellótambura, tamburabőgő), hazánkba a Balkánon keresztül érkeztek délszláv közvetítéssel. Paksra valószínűleg a paksi hajósok által kerültek. A Tolna Megyei Népújság 1972-es riportjában Ádám Béla bácsi beszélt arról, hogy hajósok hozták a hangszereket, ők tanulták meg a rajtuk való játékot.

Zenekari élet

A zenekarokat szívesen hívták lakodalmakba, egyházi körök báljaira, születésnap, névnap rendezvényre, farsangi, szüreti, padkaporos bálók ki-muzsikálására. Az első fotók a két világháború között készültek. Abban az időben egyébként több zenekar is működött Pakson (a Domb utcai banda – Nikli-zenekar, Ádám János bandája – sajnos róluk kép nem került elő, Horváth András zenekara). Az 1930-as év vége fele megjelentek a fiatalok a cseresznyési banda formájában. A cseresznyési zenekar tagjai a hangszereket terményért vásárolták a budapesti hangszerészekről a háború kitörése előtt. (Információ: Mukli Mária, Mukli József lánya) A hangszer megismerését a paksi bandáktól sajátították el, így már négy zenekar is működött Pakson. A zenekarok folyamatosan kisegítették egymást, ha valahol nagy hirtelen létszámbővítésre keletkezett.

A zenekarok számos élményt éltek át, és bizony csínytevésre is képesek voltak. Horváth András bácsi elmondása szerint egy tyúkverőzés során a Hunyadi utcában lévő darálós elől elkötöttek egy szamarat, amit a Kereszt utcán lefelé haladva zenész mellett borral megittak, amíg a szamár el nem kezdett szédelegni. Haaz Erzsébet elmondása szerint volt, amikor az uraság azt kívánta, hogy a zenekar az eperfáról muzsikáljon. Édesapja egyébként gyengélnél volt, de kiváló zenész lett belőle. A tamburáját a tarkójára helyezte, és úgy játszotta a dallamokat. János bácsi gyakran mesélte lányának, hogy komoly hivatalnokok házi rendezvényén a kisasszonyok az asztalon táncoltak, esetenként csak lenge öltözékben, mikor a mulatás a tetőfokára ért.

A zenekarok az 1950-es évek elejéig nagyon jól működtek. A helyi és a környékbeli mulatni kívánó embereket szolgálták ki. Az évtized elején megjelenő új hangszeres együttesek (szaxofon, dob, tangóharmonika) kezdték kiszorítani a tamburát a lakodalmakból és a bállokból. Azonban a tamburazenekarok továbbra is nagyon népszerűek voltak. A kisebb

családi rendezvényekre, lakodalmi koszorúestekre, névnapokra, házi padkaporos bálokra továbbra is igénybe vették szolgálataikat. Az ismertség később nagyon sok vidéki fellépést tett lehetővé. Jártak Zalaegerszegen, Dombóváron, Szekszárdon, Bátaszéken, a paksi tamburások négy alkalommal meghívást kaptak a Kecskeméti Kodály Népzenei Találkozóra, a Katona József Színházba, ahonnan hanganyag is maradt ránk. Felléptek Pécsen, a nemzeti színházban. Természetesen Pakson is, a Birkacsárdában, ahol a kikapcsolódni vágyó embereknek közös nótázásra is lehetőségük volt. Jártak a Budapesti Nemzetközi Vásáron, ahol a dunakömlődi és paksi halászcserga közös standján zenéltek napokon keresztül. Szinte az egész vásár hallotta őket, mert a villanyoszlopokra szerelt hangszórókkal ki voltak hangosítva. Kísérték a paksi néptáncsoprotot, amit Bézi Sándor tanár úr vezetett, így eljutottak Celldömökre, Tokajba és az NDK-ba is.

A 60-as években Béres János tanár úrnak volt egy műsora a Magyar Rádióban, a Faluról falura muzsikálva. Ennek keretében többször is járt Pakson. Elmondása szerint nagyon megkedvelte a paksi zenészeket. 1969-ben és 1971-ben a rádió 22-es stúdiójában több hangfelvételt is készített a paksi földművesszövetkezet tamburazenekarával. A hangfelvételek a Magyar Rádió archívumában fellelhetők. Néhány dallam ezekből a rendelkezésünkre áll. A felvételek többször is elhangzottak a rádióban, ilyenkor büszkeség töltötte el a paksi hallgatóságot. A műsor kezdési időpontja szájhagyomány útján terjedt.

A bálók menete és táncrendje

A bálakat mindig csárdással indították, aztán lassú csárdás és friss csárdás következett. Játsoztak városi zenét, operettet, polkát, keringőket, foxot, tangót is. Ezeket a dallamokat az Erzsébet Szállóban László Ferenc cigányprímás zenekarától tanulták. Felkerült a táncrendekbe a német zene dallamvilága, a sramli is.

A tamburazenekarok hanyatlása

Az 50-es években megjelenő új zenekari felállások a tamburazenekarok számának csökkenéséhez és későbbi megszűnéséhez vezetett. A zenészek családi körben is egyre ritkábban vették elő a hangszereiket. A 60-as évek közepén Ádám Béla bácsi megpróbálta összefogni a már korosodó tamburásokat, és megalakította új zenekarát. A zenészek a korábbi együttesek tagjai voltak, szinte állandóan változott a felállítás, mint azt a képeken is látni lehet. Az utánpótlás neveléséről sem felejtkeztek meg az „öregurak”: 12-13 éves fiúkból – a zenére különösen fogékony cigány legénykék maradtak fenn a rostán. Ezek a legények alkalmoszerűen, ün-

nepnapok közeledtével összeálltak, és házalni kezdtek az ünnepek köszöntésére. Sajnos fiatalokkal nem sikerült pótolni a kieső zenészeket, így az 1980-as évekre a PAKSI TAMBURÁK ELHALLGATTAK.

A zenekarok bemutatása képekben, neveikkel és helyszíneikkel

Domb utcai Nikli-zenekar

Kern József (Dice) (II. prím), Schreiner Pál (III. prím), Nikli József (I. prím), Kocsi Károly (tamburabrácsa), Grósz János (bőgő), Adorján János (kontra).

A zenekar körülbelül 1920–1947 között játszott. A fenti kép valószínű az első világháború után készülhetett. A zenekari tagok szinte életük végéig zenéltek, mert a későbbi fotókon is láthatók. Van, aki több zenekarban beugróként is szerepelt a későbbiekben.

Az alábbi fényképeken a Domb utcai Nikli-zenekar látható. Egy 1929-es levelezőlap fotóján már más zenekari tagokkal.

Nikli József I. prím, Kern József II. prím, Grósz János bőgő, Adorján János szekund. Sajnos a kontrást nem sikerült beazonosítani.

Ádám Jani zenekara

Fotó nem maradt fenn. A zenekari tagok Grósz Pál elmondása szerint: Ádám János prímás, Witt János (Várszegire magyarosítva) prímás, Witt Ferenc (Várszegi) kontra.

Horváth-zenekar

A zenekar 1929-ben alakult. Ez a kép néhány évvel később készült, mert az eredeti tagok közül már ketten nincsenek a képen: Weisz János és Bán Sándor. Tagok: Haaz János prím, Haaz Ferenc szekund, Horváth András kontra, Richter (Rózsahegyi) Márton bőgő, Schreiner Pál v. Bán Sándor másodprímás. Horváth Andrással Gutai István a Közvélemény 1989/4. számában jelentetett meg riportot, amelyben András bácsi sok információt és történetet megosztott a paksi tamburásokról.

Cseresznyési zenekar (1941–42)

Acsádi József prím, Benke István basszprím, Mukli István kontra, Mukli József bőgő, Hesz Ferenc (apósom) borospohárral.

Schreiner Pál – udvari összeállítás

Schreiner Pál hegedű, Kern József prím (Dice), Nikli József bőgő, Moór Ádámné (ő nem zenélt, csak a kép kedvéért állt oda a bandához).

Domb utcai zenekar (1950- es évek)

Laszlóczki György kontra, Kovács József prím (Bodri Kovács), Kocsi Károly bőgő, Weisz János(?) bassprím

Bence György prím, Schreiner Pál prím, Adorján János bőgő, Haaz Ferenc szekund, Kern József (Dice) prímás

Kern József prím, Kindl János kontra, Horváth András kontra, Schreiner Pál bassprím, Véhmann Ferenc bőgő, a másodprímás ismeretlen

Egy születésnapi meghívás

Ádám Béla prím, Kern József prím (Dice), Horváth András kontra, Véhmann Ferenc bőgő

Síksori zenekar

Volf Márton prímás, Jantner Ferenc bassprím, Bence György prímás

Schreiner Pál prím, Haaz Ferenc prím, Ádám Béla basszprím, Jantner Ferenc kontra, Horváth András kontra, Kindl János bőgő

Lakodalom a konzervgyári ebédlőben

Acsádi József prím I, Kern József prím II, Ádám Béla prím III, Horváth András kontra, Kindl János basszprím, Véghmann Ferenc bőgő, Richter Ferenc tartalék

Tánc kíséret a Dunamenti Fiatalok Találkozóján

Kern József prím, Schreiner Pál basszprím, Horváth András kontra, Véhmann Ferenc bőgő

Zalaegerszegi népzenei találkozó (1971)

Kern József prím, Acsádi József prím II, Ádám Béla basszprím, Horváth András kontra, Véhmann Ferenc bőgő

Zenélés a Birka csárdában

Bencze György prím I, Kern József prím II, Schreiner Pál bassprím, Horváth András kontra, Kocsi Károly bőgő

Hangolódás a bátaszéki vagy szekszárdi fellépésre

Ádám Béla prím I, Acsádi József prím II, Jantner Ferenc bassprím, Horváth András kontra, Kindl János kontra, Véghmann Ferenc bőgő

Lakodalmi zenélés az 1970-es évek vége felé

Acsádi József prím I, Kardos József prím II, Schreiner Pál bassprím, Horváth András kontra, Kindl János bőgő

A Volf család zenélése a Birka csárdában

Id. Volf Márton prímás, Volf Attila bassprím, ifj. Volf Márton kontra, Raffael Antal bőgő

A zenészek név szerint, a 1920-as évektől 1980-ig a rendelkezésünkre álló adatokból

Név	Hangszer	
Nikli József	prímtambura, bőgő	1902–1983
Schreiner Pál	prímtambura, szekund, bőgő, hegedű	1907–1984
Kern József (Dice)	prímtambura, szekund	1906–1986
Id. Kocsi Károly	tamburabrácsa	
Adorján János	szekund	
Grósz János	bőgő	1889–1949
Ádám János	prímtambura	1904
Witt János (Várszegi)	prímtambura	
Witt Ferenc (Várszegi)	kontra	1910–1982
Bence István	bőgő	
Haaz János	prímtambura	1908–1983
Haaz Ferenc	szekund	1910–1982
Horváth András	kontra	1911–1995
Richter Márton (Rózsahegyi)	bőgő	
Bán Sándor	prímtambura	
Acsádi József	prímtambura	1929–1991
Benke István	kontra	
Mukli István	tamburabrácsa	1926–1994
Mukli József	bőgő	1924–2017
Kovács József (Bodri)	prímtambura	
Laszlóczki György	bassprím	1923–1986
Ifj. Kocsi Károly	bőgő	
Weisz János (Noti)	tamburabrácsa	
Kindli János	kontra	1922–1979
Véhmán Ferenc	bőgő, harmonika	1923–1977
Ádám Béla	prímtambura, bassprím	1911–1975
Volf Márton	prímtambura, bassprím	
Jantner Ferenc (Stini)	bassprím	1926–1983
Bencze György	prímtambura, bassprím	1927–2002
Richter Ferenc	bassprím	1927–1995
Kardos József (Pulus)	prímtambura	1950–2001
Raffael András	bőgő	
Ifj. Volf Márton	tamburabrácsa	1959
Volf Attila	bassprím	1961
Grósz Pál	8 húros bendzsó, gombosharmonika	1934–2015
Szabó István		
Gulyás		
Kern István		

Jegyzetek:

- Dr. Németh Imre: Paks monográfiája
- Gutai István: A Közvélemény 1989/4. számában megjelent visszaemlékezés
- A Tolna Megyei Népújságban 1972-ben megjelent „Tamburás öregurak” Pakson
- Gutai István számos tudósítása a fellépésekről a Tolna Megyei Népújságban
- Tambura-tanulmányok. Eredics Gábor: Két világ találkozása
- A szentendrei skanzen Facebook-bejegyzése A tamburazene hagyománya címmel

Családtagok szóbeli információi:

Mukli Mária, Mukli József lánya

Prantner Józsefné, Kindl János lánya

Kutlákné Haaz Erzsébet és Haaz Katalin, Haaz János lányai

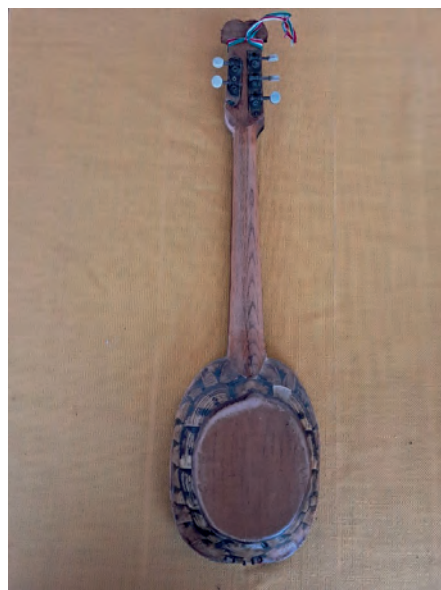
Haaz Teréz, Haaz Ferenc lánya

Schreiner Rozália, Schreiner Pál lánya

Várszegi László, Witt (Várszegi) Ferenc fia

Richter Ferenc, Richter Ferenc fia

A hozzátartozók által megőrzött hangszerek fotói

Várszegi Ferenc hangszere, a hangszer test teknősbékapáncél

Ádám Béla hangszere

A hangszert Ádám Béla vagy Ádám János készítette.

Acsádi József tamburája

Ez a hangszer a Sternerr hangszerműhelyben készült Budapesten.

Kardos József tamburája

Kern József (Dice Szepi bácsi)
által készített tamburák

Dr. Hanol János

Emlékezés Kovács Lajosra

Kovács Lajosnak, a Vetővirág Népzenei Együttes vezetőjének életét meghatározta a népzene. Pakson született, később vasszerkezeti lakatosnak tanult Budapesten, visszatérve a gimnáziumban érettségizett, azután a Paksi Atomerőműben dolgozott 36 éven át különféle pozíciókban.

Már harminckét éves volt, amikor komolyabban kapcsolatba került a citerával. Ismereteit autodidakta módon fejlesztette, de játszott a paksi zeneiskola diákjaiból alakult Kalinkó zenekarban is. Egy citeratáborban kapott indíttatást arra, hogy maga készítse el a hangszert. Onnantól nemcsak készített, hanem gyűjtötte is a hangszereket, hobbiként pedig ismerőseinek is készített.

A Vetővirág együttes 2004 tavaszán alakult, egy baráti találkozó után döntöttek úgy, hogy rendszeressé teszik a citerás örömménét. Olyan nevet kerestek, ami valamilyen formában kapcsolódik a városhoz, így a paksi védett növények közül a vetővirágra esett a választás. Ez a kevesek által ismert növény szeptemberben, az őszi vetés idején virágzik (a Vörösmalmi-tó környékén), ezért kapta ezt a nevet.

A tekerővel már egy táncháztalálkozón ismerkedett meg, mely hangszer szintén kedves lett neki olyannyira, hogy később tagja lett a Magyar Tekerőzenekarnak is. Tudását zenei táborokban gyarapította, a népzene iránti szeretetéhez hagyománytisztelet is párosult.

2019-től vonult nyugdíjba, azóta csak a zenének, hangszereinek, családjának, unokáinak élt. Hosszan tartó, súlyos betegség után 64 éves korában 2024. december 30-án elhunyt.

Dr. Németh Gabriella

Élet Pakson

I. rész

1891. február 9. napja.

134 évvel ezelőtt. Egy téli hideg, fagyos hétfői nap Pakson. A hét kezdete. Molnár Elisabetha régóta nehezen cipeli az óriási pocakját, rosszul is érzi már magát. A szobában ráadásul lassan telik az idő. Nagyon befűtöttek a kályhába, mert kint havazik is. Mire a bába megérkezik gyalog, az anya már vérzik. Nehéz szülés kezdődik. 31 éves az édesanya, az apa 34.

A szülők, Kovács Michael és Molnár Elisabetha nem tudják ekkor sem, hogy a házasságkötésük után, de már az 1890. évi fogantatás óta két gyermeket hord a szíve alatt az anya; egy kisfiút és egy kislányt. Egymás után érkeznek az ikrek, Mária és József. A kislány előbb, ő az erősebb. Csak a leányka éli túl a szülés után is folytatódó nehézségeket, a kisfiú – aki a Josephus keresztnévet kapta a keresztségben – tizenegy napig él mindössze.

Paks Tolna vármegye dunaföldvári járásában, a Duna mellett 1741 házzal és 11 803 lakossal 1891-ben nagyközség. Ide születik Mária. Féltik, óvják az ikerlányt a szülei Pakson, őt, az egyetlent, aki életben maradt.

Egy szintén téli, hideg, fagyos, havazással teli napon, mint amikor megszületett, ám 1911. február 21. napján, kedden megy férjhez Pakson szülei engedélyével Szabó István itteni szülőtthöz, egy jóvágású legényhez, aki öt évvel idősebb nála. Mária húszéves ekkor. Hat gyermekük születik; a legidősebb lánya is a Mária nevet kapja a keresztségben – ő az 1913. évben június 29-én.

Ekkor azonban már érződik a válság. 1913 korszakhatár. Az első világháború előtti utolsó békeév. Az 1910-es parlamenti választás győztese, a Tisza István nevéhez köthető Nemzeti Munkáspárt kormányoz egészen 1916-ig. Az 1913. év a szociálpolitika terén is döntő változást hoz, ekkor már akkora a munkanélküliség Pakson is, országszerte is, hogy megkezdődnek a munkanélküliek részére indított segélyakciók.

Az ikerlány Mária a gyermekét az I. világháború borzalmi között szüli, neveli; legnagyobb szülötte még csak ötéves, amikor végre véget érnek

a bombázások, a világháború. Közben szül további öt gyermeket; Márián kívül Annát, Erzsébetet, Istvánt, Jánost és Rozáliát. Legidősebb lánya, Mária huszonhat, ő pedig még csak negyvennyolc éves, amikor 1939-ben kirobban egy újabb háború, a második világháború. Az ikerlány Kovács Mária ekkorra már elvesztette a szüleit; az édesanyja, az 1860. február 8. napján Pakson született Molnár Elisabetha tíz éve elhunyt, 69 éves korában. Az édesapja, az 1857. december 14. napján született Kovács Mihály három éve hunyt el, ő 79 évesen.

Átéli, megéli, megszenvedi az ikerlány élete során férjével és gyermekeivel az első és második világháborút, sok-sok nehézség, éhezés, nélkülözés után 69 éves korában, 49 évvel a házasságkötésük után a férje temeti el Pakson a gyermekeivel, a családdal szeretett szülőhelyén. Társa, férje négy év múlva követi őt az örök birodalomba.

A sorsuk sok mindenben hasonló volt; mindketten elsőszülött gyermekként születettek Pakson, mindketten hatan voltak testvérek. A Szabók: István, Mária, Joannes, Juliana, Antal és József. Tősgyökeres paksi családok szülöttei voltak, akiknek az ősei évszázadok óta itt születtek, itt házasodtak, itt is temetkeztek.

Sohasem láttam őket. Mire megszülettem, már csak a kifakult fényképek maradtak. Amint ez is.

Kovács Mária, az ikerlány Dédnagymamám az Édesanya vállát fogva hároméves elsőszülött kislányával, a Nagymamámmal, Szabó Máriával és a testvéreivel fotózkodik.

Férje már a háborúban. Testvére férje is a harctérre indul, már katonaruhában áll. Vajon találkoznak-e még valaha? Tumpek Mihály fényképész-mester műhelyében Pakson számos család örököltette meg életük fontos pillanatait a háború idején is. Akkor ezek a legfontosabbak pillanatok voltak!

Balázs Kovács Sándor

A sárközi népművészet hatása a festőművészetre

Az ördögszínű (piros) ruhát viselő sárköziekéről megemlékező bécsi kapucinus barátot követően a 19. század eleji népismertetések szóltak a Sárközről mint olyan tájról, amely egyéni néprajzi sajátosságokkal rendelkezik. Népművészetének sajátos stílusával korán felhívta magára a figyelmet. Már a 17–18. században felkeresték érdeklődő utazók (Evlija Cselebi, Marcantonio Pigafetta, Ottendorf Henrik, Peregrinus Ubaldus), de a 19–20. században is fogadott jeles vendégeket: Garay János, Baksay Sándor, Móricz Zsigmond, Féja Géza, Kunszabó Ferenc írókat, gazdag népzenei anyagára Liszt Ferenc és Kodály Zoltán is felfigyelt, népművészetének pompája, tökéletes színharmóniája többek között Boross Jánost, Csók Istvánt is megihlette, de a korabeli Tolna megye valamennyi kiválósága, Garay Ákos, Miklósi M. Ödön, Szabó Dezső, Ferencz Lajos, Wallacher László, id. Wagner Andor, Varsádi Andor, Áldor János László, Mattioni Eszter is ihletet merített gazdag népművészetéből.

A legismertebb – s a sárközi népviselet, népművészet iránti érdeklődéséről is jól ismert – látogató kétségkívül a festőművész Csók István (1865–1961) volt. Csók Istvánt származása és érdeklődése is kötötte a Dél-Dunántúl népéhez. Párizsi sikerei után és közben gyakran hazatért szülőföldre, és már a 20. század elején felfedezte magának festői témaként a népeletet és a Sárköz népművészetét. Nyaranta Ócsényben töltött hosszabb időt, és kereste, gyűjtötte az élményeket műveihez. Természetesen ismeretséget kötött és kapcsolatban került a népi kultúra értékei iránt érdeklődő és felelősséget érző helyi értelmiségiekkel, így Kovách Aladárral és Ács Lipóttal is. A helyi újságok folyamatos – és lelkesen ünneplő – híradásaiból kitetszően nagy társadalmi esemény volt a festő leköltözése. Sejthetőleg nemcsak azért, mert a cecei-sáregresi illetőségű Csók családot egyébként is számontartották. Sokkal inkább azért, mert a múzeumi néprajzi kutatások s a néphagyományra hivatkozó, háziipar jellegű iparművészet megszervezésén munkálkodó szekszárdi tudósok és művészek – intellektuális és esztétikai értelemben egyaránt – kiváló szövetségest reméltek az ünnepeelt festőben. Népeletet ábrázoló képei elsősorban a szépséget, színességet, a parasztságban rejlő életerőt jele-

nítik meg, mindenekelőtt ünnepi eseményeket, szép, egészséges, fiatal és ünneplőbe öltözött alakokat örökített meg. Lovas Jánosné Szemes Erzsébet öcsényi asszony édesanyjáról, Szemes Dávidné Paprika Erzsébetről festett képet népviseletben. 1902-ben készült Öcsényi keresztelő című festménye, amelyen a sárközi menyecskeviselet dekorativitását és a keresztelő magasztos, ihletett hangulatát ötvözte egybe.

Csók István: Csényi keresztelő (1902)

Az 1904-ben készült Mézevőkön ünnepi viseletbe öltözött fiatal pár ül egy fa árnyékában, idillikus hangulatban és környezetben.

Csók István: Mézевők – Udvarlás (1920 körül)

Több csendéletet is festett Csók István, amelyen népművészeti tárgyak – bokály, butella, mázas tányér, hímzett terítő – jelennek meg. E törekvésben különleges mondanivalót szánt a Tulipános láda című festményének. A „magyar stílusban készült csendéletet” mintegy ars poeticának szánta a művész, mint azt a leveleiben megfogalmazott gondolatai is tükrözik. „Magyar piktor magyar képeket fessen” – írta 1910-ben Lázár Bélának. „A tulipános láda a szimbólum” – szögezte le a továbbiakban. Képének témája valóban egy jellegzetes dunántúli festett láda, amelynek tetejére két bokályban dús és színes virágcsokrot állított, melyek nagyszerűen „rímelnék” a láda festett virágaival. Középre pedig egy tányérba állítva egy menyecskeviseletbe öltöztetett babát festett. A képet mint új, nemzeti művészi törekvéseinek hírmondóját Párizsból küldte az 1910-es Tavaszi Tárlatra, s a címe ekkor még a súlyosabb mondanivalójú Magyar csendélet volt.

A sárközi népviselet később is több festőt megihletett, hiszen a népi életképek és portrék keresett és kedvelt műfajai voltak a 20. század első felének. Áldor János László (1895–1944) szekszárdi származású festőművész az 1920-as években több sárközi menyecskeportréval is jelentkezett a Műcsarnok tárlatain. Gyügyei Nagy Zsigmond (1872–1932) Menyecskeportréja még a Tolnai Világlapjának címlapján is megjelent. Gábor Mó-

ric (1889–1986) pedig az őcsényi Gyöngyösbokréta csoport sztárjának, Szilágyi Erzsébetnek képét festette meg 1931-ben egy párizsi tárlatra.

Az őcsényi Gyöngyösbokréta sikere indította el a Sárköz körüli szélesebb hírverést. Az angol és amerikai lapok elragadtatással írtak az őcsényiek előadásáról és az egyik szereplő, Szilágyi Erzsébet „kendőzetlen szépségéről, festőien szép és értékes öltözetéről”. Pécsi-Pilch Dezső (1888–1949) festőművész is előszeretettel festett ebben az időben sárközi népviseleteket. Sőt Szekszárdon kiállítást is rendeztek neki. 1932 októberében anyaga már meg is érkezett a megyeszékhelyre. A lap tudósítója Pécsi Pilch Dezső festőművész, a budapesti képzőművészeti főiskola tanára, „a déldunamelléki földművelő nép viseletének ismert nevű piktoráról” írt. A kiállítás harminc festményből álló sorozatának legnagyobb része Sióagárdon készült, és az európai hírű művész, „aki csodás meglátással örökítette meg az ősmagyar származású nép asszonyainak színpompás viseletét, meglepően érdekes formanyelvet választott mondanivalóinak kifejezésére. A keleti nagy művészeknek a párisi képtárakban levő művei adták az ötletet, míg a kivitel némi részben a Párisban élő világhírű japán Foujita (Fuzsita) piktor manierjének az utánérzése. Bámulatos tudással, kiváló hozzáértéssel és csodálatot keltő bravurral megfestett képek ezek, amelyek nemcsak azért érdemlik meg a közönség érdeklődését, mert helyi témákkal foglalkoznak, hanem a nagynevű művész előkelő pozíciójánál fogva is.” A festőművész kiállításának befejezése után közleményt jelentetett meg a helyi újságban: „A dunántuli magyar leányokról rendezett kéпкиállításom befejeződván, kedves kötelességemnek érzem, hogy hálás köszönettel adózom Tolna vármegye s Szekszárd város bölcs vezetőségének és nagyérdemű műértő közönségének, s különösképpen a szekszárdi sajtó hathatós és értékes támogatásáért. Bizonyára ennek volt köszönhető, hogy ez a kiállítás oly kedvező fogadtatásban részesült, oly rendkívüli megbecsülésben volt része s oly nagy sikerrel zárult.”

Miss Elma Pratt amerikai festőművész a Columbia egyetemről mint az amerikai külföldi festőművésztelepek igazgatója járt a Sárközben. Megfelelő művésztelepet keresett az általa vezetett „International School of Art” (Nemzetközi Művésziskola) számára. Dr. Pilissy Elemér kalauzolta Sióagárdon, Őcsényben és Decsen. „Rövid itt tartózkodása alatt is meglepő tájékozódást árult el a népművészeti kincseink helyes értékeléséről. Különösen a Sárköz régi szőttesei és az újjáéledt színes, piros, egyszínű hímzései érdekelték, amelyekből több darabot vásárolt.” Azt ígérte, hogy jövőre ismét visszatér. A cikk írója megjegyzi: „Nagyon kíváncsi voltam, hogy a forgalmat és pénzt jelentő amerikai vállalkozás csakugyan a megyénket választaná ki erre a célra.” A következő esztendőben vissza is tért a Sárközbe, Őcsénybe a művésznő, de nem növendékeivel, hanem egyéb prózai okból: eljegyzését tartotta itt. 1937-ben adták hírül,

hogy amerikai festő- és iparművésznők érkeznek július 25-én a Sárközbe. Az angol pénzügyminiszter felesége is ellátogatott a szekszárdi múzeumba és a Sárközbe, és javasolta, hogy a viseletek felelevenítésével, megismertetésével csalogassák az idegenforgalmat a sárközi falvakba. A külföldi turisták programjába is beiktatták a Sárközt.

A budapesti József Nádor Céh nevében Glatz Oszkár (1872–1958) fordult Tolna megye alispánjához, Szévald Oszkárhoz 1928-ban annak érdekében, hogy „a főiskola kiváló tehetségű mesternövendégeit a nyár folyamán a Sárköz vidékén elhelyezni, olyképen, hogy az ottani (Decs, Öcsény, Pilis, Bába, Bátaszék stb.) községek vendégül látnák őket: 4-10 mesternövendéket, községenként egy-kettőt, nem a község, hanem plébános, lelkész, jegyző. A mesternövendékek a 4-6 heti lakásért és ellátásért arckép megfestésével adnák meg a vendéglátás ellenértékét, a remek sárközvidéki népviseletet a Főiskolától, illetve a Kultuszminisztériumtól nyert utasítások alapján festményekben örökítenék meg.” Egyedül Nagy László öcsényi tanító vállalt volna egy növendéket, de mire a válasz megérkezett a főiskolára, a növendékek szétszéledtek, így ebből a kezdeményezésből nem lett semmi.

1935-ben cikk jelent meg a vármegyei lapban, hogy a „sárbátai remete” negyedi Szabó Jenő festőművész, aki Londonban élt ekkor, több sárközi témájú festményt festett. Gondolkodását a magyar föld, a decsi határ határozta meg, évente ellátogatott a Sárközbe. Az akadémia mellett a kecskeméti művésztelepen tanult. Ahogy a cikkíró fogalmaz: „Negyedi Szabó Jenő tizennyolc karátos művészete a Sárköz speciális hangulatával, a magyar paraszt verejtékes életével abszolút művészetet ad.” A Decsre férjhez ment pilisi Kati Éváról készített fonást bemutató szénrajza a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeum Néprajzi Gyűjteményében található. (Kati Éva nagyapja Bátáról került vőnek Sárpilisre.)

A sárközi népművészet kedvelt témája volt az 1920–30-as évek jellegzetes magyaros stílusú fotóművészetének is. A „magyaros irány” fényképezői elsősorban falusi zsánerképekkel tűntek ki, felfedezve a fotóművészet számára a magyar falut. Képeik azonban a falusi életnek inkább csak az idilli, ünnepi eseményeit és pillanatait örökítették meg. A szépen komponált fényhatásra építő, formai tökélytel készített képek nem a reális ábrázolásra, a dokumentálásra törekedtek, hanem elvont eszmék, megvalósítandó ideálok illusztrációiként szolgáltak. A két világháború között a képes magazinokban rendszeresen megjelenő képes mellékleteknek, sőt a címlapfotóknak is gyakori témája volt Sárköznek ez az ünnepi arca. A képek címei is árulkodnak a stílustörekvésekről: Magyar csendélet, Magyar szépség, Sárközi vasárnap, A sárközi mosoly, Élő képeskönyv, Magyar virágok stb. Ritkán ábrázolnak például munkavégzést, kivéve természetesen a híres népművészeti tevékenységeket – hímzést,

fonást, szövést –, de a lányok, menyecskék ilyenkor is ünneplővisletüket mutatják.

Szabó Dezső: Sárközi vasárnap

A magyar falu kiváló fotósa, Balogh Rudolf (1879–1944) elsősorban az 1920-as évek végén készített számos felvételt a Sárközben, amelyek többször és több lapban is megjelentek, egy sajátos Sárköz-kép hatásos illusztrációként.

1938 februárjában vitéz Berde Károly (1891–1971) egyetemi tanár levélben kereste meg Tolna vármegye alispánját a következő kéréssel: „A Szent-István-év alkalmából illetékes tudományos körökből megbízatást kaptam arra, hogy tegyem ember-testtani (anthropológiai) vizsgálat tárgyává a dunántúli vidék néhány tipikus magyar népszívetét. Amikor ezt a megbízatást elvállaltam, mindjárt az elsők között gondoltam a Sárköz népére is. munkaprogramom szerint a tavasz folyamán szeretnék kiszállani assistenssemmel a helyszínre és néhány egyszerű mérést és megfigyelést végezni a sárközi iskolásgyermekeken. Ezek a vizsgálatok a vizsgálandó egyéneknek semmiféle testi-lelki kellemetlenséget nem okoznak, viszont komoly tudományos érdek kívánja, hogy végrehajtsanak.” Az alispán felhívta a sárközi elöljárók figyelmét, hogy támogassák a professzor munkáját.

A Tolna megyei kiállításokról Bodnár István, a Tolnamegyei Újság állandó szerzője közölt kritikákat. Az 1924 karácsonyi képzőművészeti kiállítás résztvevőiről írt bírálata szerint Garay Ákos (1866–1952) „ha nem ragaszkodik ennyire ide, a hazai röghöz, még nagyobb lenne a híre, neve külföldön is. Pedig a bécsi, müncheni, berlini, párisi, angol, amerikai lapok révén ismerik odakünn is, talán még jobban, mint idehaza. Egy évig kü-

lönben a budapesti, úgynevezett minta rajztanodának volt nem éppen – szorgalmas növendéke. Kelety Gusztáv igazgató kimondta rá, hogy lusta, hanyag – tehetségtelen. Édesapja mégis Pécsre adta Irinyi Sándor rajztanár keze alá, aki azután egy esztendei privát rajztanításával helyre akarta hozni a budapesti mulasztásokat, jól agyongyötörte a fiatal művészjelöltet. Úgy hogy Garay Ákos még ma is azt állítja, hogy »minden aversiója, amit a piktura iránt érez, ez időtől kezdve szorult belé.« Nem lehetett ez azonban rossz hely, mert 1884-ben már Münchenbe került Raupp, majd Hackl tanárok igen jó hírű iskolájába. Ott volt 1887 végéig, ahol értékes tapasztalatokat gyűjtött. 1892-ben ismét kiment egy esztendőre, ekkor már műteremben dolgozott, s vették a képeit, ebből az időből egyetlen egy képe sem maradt fenn. Amikor hazatért akkor kezdett még igazán tanulni. „Most ment csak a legmagasabb iskolába s ez az élet, a természet volt. A kies apáti pusztá lelket álmokba ringató csendje, vasárnapi hangulata, a legelésző nyájak méla kolompja, a báró Bésán, később gróf Jankovich féle ménesek gyönyörűnél-gyönyörűbb paripái már gyerek korában óriási hatással voltak fogoly lelkére.” Sőt később huszár is volt, Vilmos huszár. „A Vilmos huszárról pedig azt tartják, hogy lovával egyszerre jön a világra. Csakis így érthető meg az a kegyetlen, majdnem gyilkosság számba menő humor, amellyel holtra kacagtat, például az itt is látható vasárnapi lovasával, vagy avval a hajdani rajzával, amikor önkéntes, – mondjuk valamelyik tolnai – Paskusz gyerek lovagolni tanul! De nem is pingálja úgy a lovat Magyarországon, sőt tán az egész világon senkise, mint Garay Ákos. Az ő lovai valósággal – élnek. Látjuk feszülő izmukat, ott prűszkölnek el előttünk. Sörényük mozog, lábuk rúgott fel az égig s ha egyik híres hollandi festő úgy festette meg a baromfi udvart, hogy az ott settenkedő kakasnak a – kukorékolását halotta a – műkritikus, Garay Ákos lovainak – a nyelését halljuk... Garayban pedig meg volt az elszántság, hogy heteket, hónapokat töltsön el a Hortobágyon, bagócs, pócsik, millió meg millió szúnyog muzsikáló társaságában, nap-nap után élve a faggyus birkahuson, dicsérve annak kozmás zamatát, csodálkozva a Kolombus tojáshoz hasonlító pléhkanálón, amely mint a cövek egyenesen meg áll a sűrű paprikás lében, birokra kélve a csikós vagy juhász kéz beledobálta jó massa csuszával.”

Érdekes kultúrtörténeti adat, hogy Kelety Gusztáv (1834–1902), aki miatt különben Szinyei Merse Pál (1845–1920) sem érvényesülhetett ötven esztendeig, egyre arra biztatta Garay apját, hogy a „hanyag, tehetségtelen fiut adja éppen a magyar kanász, a magyar csikós, a magyar juhász, szóval a magyar pusztá tanította meg művészete utolérhetetlen eredetiségére, akárcsak a debreceni neves cigányt muzsikálni a híres Józsa Gyuri, akinek kezében pedig sohasem vonó. Mert ha nem jól huzta a cigány, – fejéhez vágta a hegedűt. Garay is ilyenformán tanult meg – magyarul rajzolni, festeni. Amikor eleinte még érezte a pusztá, a juhász, a csikós,

meg a magyar lónak a lelkét, csak rajzolt, rajzolt úgy, hogy amikor az öreg számadó meglátta a sok krix-kraxot, csak fejet csavart és elsomfordált a háta mögött. De amikor egyre tökéletesebb lett a rajz, kiderült az öreg csikós arca s megveregette a piktor vállát: E már lú, tekintetes uram!"

A külföldi előtanulmányok után Garay sokat dolgozott. Lovakat, méneseiket rajzolt, pingálgatott főúri helyekre, például a Jankovich grófi családnak udvari festője lett.

Garay hasonló bravúrral rajzolta a juhászt és a cigányt is, mint a csikóst és a lovat. Valamennyi képe között talán a legbájosabb a „Juhász menyecskéje”, vagy „Adjon egy kis bagót” című rajza, amelyről Bodnár Istvánnak az öreg Zsiga cigány jutott eszébe, aki keselyűsi teknővájó volt. „Hej be sok Rákóczi korbeli kesergőt a fülünkbe huzattál vele jó Ákos, az akkori józsefpusztai uraság – »udvari báljain«. (Már t. i. az udvarban volt a bál.) Most is a fülemben cseng még az:

Által is ment a Tiszán,

Kilenc orsó karikán.

kezdetű mélabús kuruc nóta.

Felséges, gyönyörű volt az, tetszett mindnyájunknak. Csak az öreg Zsigának és rajkóinak nem tetszett az előzetes preparálás. Egy hétig fürösztöttek, mosdatták őket, hogy legalább előszobaképesek legyenek. De még így sem voltunk biztosak benne, hogy vajon nem ismétlődik-e meg a Nagy Péter vagy Katalin cárnő udvari báljáról olvasott francia tudósítás, hogy: a szebbnél szebb orosz hölgyek hajából egyaránt potyogott alá a gyöngy és még más valami. Persze Zsiga cigányéknál egyáltalán szó sem lehetett volna a gyöngyökről."

Néprajzosnak is kiváló Garay Ákos. A kihalóban lévő fésűs öreg parasztokat századok múlva is az ő remek illusztrációi alapján ismerik majd. Heteken, hónapokon át barangolt Somogy, Tolna, majd Baranya vármegyében, s egyik néprajzi folyóiratban nemcsak lerajzolta őket, hanem le is írta a szlavóniai magyarok szokásait, összegyűjtve kivesző félben lévő mondásaikat, rávilágítva itt-ott az egyke nemzetirtó bűnére is.

„A mi gyönyörűsége Sárközünk kackiás menyecskéi is ott nevetgélnek szépséges rajzain. A bokorugró, szásrétű szoknyák, a már szokásból kiment kis és nagy hét túlkös párták, a festői biborvégek, pillangós, ruzsás kötények, a gyönyörűen remekbe kivarrt ingvállak és pruszlíkok ma holnap csak a muzeumokban s az ő bravúros képeiken láthatók. Az ő tolla, ceruzája hegye feltámasztja még olykor-olykor a kivesző nemes bölényeket, a régi magyar földesurakat, a jó táblabírákat is, amint a szellős, nyitott ambituson bodor füstfelhőbe eregetik a pompás faddi szűzdohány ámbraillatát."

Garay egyébként a legelső magyar élclapnak, a Borsszem Jankónak állandó rajzolója volt hosszú éveken át, míg mások konkurenciája ki nem szorította onnan. Majdnem minden héten ott lehetett látni az ő bravúros, töröl metszett falusi alakjait, amelyekről a magyar „őshumor” könnyeket facsaró jó kedve kacagott feléd. S ezeknek a jóízű alakoknak szájába legtöbbször a szót is ő adta. Mert ritka ismerője ő magyar népnek, zamatos mondásainak s amint fel szokás fogni a kristálytisza hegyi patk aranyiszapját, lelke is így raktározza el bolyongásai között a keresetlen magyar néphumor apró arany szemcséit.”

Sok magyar és külföldi lapnál dolgozott, amik egész könyvtárt tesznek ki. Tiszta, világos, egyszerű, természetes képei ünnepi hangulatot árasztanak. Nagyon szerény ember, Kozma Andor poéta és író szerint: Garay az egyedüli ember Magyarországon, aki nem tudja saját értékét.

A másik kiállító művész Szabó Dezső (1888–1971). Bodnár írja róla, hogy 1924-ben még fiatalember, ami éveinek számát illeti, hiszen 1888. december 12-én született Siklóson. Művészetében azonban nem mondható fiatalnak, „sőt egyik-másik – öregebbünk is tanulhatna tőle.” Máris jelentős sikerei voltak, s hogy még nagyobbak is lesznek, arra teljes biztosíték nagy ambíciója, szorgalma s nem mindennapi tehetsége és tudása. Már kora gyermekségétől fogva a művészi pályára készült. A Szekszárdon letett érettségi után a Rajztanárképző Főiskolát végezte, s négyévi rajzolás és szorgalmas tanulás után 1910-ben középiskolai rajztanári diplomát szerzett. Mint továbbképzős tanár a következő évre is a képzőművészeti főiskolán maradt, s mesteréül Ferenczy Károlyt (1862–1917) választotta. 1911 novemberében Münchenbe ment. Itt eleinte Groeber professzor tanítványa volt. Nemsokára azonban a világhírű Smek Ferenc vette maga mellé, mégpedig olyan formán, hogy 90 jelentkező közül csak kettőjüket választotta ki. A mester eleitől fogva őt tartotta a legtehetségesebb tanítványának, de még Szabó Dezsőt magát is meglepte az a nem remélt kitüntetés, hogy a festőművész tanár, az akkoriban felszabadult „Componier” műtermet neki, az idegennek ajánlotta fel hét évre. Itt azután az Akadémia által fizetett modellel s az Akadémia kősz-tümtárából kölcsönzött ruhákkal nyugodtan élhetett tanulmányainak. S hogy milyen derekasan nekifogott a munkának, semmi sem bizonyítja jobban, minthogy két egymást követő akadémiai pályázaton nyert kitüntetést. Előbb a Csend, majd A vízözön című kompozíciókkal. A Női akt, Tükör előtt, Páncélos lovag műveiért azonban már az ottani tárlaton is kitüntették.

1914. július végén hazajött, de rá pár napra kitört a háború, amelyet mint géppuskás tiszt küzdött végig. 36 hónapot töltött a fronton, mégpedig mindig az első vonalban, s egyszer meg is sebesült egy kézigránáttól. Az összeomlás már itthon érte. A Tanácsköztársaságot a szerb megszáll-

lás alatt lévő Siklóson élte meg. A szerbek kivonulása után Budapestre ment, de megfelelő műterem hiányában nem boldogult a fővárosban. Régi munkáiból 1921–22-ben hat tárlaton húsz képet állított ki. A legelső kiállítása egyébként 1910-ben volt a Nemzeti Szalonban, ahol két képpel vett részt. 1911-től kezdve csak Münchenben állított ki. A háború alatt 1917 tavaszán azonban a Műcsarnok kiállításán is volt egy harctéri tájképe, amiről a sajtó nagy elismeréssel nyilatkozott. 1922-től kezdve a Műcsarnok minden időszaki tárlatán részt vett, a budapesti hírlapok dicsérettel emlékeztek meg róla.

Külföldön jobban ismert, mint itthon. Adott már el képeket Német-, Svéd-, Csehszlovákia, Amerikába, Ausztriába, Hollandiába, Szerbiába, Romániába. Utóbbi helyen meghívásra két arcképet is festett. Legnagyobb sikere azonban Buenos Aires volt, ahol a kiállításon egy néhány jobb magyar mesterrel együtt állított ki. Magyar festő sikere Argentínában címmel a budapesti hírlapok fordításban hosszú hasábokon közölték is az ottani lapok kritikáit, amelyek a legnagyobb elismerés hangján szóltak Szabó Dezső munkájáról, s azt a kiállítás legjobb darabjának mondták.

A kritikus, Bodnár István értékelve Szabó Dezső életútját, megállapítja, hogy ennyi külföldi siker ellenére a festő Szekszárdon még egyetlen képet sem tudott eladni. Pedig megérdemli a támogatást, hisz minden képen meglátszik a felkészültség, a német iskola alapossága s a művészi tudás. Becsületesen megfestett képek ezek, akár tájképeit, csendéleteit s portréit nézzük. Precíz rajz mellett nem ordító, kiabáló színek, hanem keresetlen melankolikus báj az őszi haldoklásban, az élet szelíd előbuggyanása a tavaszi rügyekben. Egy-két tájképe igazán gyönyörű. Csendéletei is szépen, reális valósággal megfestett apróságok. Van figurális képe is, melynek Kísértés a címe. Az eltakart szemű nőt már egy kiállításon megvették külföldre, most kiegészítette a kísértő alakjával. Nagy erővel festett kép, külföldi megrendelésre készült. Másik remekmű Zipzer Jakab gimnáziumi tanár portréja, melyről egyik tanítványa még hanghordozását is kiérezte.

Szabó Dezső részt vett minden szekszárdi tárlaton. 1925 tavaszán nyolc képet állított ki, amelyek már országos kiállításokon lehetett látni. Ezek: Önarcképe, Pirosruhás lány a szőlővel, Reggeli csend, Ősz, Csendélet, Bazsarózsák, Szüret után, Akttanulmány, amelyek már hivatásos műbírálok által is megítélt dolgok. Most kiállított képei közül főképpen szembeötlik a nagyobb önarcképe, mely a levegős háttérből plasztikus hatással néz szemünkbe. Nagyon kedves a Nagyanyánál című lámpavilágítású kép, a Szobasarok, a kitűnő távlatos Szőlői út, az Orgonák, Sötét szoba, Eső után, Kézimunkázó s két kis igénytelennek látszó tanyai képe.

Szabó Dezső szereti a tompa színeket. Nem rikító, nem kiabál. A szürke tónus azonban nála nem a homályt jelenti, sejtelmessége mellett is vi-

lágos. Érthetően fest. „Suttogásának is megvan már az echója.” 1927-ben a szekszárdi festőművészek kiállításán, amelyet a megyeházán rendeztek, az első terem közepén Szabó Dezső Tisza Istvánról készített nagy méretű arcképe volt látható, amely Tolna vármegye rendelkezése, a közgyűlési terem számára készült. „Másolat csak. De ő – szeretetet adott bele. Él. Amit Benczúr művészi lelke az eredeti képbe belelehel, tovább folytatja, s a maga ugyancsak művészi lelkével bravúrral viszi át a másik vászonra.” Szabó Dezső itt kiállított, hangulatos képei közül A füzes, Fűzfacsoport, Felhők, egymáshoz közel a két Csendélet, továbbá az Estefelé, Szőlőben és Tanárky Árpád portréja, valamint a Bazsarózsák már eredményesen állták ki a Műcsarnok zsűrijének bírálatát. Itt voltak kiállítva, s a Bazsarózsák Fiumében is, míg a Reggel, Viharfelhők a Nemzeti Szalonban keltettek megérdemelt feltűnést. Ezek a képek beszélnek maguk helyett, hirdetve a művész tehetségét s tudásának mindinkább elmélyülő voltát. Későbbi munkáinak jó része is jelentős. Nagy előszeretettel festi a füzest. „Szinte szerelmes annak ködös, párás levegőjébe, amelynek vászonra vetése nagyon is illik az ő szürkés, lágy tónusához.” Kisebb tájképei közül a Bogoyislói út, Város vége, Előhegy, Kálvin tér, Házsor, Tópart, Fűzfacsoport és egy bajai táj részlete a legkiválóbbak. Arcképei is művészi felfogással készült szép munkák. Mégis talán lehangulatosabb köztük a Bajó Matyi gyerek arcképe. Érték tekintetében pedig az Önarckép és a Koccintás. „Ez a bravúrosan festett kép oly életmű, oly eleven, hogy majdnem előnkbe lép a keretből s a néző akaratlanul is keresi a – saját poharát, hogy vissza koccinthasson vele...”

Az 1929. évi őszi tárlaton Szabó Dezsőt nagy kitüntetés érte. Sárközi lány című festményével Halmos Izor életképdíját nyerte el. Ez már második nagy sikere a művésznek, mert pár évvel ezelőtt Bajó Matyi arcképével a tárlaton a dicső elismerést érdemelte ki.

1930-ban a Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatán Szabó Dezsőnek Szekszárd környékét ábrázoló tájképeiben sokan gyönyörködtek. 1934-ben a téli tárlaton már öt festményt állított ki festőművészünk a Műcsarnokban, ahol egy húsztagú bizottság két képet felvásárolt az állam részére. A megvásárolt két kép közül az egyik Szabó Dezső tájképe volt, amelyet a Szépművészeti Múzeumban helyeztek el.

Az 1924. évi téli szekszárdi tárlaton a másik kiállító helyi festőművész Miklósi M(utsenbacher) Ödön (1881–1942) volt. Őt a közönség leginkább mint jeles portréfestőt ismerte és tartotta számon. A cikk szerzője írja: „Bevallom a legutóbbi napokban műtermében tett látogatásomig, magam is abban a tévhitben éltem, hogy jeles mesterünknek a portraifestés az erősebb oldala. Kovách Aladár úr karakterisztikus tanulmányfeje, Pulyné urasszony artisztikus, finom profilja, Zöldné urasszony bájos, beszédes tekintetű pasztellképe, Simontsits Elemér ónagyméltóságának

elegáns, életteljes képmása valóban nagybecsű darabjai a műteremnek. De egy tekintet a jeles ifju mester újabb alkotásaira, azonnal meggyőzőtt róla, hogy tudása és művészete a genre- és tájképfestés terén is kibírja az összehasonlítást legkiválóbbakkal s hogy egy igazán ritka tehetségű, teljes vértetű a »plein air«-ben is kimagasló művészlélekkel állunk szemben. – A »Bograoldali utrészlet« messzehangzó harangkonduláshoz hasonló mélysége és tiszta levegője, a »Szántáskor« című tájkép kitűnő térhatása és pompás üdesége, – a »Vasárnap a mezőn« című kép verőfényes, kedvet derítő hangulata és szinpompája, az elsőrangú anatómiai ismeretekre is kitűnő formaérzékre valló »Bátaszéki lány« plasztikus megjelenése, csodás fényeffektusa és sugárzó kék levegője olyan lenyűgöző hatással és ellenvetést nem tűrő erővel hirdetik Miklósi művészetének magasröptű szárnyalását, sokoldaluságát, szingazdaságát és briliáns rajztudását, hogy fényes jövőjében és nagyrahitottságában csak az irigyek vagy a rosszmájúak kételkedhetnek.”

Felkérte a főispánt, Jankó Ágostont, aki maga is komoly eredményeket ért el a festőművészet területén, és Miklósi művészetét értékelni tudja, valamint a megye notabilitásait: dr. Éri Márton alispánt, gróf Apponyi Sándort, dr. Pesthy Pál igazságügy minisztert, dr. Örfy Imre országgyűlési képviselőt, vegyék pártfogásba, és teremtsenek lehetőséget művészi kibontakozásának.

1924-ben Schulteisz Rezső tiszteletbeli főjegyző tollából megjelent cikkben írja: „Propagandát kívánok megindítani ezen soraimmal a körünkben élő Miklósi M. Ödön szekszárdi festőművész érdekében oly célból, hogy az ő el nem vitatható, kivételes nagy tehetségének tágabb érvényesülési tér és lehetőség biztosíttassék. Teszem ezt minden felkérés és sugalmazás nélkül, minden anyagi vagy erkölcsi haszonra irányuló célzat nélkül, pusztán abban a meggyőződésben és erős hitben, hogy közérdekből: a magyar nemzeti kultúra érdekében cselekszem akkor, amikor a vármegye közönségének és vezető egyéniségeinek figyelmét felhívni bátorkodom arra, hogy a mi istenáldotta, nagytehetségű ifju piktorunk mindenképpen hivatva van arra, hogy alkotásaival úgy magának, mint nemzetének, világhírt és igaz dicsőséget szerezzen.” A szerző nem felfedezni szeretné Miklósit, különösen nem a szekszárdi és vármegyei közönség előtt, hiszen a hazai tárlatokon és a külföldön elért sikerei révén a festő neve nemcsak a művészek és műbarátok között, hanem a nagyközönség körében is már régóta igen jó hangzású név. Csak arra kívánt rámutatni, hogy Miklósi Ödön komoly tehetségének itt, a kisvárosban, Szekszárdon sohasem nyílnak olyan lehetőségei, hogy művészete teljes fényében kibontakozhasson és nagyszabású kompozíciók alkotása által megfelelően érvényesülhessen.

Miklósi M. Ödön a rajzolási hajlamot édesatyjától örökölte. Ő is tehetséges dilettáns, akinek nem volt az a hibája, hogy tizenhét testvér között ő volt a hetedik, hanem az, hogy rendszeres rajzoktatásban nem részesülhetett. Nem egy képe mutatja, hogy benne is sok veszett el. „No, de annál inkább tulszárnyalta a kis Ödön, aki már ABC-és korában pompás nyulakat pingált a könyv első lapjára. Szóval korán kiugratta a bokorból a nyulat. Azaz, hogy ez nem az iskolában, hanem éppen ebben a várme-gyeházában ugrott ki. Nagybácsijához, Lauschman Ödön mellé került az iktatóba, ahol aztán minden alkalmat megragadott, hogy rajzoljon, és minden alkalmat elszalasztott, hogy iktasson.” Amiért a szigorú nagybácsi mindennap megfenyegette a kirúgással. Ennek ellenére szaporodtak a rajzok. Utóbb már az akták szélére is emberi figurák kerültek. S a vége az lett, hogy az írómappa megtelt, s a mérték is betelt. Faképnél hagyta a hivatal, „amint ő maga mondja, édes atyja az akkori izraelita kántor, Linhardt Ignác biztatására s az ő nagy örömeire elhatározta, hogy Budapestre adja az iparművészeti iskolába. De azért bocsánat, mégis nem a derék Linhardt kántor úr, hanem én tartottam a művészi keresztvízre s alaposan meg is mosta a fejét Csók Pista tisztelt barátom, (ki már akkor is neves művész volt) – nem ugyan vízzel, hanem jó tanácsokkal. Csók épp akkor festette Őcsényben híres képének, az Úrvacsora osztásnak pandantját a Keresztelőt. Nos, a fiatal Mutschenbacher Ödönke, – ekkor még úgy hívták, – addig könyörgött, míg egy szép délután kivittem hozzá. A kocsi derék megtelt a sok cók-mók-rajzzal s most is emlékszem rá, hogy volt a sok között egy olajfestésű mezítelen bácsi is. Amikor Csók Pista előtt kibontogatta, összevonta a homlokát, már t. i. nem a kép, hanem Csók s egy jó félórás beszédet tartott a művészi pálya nehézségeiről, tövises voltáról s oda lyukadt ki, hogy lám ő 10-12 évi piktorkodása után most jött reá, hogy semmit se tud. (Pedig épp akkortájt kapott valami fene külföldi aranyérmét.) Mindjárt észrevettem, hogy valami nagy baj van a mezítelen bácsival, szörnyen restelte tán, hogy nincsen ruha rajta. Megsajnáltam fiatal, leforrázott művészelöltemet:

– »Hiszen vannak még itt, más egyéb dolgok is!« – szólottam magam is elszontyolodva.

– »Hát miért nem ezt mutatja fiatalember – kérdezte Csók. Látja ezekben van egyéniség, eredetiség. A karikaturára igazán tehetsége van.« Ezzel bocsátotta el:

Keserű pirula, édesgyökér porban, egy olyan fiatal, nagyra vágyó léleknek, aki legalább is Munkácsy Mihály akar lenni.”

S fiatalemberünk ment az iparművészeti iskolába széklábat faragni. Akkor is többet tudott már annál, mint amennyit ott tanítanak. Dicséretére lehet mondani, hogy másfél évet becsülettel lehúzott ott. „Az alatt én is, Wosinsky Mór is, többször írtunk dr. Kammerer Ernőnek, a »Szépművé-

szeti Múzeum» akkori igazgatójának, ha valamilyen felsőbb művészi iskolába bejuttathatná s egy kis stipendiumot eszközölne ki neki. A magyar állam akkori 3-6 milliós kultuszminiszteri költségvetése azonban nagyon szegényes volt az ilyes, havi 20-30 forintos luxuskiadásokra. Míg aztán deus ex machinaként közbejött oda fenn egy baráti névnapi muri s másnap a fiatal iparművészeti iskolai növendék úr el találta aludni a névsorolvasást. Ami akkor komoly következményeket szokott maga után vonni. Ezt azonban nem várta be: »Vissza se ment többé, gipsz figurák közé.« De valami másfél hétig az utcán bolyongott vázlatkönyvével, amíg a véletlen Vajda Zsigához, – akkor neves piktorhoz vezetett, aki havi 12 forint féldíjért elvállalta további oktatását.”

Élő alakok után itt rajzolta az első férfiaktot. Négy hónapig volt itt, amikor beiratkozott a Mintarajziskolába, ahol Zemplényi Tivadar (1864–1917) tanár arcképfestőnek szánta. Ezt nem igazán kedvelte, hisz másik tanára, Krenner Viktor (1866–1927) a lófestésre inspirálta. Ösztöndíjat kapott, jöttek a díjak és egyéb elismerések. Hazajött, de mivel apjának lova nem volt, szamarakat festett. „Az első év kijárása után egy agárdi és egy pesti hangulat volt az első két képe, amellyel bejutott a Műcsarnok kiállítására. S ettől fogva majdnem minden tárlaton szerepelt képeivel nagy örömmel volt tanárainak. Büszke is rá, hogy még Szinnyei is lekezelt vele.”

„Büszke vagyok azonban én is, hogy a legfelső festett képét, a borozgató Baka bácsit én vettem meg tőle 25 kemény forintért, vagyis akkori fizetésem egy harmadáért.”

Az első megrendelés után jött a többi. Leginkább arcképeket festett változó szerencsével. Akkori portréi hol hasonlítottak az élőhöz, hol nem. Minden áron csak a művészi felfogás számított neki, nem a hasonlóság. Bodnár István is többször vitába szállt vele, „hogy a plein air vagyis szabad ég alatt festett képnek sem kell okvetlenül olyan kimondottan cinóber, ultramarin, citromsárgának vagy leveli béka zöld színűnek lennie”. A fiatal festők az arcképfestészetben is olyan módszert követtek, mint a tréfás képeknél szokás. Például a kép rendesen nézve a kuruc Bercsényi, megfordítva Metternich vagy Bach. „Volt idő, hogy féltettem Miklósit a művészi szertelenségektől. Végtelenül örülök, hogy aztán a művész magától is a helyes útra tért. Az élethez való alkalmazkodás szükséges volta sok mindenről meggyőzi az embereket. Az ő, már szélsőség felé hajló művészetét is megszelídítette a boldog családi élet s az ezzel együtt járó nem kis családi gond. Mert volt bátorsága talán a harmadik képe eladása után nyomban megnősülni. De épp ezzel kapott talán szárnyat a mint maga mondja: mind nagyobb ambícióval tört ki belőle az akarás és kérte az eget. Ezt azonban egyelőre Olaszországban sem találta meg. Pedig ott igazán kék az ég. 1913-ban azt vette fejébe, hogy kimegy Párisba – persze: pénz nélkül s olyan féle kalandos módon, hogy Abbázián,

Trieszten, Velencén, Genuán keresztül az ott fürdőző közönségtől szerzi meg az útiköltséget. Az eredmény azonban, amint maga mondja, annyi lett, hogy komolyan kezdte venni a művészetet s megtanulta szeretni a makarónit. Mert vevője nem akadt a többek között az a furcsaság is megesett vele Velencében, hogy egyetlenegy nadrágja kilyukadt s nem lévén más, amíg azt foltozták, az alatt egy hétig a szobában kuksolt. Amikor azonban a Riván, Grandkanálén elindult a lampionos csolnakos menet, nem bírta tovább a padro nejtől kölcsönként szoknyában és nagykendőben kiruccant a Márk térre, hanem egyenesen egy detektív ölelő karjaiba. A detektív persze bevitte igazolásra a rendőrszobára, ahol rendőrnadrágba bujtatták s még öt napig ebben a zsinóros rendőrnadrágban tapasztalhatta Velence szépségeit.”

„Ilyen formán sikerült a trieszti képművészete is. Pedig nagy apparátussal készült neki. Kivítette még a nekem festett egyik családi képet is, amely olajban talán a legjobb festménye. Örültem azonban, hogy visszakerült. A többi képei bizon biz ott maradtak – emléke. S a papának kellett pénzt küldeni utiköltségre, ráírván az utalvány szelvényre: Gyere haza, minden meg van bocsátva.”

Ezután a meglehetősen kalandos kirándulás vagy „tanulmányút” után kemény, küzdelmes, de nem eredménytelen esztendő következett. A „lelkileg”, „szellemileg” egyre izmosodó művész – „testileg” egy-két apróbb arckép megrendeléséből s más kisebb képek eladásából éledgett. Volt egyéb jövedelme is. A Mátyás Diák című élcaptól is kapott havonta 40 kemény forintot, 13 éven keresztül, de ezért havonta 30 képet kellett érte rajzolnia. Dolgozott még a Bolond Istóknak s más lapoknak is. 1922-ben azonban kissé konszolidálódott a festő anyagi helyzete. Egy pár tömegesebb képvásárlás, egy-két nagyobb arcképrendelés mellett szerencséjére akkoriban Szekszárdon egy holland báró időzőtt ifjú Leopold Lajosnál: Jonkher W. H. Beelaerts von Blokland attasé, akit lefestett, s akinek annyira megtetszett a kép, hogy meghívta Hágába bátyjához, ki ott az „Erste Kammer”-ben, a hollandok „főrendiház”-féléjében jelentős pozíciót töltött be. 1923. január 26. és május 19. közti időt ott töltötte. Jól élt, elhalmozták arcképmegrendelésekkel. Összesen 12 arcképet festett Hollandiában. S amikor a hágai múzeumok igazgatója meglátta ezeket, állítólag azt a megjegyzést tette, hogy eddig azt hitte, Magyarországnak csak egy László Fülöpje van.

Természetesen nemcsak festéssel töltötte idejét, hanem körbejárta a múzeumokat is. „A Mauritshuisban – remegve áll meg Rembrandt és Van Dyck nagysága előtt. Rubens csupa erő, duzzadt plasztika, tulzás... Látni jó volt. Elfeledni nehéz. A Mesdag muzeumaiban a hollandi és külföldi nagy mesterek mellett elcsodája a barbizóni festőket, a ple-neerek előharcosait. Az árnyék egyoldalú barnaságának megtagadót,

Milletet, Rousseaut, Dupret, Corot, akik kivitték műtermüket az ég alá, a fényözönbe, az átlátszó lilák, kékek, szürkék közé. De mégis a francia, olasz, belga művészet lehelletszerű akvarell, pasztell képei nyűgzik le leginkább, amelyek színesebbek, lágyabbak az – olajnál. Közelebb vannak az igazsághoz, mert a természetben még erős napsütésben is lágy minden. A pasztellé a jövő! – kiált fel Malonyayval. Miklósi Hollandiában eszmélt rá valamire, amit már sokszor idehaza is keresett: megtalálta önmagát. Azóta készült képei a művészi készség, kiforrottság kétségtelen jelei. Mert ő a pasztellben olyanokat is sikerrel mer, amibe másoknak beletörök a – krétájuk. A színárnyalatok összeolvasztásában főleg – mester. Mások ilyen képein a színezés durva, nyers, minden krétaszín külön ordít, mint mikor különféle nyájából összeszedett malacokat terelnek össze. Nála mindez hangulatos, lágy tónussá válik. A rajzolás, festés voltaképpen egy sík lap felett való – kényuralom. Egyenes, görbe vonalakkal, árnyékkal, fénnel s a festésben színekkel is, – kell előidézni a test látszatát. Vagyis minden piktorművész egy kis előre megfontolt – csalással él, úgy tesz, mintha kövérré, testté hizlalná a szikár vonalakat s voltaképpen elámít bennünket, mint az arab fakírt, amikor előttünk csiráztatja ki a – szemünk láttára elvetett magot. Minél jobban ért ehhez valaki, annál nagyobb művész.”

Miklósi M. Ödön évente részt vett a szekszárdi tárlatokon, de munkáinak java részét kiállította a fővárosban is. Jobbára pasztellképek voltak ezek. Legfeljebb csak egy olajképet látunk tőle, az Öregség címűt, amely az 1915-ben című kisebb képeivel együtt az országos képzőművészeti kiállítást is megjárta. Mint arcképfestő egyre termékenyebb, megfestette a vármegye képzőművészet iránt érdeklődő főispánját, Jankó Ágostont, kinek két festménye szerepelt a kiállításon. A főispán mellett megfestette a vármegye őrmesterét, továbbá a Neki búsulva, a B-listás című portrészzerű képet, a Szmolenszky főispáni titkár kitűnően sikerült arcképet. Nagy ambícióval s művészi tudással vannak megfestve még az Öregem vagyunk, a Menekülés, a reális beállítású Hajóvontatók, a Becsületügy (Kentaurok), Kirándulás a hegyekbe, Jön a vihar, Alkonyat, Őszi szél, Aszály, Kéregető, a gondos kidolgozású Műteremrészlet s a helyszűke miatt fel nem sorolható hangulatos többi képe. A forgalmi akadály vagy az Ej, haj sose halunk meg című karikatúraszzerű kép pedig nemcsak pompás humorával hat, de jó beállítású háttéri részével is.

A Tolna vármegyei közönség már ismeri markáns, kifejező, hangulatos olajképeit s könnyed leheletszerű pasztelljeit. A helyi lap többször megemlékezett kitűnően sikerült olajfestésű arcképeiről. (Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter, kalocsai nagyprépost, dr. Dréhr Imre népjóléti államtitkár, dr. Sztranyavszky Sándor belügyi államtitkár és dr. Chorin Ferenc udvari tanácsos, főrend, a Salgótarjáni Köszénbánya Részvény-

társaság elnöke.) Ezúttal itt is leginkább olajfestményekkel szerepelt, bár volt néhány pompás pasztellje is kiállítva. (Alföld, Csend stb. Tóth Margitka kiállított pasztellképe is nagyon szép.) Legnagyobb képe a Vadvirágok, múzeumi falon lenne a helye. „Kisebb képei azonban nagyon kíváncsognak és oda valók is a magánházak falaira.” Ilyenek a Tarjáni házak, Nyírfák, Dunaerdő, Mátravidék, Őszi verőfény, Füttyül a szél, Vén számadó, Pincesor, Út a faluba, Dunán innen, Nyugalom, Salgótarján felé s a nagy jellemző erővel megfestett Kászauer bácsi pompás alakja. S nem annyira színeivel, mint jó beállításával s erőteljes rajzvonalalaival megállítja a nézőt a Hiszek egy Istenben is.

„Miklósi M. Ödön festőművésznünk kitüntetése. Sem nagy, sem kis aranyérmét nem kapott, sem egyéb más díjat nem nyert el valamely kiállított festményéért, aminő kitüntetések festőművészek általában elnyerni szoktak. Miklósi M. Ödön az ilyenféle kitüntetések felett jóval magasabban álló olyan megtiszteltetésben részesült saját pályatársai, a magyar nagy és legnagyobb nevű művészmesterek részéről, aminőben csak a legkiválóbb művészeket a legritkább esetben szokták részesíteni. Ugyanis a »Magyar Képzőművészek Egyesületének« választmánya – össze nem zavarandó a »Képzőművészeti Társulattal«, amelynek mindenki tagja lehet, aki jelentkezik – 1927. évi november 14-én tartott üléséből, egyhangu elhatározással meghívta az egyesület tagjával. – Ez annyit jelent, hogy a magyar festő- és szobrászművészek anyaegyesületének nevében, annak választmánya, amelyben nyilván a legkiválóbb művészmesterek foglalnak helyet, egyhangulag méltónak találta Miklósi M. Ödönt arra, hogy köztük, a mesterek közt helyet foglaljon és erre a helyfoglalásra kitüntető megtiszteltetésképp egyenesen meghívta. Ez az egyhangu meghívás nemcsak a legnagyobb, hanem a legszebb legnemesebb kitüntetés, amit magyar festő- vagy szobrászművész elérhet. Miklósi mester ezt a legmagasabb rangfokozatot elérte, még pedig anélkül, hogy kereste volna s ez a valóság még tetőzi is annak magas értékét. Az ő alaptermészetéhez illetően immár félév óta őrizi megtiszteltetésének, hogy úgy mondjuk »mesterré avatásának« hivatalos okmányát és őrizné tovább is, de hát nem lehet véka alá rejteni egészen azt, ami napfényre való.”

Miklósi festőművész munkásságáról folyamatosan tudósít a megyei újság, 1929-ben ad hírt arról, hogy a napokban látogatta meg a művész műtermét, és örömmel konstataulta a művész szakmai fejlődését, hisz legutóbbi kiállítása óta számtalan jelentős alkotás került ki keze alól. Valódi szenzációszámba mennek szekszárdi hegyvidéki új tájrészletei. Ezeket nemcsak a témaválasztás és a meglátás zsenialitása jellemzi, de ellenállhatatlanul magával ragadó az a színpompa, amelybe az ő művészi leleményessége a legszerényebb környezetet is modern disszonan-

cia nélkül be tudjuk állítani. Ezen a téren még mindig fejlődő és erősödő művészete annyira egyéni, hogy ebben a zsánerben a külföldi nagyok között biztosít magának helyet és minden szertelenségtől mentesen annyira klasszikus, hogy ennek az eredetét azokban a küzdelmes tanulmányokban kell keresni, melyeket Miklósi annak idején olyan sokáig folytatott a festőművészet olaszországi nagy városaiban. Legújabb képeiről is az a művészi igazság tükröződik vissza, amelynek előadásmodora a nagy olasz reneszánsz festők Rómában őrzött műveiben való hosszú és alapos elmélyedés nélkül el sem képzelhető. Ez a hosszú római tartózkodás alapozta meg Miklósinak azt a bravúros portréművészetét, amelyvel annak idején olyan nagy sikerei voltak Hollandiában, ahol az arisztokrácia és a politikai világ számos előkelőségének a képét festette meg. A gazdag holland gyűjtemények hónapokon át történő tanulmányozása a festő portréművészetében nem jelentette az irányváltást, hanem csak a tökéletesedés egy újabb állomását, amelyet ezen a téren nyomom követ a sikerek egész sorozata.

Miklósi M. Ödön festőművész, aki művészetével külföld előkelő köreiből is tiszteletet szerzett a Szekszárdi Kaszinó pavilonjában kiállítást és vásárt rendezett. A kiállításon a művésznek körülbelül 200 képe szerepelt. Felkérték a közönséget, hogy karácsonyi és Miklós-napi ajándékaikat ez alkalommal itt vásárolják meg, mert jutányos áron és csekély részletfizetésre olyan művészi értékű képeket szerezhetnek be, amelyek díszei lehetnek egy családi otthonnak. A kiállítás meg is nyílt. A kritikus szerint a nagyjából közismert szekszárdi egyéneket ábrázoló pasztellportrék szépsége bilincselte le először a közönséget, „amely alig győzött betelni a kiváló szekszárdi mester széles skálájú művészetének szépségével, mert a napfény tűzébe ragyogó tájainak megfestése éppúgy bevégzetten mesteri, mint északi tengeri képei és borongós, téli, ködös hangulatokat megörökítő munkái. És komoly, sokszor komor témái ugyanolyan igazak, mint amilyen virtuozitás nyilatkozik meg derűs, humoros képeiben. Különösen érdekesek a szekszárdi tanyákat és városszéli részleteket ábrázoló fénytanulmányai, balatoni és olasz tengeri tájai, bátai partrészlete, a cserenci csárda, az agárdi vásárnap; humoros képei közül: Murci a Marciban, Ki a legény a csárdában, Pörkölt társaság, Találkozás a hídon. Égő színekben pompázik a Tabódi leány mosolygó arca, csupa élet a Lacikonyha, a Templomba menők és mélyen megható a háború galíciai menekültjeinek kígyózó karavánja. Bravúrosak a budapesti Műcsarnokban és a Nemzeti Szalonban is kiállítva volt szekszárdi vonatkozású kompozíciói. Általában csodálatraméltó Miklósi képeinek árnyaltbősége, sokrétűsége és minden hatás kifejezésére alkalmas bensőségessége.” Érdekesek és finomak, különös technikájúak a papíron készült olajképek, amelyeket utólag szoktak vászonra ragasztatni, mert úgy tartósabbak, mint a vászonra festettek.

1934 decemberében ismét bemutatta képeit a Szekszárdi Kaszinó nyári pavilonjában. Nemcsak az újabb művek kerültek kiállításra, hanem „bemutatja régóta őrzött és úgyszólván a saját gyönyörűségére rejtegetett értékeit is, amelyeket még a háború előtti boldog időkben festett a tenger mellett. Ezek között a képei között különösen meglepően bravuros a Nápoly melletti Capiról készült színpompás festménye, amelyben éppúgy, mint a tengerről festett többi munkájában nem győzzük eléggé csodálni az ötletes meglátást és a virtuóz beállítást. Nagyszerűek a népiéletből vett hol humoros, hol komoly tárgy zsáner képei, amelyeken bámulatos biztonsággal ragyogtatja oly értékes kvalitásait. Megkapóak szekszárdi és környékbeli városszéli képei, amelyek romantikus szépségei azt, bizonyítják, hogy az igazi művész a legegyszerűbb témákból is kincseket tud elővarázsolni. Széles skálájú az a játéka, amelyet a világíthatásokkal produkál. A verőfényes napsütéstől kezdve a budapesti miléniumi emlékmű homályba burkolt misztikus képéig szebbnél-szebb dolgokat találunk ezek között is. Leglebilincselőbbek azonban lenyűgöző hatású arcképei. Nemcsak a szinte megszólalásig hű hasonlóság, nemcsak a legragyogóbb portétistákra emlékeztető karakter az, ami a Szekszárdon élő Miklósink portréit oly értékessé teszi, hogy évekkel ez előtt néhány igen előkelő politikus is vele festette le magát.”

Wallacher László is képeivel meglepetést okozott a látogatóknak. Már jelentkezett kiállításokon a Nemzeti Szalonban a Borus táj stb. Jelentések színpadi díszletei. Az akvarellben való jártassága azonban meglepetést okozott a szakembereknek is. „Szebbnél szebb apróságokkal állott most elő. Nem tudjuk, mit dicsérjünk, rajzbeli készségét, vagy színérzékét s a képtárgy megválasztása körül való ügyességét. Éles, biztos szemmel veszi ő észre a kis dolgokban is a jellemzőt, sokszor alig hisszük el, hogy a vízfestékbe mártott ecsetben is mily nagy lehet a színhatás s kifejező erő.” Mindegyik munkája megkapó. A legszebbek mégis a következők: Kálvária, Nádasdi udvar, Pincesor, Cséplés, Napsütés, Siópart, Reggeli napsütés, Régi tégláégető, Kora tavasz, Borus táj, Szekszárdi részlet, Folyosó, Rajzterem, Házsorok, Szurdik, Erdő széle, Fűzfa, Éjszaka, Őszi rózsza. A közönség is értékeli a fiatal művész munkásságát, hisz már húsznál több festményt eladott.

A város vezetése is elismerte Wallacher László művészetét, hiszen a lengyelországi lublini magyar kiállítás szervezői megkeresték a polgármestert, annak érdekében, hogy a város színes címerét lekicsinyítve bocsássa rendelkezésükre, mert a kiállítási termeket magyar címerekkel kívánják díszíteni. Vitéz Vendel István polgármester felkérte Wallacher László rajztanárt a címer elkészítésére, és az akvarellt elküldték Lublinba.

A szekszárdi kiállításokon szerepelt Áldor J. László, aki egyszerre, ha nem is váratlanul, de mégis ilyen gyorsan nem remélt tempóban nőtt ki

a szolnoki művésziskola falai közül. Alig van a korban fiatal magyar művész, aki gyorsabban hódította volna meg a közönséget, s vette volna be a hivatalos kritika sokszor áttörhetetlen falát, mint ő. A 20-as évek végén ő volt a fiatalok között legtöbbet emlegetett név a tárlatokon, a művészeti és más lapokban. Két-három év alatt három díjat is nyert a műcsarnokbéli kiállításokon, így a Halmi Artur-, Bartha Károly-díjat és a Tájkép díjat. Egyik kitüntetett művét, a Gödrös szolnoki utcát a főváros vette meg. S a lengyel kiállításon, Varsóban és Krakkóban is feltűnést keltett képeivel. A Szekszárdon 1927-ben kiállított művei is lendületes szép művészi munkák. Nem hajszolja az okvetetlenkedő eredetieskedést. S mégis megvan a saját erős egyénisége. Színei is természetesesek. Nem fut a violatónus, az ultramarin és az X vagy a még ismeretlen Y sugarak után. S talán éppen azért tűnt fel, mert nem akart minden áron, még az igazi művészet rovására is, nagyképűsködéssel, extravaganciákkal kimagaslani. Itt lévő képei között nagyon bájos a Decsi leány, pompásak

Ádor J. László: Lányok

a Batai alvégen, Naplemente a batai partokon. Ezek a képek egyébként a Leányfej című képpel együtt már megjárták a Műcsarnok kiállítását is, és ott is nagy tetszést arattak. Kisebb képei A Holt Duna mellett, Hazafelé, Fűzfaerdő, Decsi utca, Borus este, Decsi faluvég s még egy batai kép mind hangulatos, szép alkotások. Arcképei (dr. Leopold Kornél, dr. Kalmár Vilmosné, dr. Horváth Jenőné) élethű, beszédes, jól sikerült portrék. De mégis legszebb talán a Lonkayné Nászay Palika remekbe készült arcképe, amely – kivált arcának leheletszerű finomságával – általános feltűnést keltett.

A helyi lap 1928-ban tájékoztat bennünket Áldor László János újabb sikeréről, mely kitüntetés számba megy. Ugyanis a Múcsarnok tavaszi tárlatán Horthy Miklós kormányzó Vasárnap című képét megvásárolta a királyi palota számára. Nagy esemény ez, melynek Tolna megyei vonatkozása abból is áll, hogy a kép sárközi viseletben egy decsi leányt ábrázol. Áldor ezen újabb sikeréről még tudomást sem szerzett, mert a vásárlás távollétében történt. Ugyanis a festőművész tanulmányúton tartózkodik Olaszországban. „Lapunkban már ismételtelen rámutattunk, hogy Áldor fiatal kora dacára, az ismert és nagyrabecsült festőművészek között az első helyek egyikét foglalja el és megerősíti ezt a Kormányzó mostani képvásárlása is, aki a tehetségek felkarolásában ilyen módon is példaképpen jár elől.”

Az 1930-ban a Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatán a szekszárdi festőművészek közül Áldor ismét feltűnést keltő képekkel jelentkezett. Róla az egész sajtó nagy elismeréssel emlékezett meg. A Magyarság például ezeket írta: „Áldor János László Alvó Vénusza a közelmúlt egyik legjelentősebb aktja festészetünkben. A test és a háttér kettős kezelése a kép minden klasszikus reminiscenciája ellenére is ritka finom művészi teljesítmény. Parasztmenyecskéje is választékos színízlésre vall.” A Budapesti Hírlapban ezt olvassuk: „Befejezett kompozíció Áldor János László nagy fekvő Vénusza.” – A Pesti Hírlap kritikája: „A terem egyik legszebb darabja Áldor János László Alvó Vénusza, melynek pompás aktját az ifjú mester a tőle megszokott finom izléssel és rajztudással festette meg. És az elsőrangú rajztudás és izlés jellemzi a mester női képmását is, amelyet egerszalóki Czigler Bélánéről festett”. Végül a Nemzeti Ujság ezt mondja: „Áldor János László fejlődése erősen biztató.” A Benczúr Társaság 1934 őszén tartott éves közgyűlésén Áldort a társaság ügyvezető igazgatójává választották.

Juhász Sándor írása

Szokás szerint a társaság hajnalban lezúdult a szaunába, majd a sportos ébresztő után a kisebb csoportok a saját kötelező szent gyakorlatuk szerint vették magukhoz a pálinkát, a teát vagy kávé a reggeli előtt. A reggeli békésen eltelt, majd mindenki elterült az ágyán, készülvén a napi-rend következő pontjára.

11-kor már mindenki ott toporgott az üdülő előtt, természetesen rendszeren beöltözve a karácsony utáni túra minden szükséges felszerelésével. Ez vonatkozott a ruházatra és az ezzel járó, zsebekben elhelyezett tömény italos flaskákra, valamint a balatoni kikötő vizén csúszkáló hattyúk, kacsák és sirályok etetéséhez szükséges eleségre. Óriási szerencsénkre ekkor a Balaton legalább kétméteres jégpáncéllal várta a korcsolyázókat, jégvitorlásokat és a sétálókat.

Félelemre semmi okunk, a tiszta jégben jól látszottak a belefagyott növények és apróhalak, és érzésre is olyan volt, mintha a bent haladók az úttest betonján járnának. Mi menet közben ittunk a pálinkákból minden sarkon (ott volt sarok, ahol megálltunk), etettük az összes madarat, majd továbbsétálva elértük a Hatlépcsős (leánykori nevén Muskátli) vendéglőt, ahol a társaság már kiéhezve rendelte a kocsikeréknyi velős pirítósokat és a hasonló nagyságú lilahagymás zsíros kenyereket. A diéták szerint fogyott a forralt bor, az üdítő és a különök söre. Így megpihenve a visszaútra, elindultunk az üdülő felé.

A parthoz leérve láttuk, hogy mekkora a forgalom a jégen, és úgy gondoltuk, a visszaúton próbáljuk meg a jégen megközelíteni kikötőnket, a Koloskát. A parton sétálva mindig megbeszéltük, hogy milyen furcsa az a betongerendákból álló emlékműféle szobor, ami úgy száz méterre meredezett a tóban. A jég segítségével simán odaértünk a kőhalomhoz, ahol vidáman beszélgettünk, és persze újra előkerültek a pálinkás butykosok. A nap sütött, szél sem rezdült, csak a korcsolyák hangját hallottuk a strandról, amikor megszólalt a természet.

A repülőgépek hangrobbanása mormogásnak számított a rianás fülsiketítő zajához képest, amit talán életünkben mindannyian először hal-

lottunk, mivel csak az üdülésünk idején tartózkodtunk a tó partján. Így, bent állva a tóban, a jég tetején, remegett alattunk minden, és a zaj csak nőtt, ahogy a tó több kilométer hosszan megrepedt.

Ekkor a lányok – nyolcan-tízen – elkezdtek futni a part felé. Maximum száz métert kellett futniuk, hogy elérjék a szegélyt, ahol azonnal beálltak az ott álló, versenyhajókat szállító trailer mögé. Onnan leskelődtek, hogy mi történhet még, lesz-e valami bajunk.

Mi, a fiúk, röhögve figyeltük a nagy futást, lenyelve az utolsó kortyokat utánuk indultunk. Amikor kiérkeztünk, nem győztük hallgatni a szemrehányó megjegyzéseket, hogy milyen felelőtlen bunkók vagyunk, mert mi nem aggódunk a család miatt, nekünk csak az ivás volt a fontos, meg a röhögés. Hiába mondtuk, hogy ha közvetlen alattunk reped, akkor se csinálhattunk volna semmit, és gratulálunk, hogy futás közben senki nem esett el, nem fogadták el a védekezést, és egyöntetűen mondták, velünk a jégre soha többet nem lépnek.

Jég Füreden, manapság

Donáci Ilona

Valahogy majd csak lesz...

(részlet)

RÉSZLET Donáci Ilona „Valahogy majd csak lesz...” című, édesanyja életéről szóló életrajzi regényéből.

Gyermekáldás

Még csak négy hónapja éltek együtt, amikor Ilona észrevette, hogy valami nincs rendben, nem jött meg a menstruációja. Először arra gondolt, hogy azért késik, mert felfázott a csomagolóban. Most, hogy beköszöntött az ősz, és már nincs a napnak ereje, az épületek áthűltek, és persze a gyárban nem fűtenek. Ahol gépek működnek, ott egy kicsit felmelegszik a levegő, de a csomagolóban csak úgy húz a hideg beton alulról. Amikor a második hónapban is elmaradt a vérzése, komolyan gyanakodni kezdett. A harmadik hónapban már biztos volt benne, hogy terhes. Sándornak csak akkor szólt, amikor már érezte, hogy kezdenek dagadni a mellei, és szép, lapos hasa is duzzadtabbá vált. Igazából nem készült fel az anyaságra. Még csak 16 éves volt, és nem tudta, Sándor vajon mit fog szólni ahhoz, hogy terhes. Még sohasem beszéltek arról, hogy gyereket akarnának. Azt nem gondolta, hogy a férfi elhagyja, de félt, és szégyellte is magát, amiért lányfejjel esett teherbe. Arra nem is mert gondolni, hogyan tudják majd biztosítani a kisbaba számára mindazt, amire egy gyereknek szüksége van. A főbélő pedig kirúgja őket, az biztos. Aggodalmát Sándor látszólag nem osztotta, örült a gyerekeknek, és optimistán állt a dologhoz.

– Ne aggódj, lcukám, majd keresünk egy másik albérletet, olyat, ahol egész nap otthon lehetsz, elvégre kisbabával mégsem csavaroghatsz az utcán. Meg hát főzőhely is kell, nekem is elegem van már a hideg ételből, olyan jólesne esténként egy tányér leves. A pénzből valahogy csak kijövünk. Talán emelik a béremet, ha megtudják, hogy családós ember lettem.

Ilona tényleg megnyugodott egy kicsit, örült annak, hogy Sándor így állt a dologhoz. Sok férfi hallani sem akar gyerekről, mert félti a saját kényelmét, pozícióját. Az tény, hogy nem állnak túl jól anyagilag. Amit a gyárban keresnek, éppen hogy elegendő az albérleti díjra, az élelemre és egy-két apróságra, ami még a szerény berendezkedéshez kellett. Segítséget nem várhatnak senkitől. Sándor anyja nem él, apjuk elhagyta a családot, testvérei szerte-széjjel kerültek az árva-

házból, sőt a kisebbek még mindig árvaházban vannak. Ő volt a második legidősebb gyerek, akit inasnak adtak, és hamar a saját lábára kellett állnia. Saját anyjára nem számított, hiszen tudta, hogy mennyire örült annak, amikor végre megszabadult a lányáról való gondoskodás terhétől, nem fogja őt segíteni. Apja ugyan segítene, de miután mindent otthagyt a feleségénél, a semmiből kell újra felépítenie a saját életét.

Ilona a korához képest nagyon is érett és megfontolt volt, és tudta, hogy csak magukra számíthatnak. Aggodalma azonban, hogy hol és hogyan fognak élni egy gyerekkel, most elhalványult egy másik kérdés mellett, amit most különösen fontosnak érzett, és úgy gondolta, fel kell tennie Sándornak.

– Amikor összeköltöztünk, azt mondtad, hogy összeházasodunk, de azóta egy szót sem szóltál erről – mondta finom szemrehányással a hangjában. – Nem akarlak siettetni, de lányfejjel szüljem meg a gyerekünket?

– Hát persze, hogy összeházasodunk – mondta a férfi szinte sietve –, csak azt hittem, szeretnél egy szép esküvőt, arra meg eddig nem jutott. Most meg talán az a fontosabb, hogy találjunk egy megfelelő albérletet, ahová gyerekkel is befogadnak minket, és nem túl drága a bére. Azért meglesz az esküvő is, ne aggódj.

A lánynak el kellett ismernie, hogy valóban most fontosabb, hogy legyen egy normális otthonuk, és megvegyék a gyerekek szükséges holmikat. Így hát elkezdtek albérletet keresni.

*

A következő hónapokban már vagy 15 helyet végigjártak, de gyerekről hallani sem akartak egyiknél sem. Közben Ilona szépen kigömbölyödött. A Teleki ócskapiacon vettek egy használt kiságyat, az idősebb gyári kolleganők pedig rengeteg babaholmit összehordtak, amit az ő gyerekeik már kinőttek. A főbérelőjüktől időt kértek, mondván, hogy folyamatosan keresnek maguknak másik albérletet, de amíg nem találnak, hadd maradjanak. Az öregasszony morgott egy sort, hogy márpedig ide gyerek-sírás nem kell, de adott még két hónap haladékot.

A szülési fájások egy szombat délután kezdődtek. Estére felerősödtek, és Ilona tudta, hogy itt az idő, mennie kell. Sándor bekísérte a legközelebbi kórházba. A szülészetén az apácanővér ránézett a fiatal lányka megszéppent, sápadt arcára, amit már eltorzított a felerősödő fájdalom, gyengédlen belekarolt, és már vezette is a szülőszobába.

– Gyere, gyermekem... Isten segítségével meglesz hamar, ne aggódj!

*

Sándor még soha nem érzett ilyet. Majd szétfeszítette az izgalom. A felismerés, hogy neki gyereke lesz, még nem igazán jutott el a tudatába, de ahogy a jellegzetes kórházi orvosságszag megcsapta, és meghallotta az egyik szobából kihal-

latszójajveszékelést, hirtelen nagyon elkezdett aggódni Ilonáért. Úgy érezte, ő tehet mindenről, mert nem bír a vérével. Nem kellett volna még ilyen fiatalon terbe ejtenie. Védekezni kellett volna valahogy. Mi lesz most, ha valami baja esik.

Le-föl sétált a földszinti folyosón. Órák teltek el. Az izgalom helyébe lassan a fáradtság és kimerültség lépett. Leült az egyik székre, és elbóbiskolt.

Arra eszmélt, hogy az apácanővér rázza a vállát.

– Apuka, ébredjen, gyönyörű kisfia van.

Sándor hirtelen azt sem tudta, hol van, csak bambult a kerek mosolygós arcba: kihez beszélnek? Ki az apuka? – pár másodperc múlva ráeszmélt, hogy hozzá szólnak, és értelmet kaptak a szavak is. Hát megvan a gyerek.

– Jól vannak mindketten? – kérdezte, de már pattant is fel a székről.

– Jól vannak, a kisfiú egészséges, mindene megvan. Az anyuka meg-szenvedett érte, de azért ügyes volt – mondta a nővér kedvesen. Ha vár még 10 percet, kihozzák a kicsit megmutatni.

Hát hogyan várt volna. El sem tudta képzelni milyen lehet a gyerek. Az ő gyereke! Meg aztán a kedvesét is látni akarta. Szegény kicsi lány, milyen fájdalmai lehettek. Nem sokat tudott a szülésről, csak arra emlékezett, hogy amikor anyja szülte a kisebb testvéreit, mindig kizavarták a házból. Egyszer, amikor visszasomfordált az ablak alá kíváncsiskodni, iszonyú sikítózást, jajgatást hallott kiszűrődni a szobából. Borzasztóan megijedt, hogy vajon mi történik odabenn, mit csinálhatnak az ő édesanyjával, ami ennyire fáj neki. El is szaladt, minél messzebb a háztól. Aztán persze mindig nagy volt az öröm a kis újszülött körül, még akkor is, ha igazából csak újabb terhet jelentett a gyermek, az amúgy is szegény körülmények között élő családnak. Ezért Sándor azt tanulta a családjától, hogy tisztelettel fogadja az új életet.

Pár perc múlva valóban nyílt a szülőszoba ajtaja, és megjelent egy másik apácanővér, karjában a bebugyolált csecsemővel. Odatartotta a megszeppent apuka elé, és olyan büszkeség sugárzott az arcáról, mintha teljesen tudatában lett volna annak, hogy a teremtet világ legnagyobb csodáját mutatja fel.

Sándor csak nézte ezt a kicsit még vörös, pufók arcú gyermeket, és különös érzések lettek rajta úrrá. Sok minden kavargott benne. A megkönynyebbülés, a büszkeség, az ámulat, a szeretet melegsége, de ugyanakkor ott lappangott a félelem a felelősségtől, a gondoktól. Csak most jutott eszébe, hogy megkérdezze, hogy hívják a gyermeket.

– Sándor – mondta a nővér. Az édesanya ezt a nevet adta neki.

Meghatottan álltak pár percig. Szóval ő is Sándor lett. Fiam van, aki a nevemet viseli...

Horányi György prózai írása, versei

Gyurika beteg

A lehangelő késő őszi idő és az ezekre a napokra jellemző nyirkos hideg megviselte az egészséges embereket is. Gyurika, mint minden ősszel és télen, menetrendszerűen megfázott, belázasodott és ágynak esett. Mandulagyulladás, tüdőgyulladás felváltva úgy gyötörték vékonyka testét, hogy gyakran hatalmas dunyha alatt hol a hideg rázta, hol izzadság borította be soványka testét.

Mamája ilyenkor aggódva virrasztott az ágya mellett, és rakta ziháló mellkasára a hideg törülközőt, melyet gyakran kellett cserélni, mert az percek alatt átforrósodott, de a közel negyvenfokos lázra alig volt hatással. Abban az évben is, mint rendesen, a hideg késő őszi napokat felváltotta a sűrű hóesés, és vastagon beborított minden utcát és kertet, és az udvarok is szinte járhatatlanok lettek.

Elcsendesültek a városok és a falvak, megkezdték téli álmukat. Az egyébként szorgos, dolgozó emberek a házakba szorultak, és a megérdemelt kényszerpihenés időszaka lelassította az életet. Csak a háziállatok etetése, gondozása maradt meg a mindennapok cselekedetének. Gyurikának is meg volt a feladata, amikor nem volt beteg. Neki kellett gondoskodni, hogy a tyúkoknak és más szárnyasoknak legyen mindennap vizük, és bőségesen kapjanak kukoricát vagy napraforgót. De neki kellett a házvégi fészerből rőzsével vagy venyigével és hasított fával ellátni a fél konyhát elfoglaló hatalmas fekete sparheltet és a szobákat fűtő egyetlen sárga cserépkályhát.

Azon a késő őszi napon amikor a hideg köd és a szitáló havas eső átáztatott mindent, Gyurikát sem hagyta békén, és az óvodából míg hazáért, teljesen átázott, estére úgy belázasodott, hogy félrebeszélt, és vágó fogakkal rémisztő szavakat suttogott. Mamája látta, hogy ez már nem a megszokott menetrend szerint megjövő mandulagyulladás, ez már több és veszélyesebb. Gyurika láza vészesen emelkedett. A higanyszál lassan elérte a legfelső értéket, negyven fok fölé kúszott, és nem állt meg. Előkerült a gyakorta bevált népi gyógymód, a kamillás inhalá-

lás, majd a hideg vizes nagy lavórba bemártás, de egyik sem használt. Egyre forróbb lett a kis teste, és egyre hangosabban csapódtak egymásra a még meglévő tejfogai.

Már jócskán elfoglalta helyét az este, csak az utcák gyéren világító lámpái adtak némi jelt, hogy itt élnek még emberek, mert a házakból már nem szűrődött ki semmi fény, csak a kutyák ugattak, ha valaki megzavarta téli nyugalmukat.

De Gyurikaék hosszú gangos családi házának kivilágított szobái jelezték a szomszédoknak, itt valami baj lehet. A mindig figyelmes szomszédok másnap érdeklődve kérdezték Gyurika mamáját: – Te, Maris! Mi történt nálatok tegnap este és egész éjszaka, mert égtek a lámpák? Gyurika mamája, csak annyit mondott, hogy Gyurika megbetegedett. De a szomszédoknak ez nem volt újdonság, mert csak annyit mondtak – Ja, ja – és hozzátették –, akkor már jobban van? – Hajnalban itt volt Pongrácz doktor úr, és adott neki injekciót. Hála az Istennek – zárta le rövidre a beszélgetést Gyurika mamája, majd visszament a házba. Gyurika ágyához sietett, és megnyugodtan látta, hogy békésen szuszogva alszik, a láza ugyan még magas volt, de az életveszélytől már nem kellett tartani. Gyurika mamája fáradtan, kimerülten leroskadt az egyetlen kényelmes karosszékre, és visszaidézte és szinte újra átélte az elmúlt órák eseményeit. Bízott Istenben, és hittél szipogva kiáltott hozzá, hogy fia ne haljon meg. Az est folyamán gyakran mérte Gyurika lázát, és rémülten látta, hogy hajnali kettő körül a láz már közelített a negyven fokra, amikor eszébe jutott, hogy van a faluban egy orvos, aki a főutcán lakik és a házában rendel. Gyorsan felöltözött, és nagy sietve a doktor házához rohant. Amikor odaért, kilihegte magát, és hosszan becsöngetett. Hallotta a házból kiszűrődő csengő hangját, de miután nem látott világosságot, a földszinti ablakot öklével csapdosta, és a kaput is egyszer-kétszer jól megrúgta.

Pongrácz doktor, a falu egyetlen orvosa mindennap a betegek közt élt, rendelt, és ha kellett, házhoz is ment. Ezt mindig kerékpárral vagy gyalog tette. Népszerű és sokak által csodált, köztiszteltben álló ember volt. A napi fáradtságos szolgálat után esténként élte társadalmi életét. Legtöbbször vacsoravendégekkel, tisztelőivel, barátaival együtt tárgyalt az aktuális eseményeket. De a jófajta paksi sillerből is jócskán fogyasztottak, ezért az igazság bátrabban tudott kibontakozni, mert az ötvenes években ez egyáltalán nem volt veszélytelen.

Azon a napon is, amikor Gyurika beteg lett, a megszokott medrében teltek napjai, betegek látogatása, rendelés, majd este a napot a szokásos közös vacsora és kártyaparti zárta. Azon az estén e megszokott program jóval az éjszakába hajlott, és a szokásosnál fáradtabban tért pihenőre, miután a vendégek végre elmentek.

A napi fáradtságtól szinte ájultan mély álomba zuhant, amikor a csengő és az utcáról feltörő égtelen zajra felriadt. Felkapcsolta a villanyt, és a sokágú flamand csillár fénye hirtelen szemet bántóan elborította az utcára néző szobát. Az ablakhoz botorkált félig ébren, félig alvó állapotban, és azt kinyitva szólt le az utcára.

– Kérem, mi történt, ki zörget ilyenkor hajnalban? Gyurika mamája levegő után kapkodva csak annyit mondott: – Jöjjön, doktor úr, mert Gyurika fiam már haldoklik! – Azonnal megyek – és alig telt el pár perc, és már nyílt is a kapu, és Pongrácz doktor a biciklijét taposva tekert a megadott címre. Mire Gyurika mamája hazaért, Pongrácz doktor bátorító mosollyal megnyugtatta a mamát, és mondta: – Az utolsó pillanatban jöttem, és elkaptam a lázat. Beadtam a Gyurikának egy penicillininjekciót, mert csak az segíthetett. Még jó, hogy időben feltalálták, mert sok életet mentett és ment meg. Gyurika mamájának a hálától elakadt a száva, és csak annyit mondott: – Az Úr áldja meg, doktor úr, hogy ebben a hidegben idebiciklizett, és nem várt reggelig, köszönöm! Pongrácz doktor ezután még ellátta hasznos tanácsokkal az ápolással kapcsolatban, hogy hogyan ápolja a gyereket. Gyurika mamája azért egy kicsit panaszkodott a gyerekre, mondván Gyurika nagyon finnyás, alig eszik valamit, csak ami kedvére van, talán ezért beteges. Csak zsíros kenyeret hagymával, ha napközben megéhezik, de a spenótot és a bablevest is szereti. Pongrácz doktor úr válasza csak annyi volt, hogy jól teszi, mert szervezetének most az a legjobb, amit jó étvággal elfogyaszt. Aztán felállt, ahogy jött, biciklin hazatekert, de előtte még Gyurika mamája kérlelte, hogy fogadja el azt, amit a fáradtságért neki szánt. – Asszonyom, Ön nem tartozik semmivel, én örülök, hogy megmenthettem egy kis életet a jövő számára – volt a válasza.

Gyurika egész életében emlékezik arra az emberre, aki példát mutatott neki emberségből, önzetlenségből és emberszeretetből.

Azóta is keresi, kutatja, hátha talál hozzá hasonlót. A kutatást, keresést nem adta fel...

AZ HOGY LEHET

Hogy lehet az,
hogy még most is nyílik a rózsza,
Szirmait hideg szél borzolja.
Megvadult az idő,
föllázadt az őszi rend,
a télbe tavasz köszönt,
de még erőlködik az ősz:
A fákat tördelő, a lombokat veszejtő.
S ha mégis hull a hó,
mire előkerül a szánkó,
a napsütésben eltűnik a föld fövényén.

EGY ÚJABB ÉV

Télbe lépett ez az év is,
Hajamon hideg zúzmara ül.
Múltamból jövő régi gondok,
parányi jóval vegyül.

A béke szárnya zászlóra fagyott,
már nem lobok, nem suhog,
címere is bomladozó,
cifra rúdja is csak szégyenhordozó.

Állandósult a gonosz,
hiszi, hogy minden így marad,
de minden hazug és hamis szózuhatag,
melyet tett követ, eléri azt az ítélet.

ÚJ ÉVI KÖSZÖNTŐ

Ajándék vagy
ragyogó virágfüzér,
tavaszváró illatfelhő,
napsugárban éltető erő,
szikkadt földnek záporosó,
szív mélyéről feltörő szeretet,
mely feláztatja az álomban száradt életet.

CSAK ÖT SOR

Szűnni nem akaró nap az élet,
egymásba kapaszkodnak a percek,
minden értékek és szépségek
bennük bujkálnak, rejtőzködnek,
és együtt érik el a mindenséget.

CSAK TÍZ SOR

Az elmúlt idő árnyéka a jelennek,
gondolataim a múltba beletemetkeznek,
mint elszáradt csontdarabok
egymáson heverve zörögnek.
Halkul, zihál a szó a ködben,
már fél és oson az árnyék,
délibáb fénye éjkék,
s hasad a ráncos jelen,
a csillagok is lehullanak,
és megfürödnek a semmiben.

Bunkóczi András versei

KARÁCSONYI HOLD – 2024

Körülölelt a Keszthelyi-hegység, ünneplőbe öltözve:
a fenyőfák ágainak zöld színében halványuló napfény
ült mellém, és nézte az elmosódó árnyékokat.

Aztán a csend ült mellém, nem viselt ruhát, csak pislogó gyertya-
lángokat tartott a kezében, féltve, takarva,
Magában dűnnyögve, talán még énekelt is zsolozsmát,
a kiszínezett órákba rejtve az est várakozó hangját.

Erdőből a fenyőfák lejöttek hozzám, ünneplőbe öltözve,
gyertyafénybe pislogva, a csend óráit takarva, őrizve.
A fák csúcsán az elfogyó holdsarló fénylett.

Még várni kellett.
Megérkezett az óra.
A várakozás öröme az arcunkra volt írva:
utat mutató csillagfény, fent
halk szavú pásztorok, lent
az anyja ölében bóbiskoló kisdéd, bent
az ajándékot hozók, kint
a kis barlangot őrző angyalok mindenütt,
Békesség nektek jó emberek.

TÉL – 2024

Naptár szerint már tél van.

A fákat már meztelenre vetkőztette az északi szél,
Ott álltak fázósan a fakult fakéreg ruháikban.
Vártak.

A fák ágai között a madárfészkek már üresen,
ásítva néztek fel az égre, valamit vártak.
A varjak hangoskodva, káromkodva köröztek, furcsa táncot jártak,
szinte beleszédültek,
vad csapásokkal erősítették a hideg északi szelet.
Ez volt az ő idejük.
Vártak.

Minden csendes lett, a varjak a fák hegyén himbálóztak, szélbe
állva, mint a zászlók.
Az égen repült egy utasszállító, magával húzva
a szürke hasú felhőket, beborítva az eget.

Eső esett, majd havas eső, hódara, és a nagy csöndben szállingóz-
ni kezdtek a hópelyhek,
puhán, selymesen, fehér csillogással, díszesen.

A fák örömmel díszítették magukat a fehér ruhába, az égből le-
jöttek a csillagok, magukkal hozták a csillagtakarót, és ráterítették
a puha hóra.
Megérkezett az igazi csend, angyali szárnyzuhogással, békével,
szeretettel.

TÉL – 2024-2

Naptár szerint már tél van.

Keleten álmosan kelt fel a nap,
a csöndbe fagyva a hangok,
leheletétől furcsa csillogás,
dér lepi be a szántóföldet.
Hideg van.

Nyugaton álmosan nyugszik Hold,
kifakult, sminktelen arccal, árnyéktalanul.
Bánatosan nézi a Napot, hogy megint nem találkoznak.
Ez így megy, míg világ a világ.
Hideg van.

TÉL – 2025

Naptár szerint már tél van.

Egyik nap a simogató lágy szellő,
másik nap a víztükörbe fagyott napfény.
Egyik nap a hangos, zajos utcakép,
másik nap a fagyos lehelet, kimért utcacsend.
Egyik nap a vidám napsütés,
másik nap a ködarcok, megfakult virágok.
Egyik nap a madárdal, csivitelés,
másik nap a hangtalan várakozó órák sora.
Egyik nap az ablak meleg napfénnel,
másik nap nagykabát, színes sállal, csikorgó lépéssel.
Egyik nap az ablakon benéző fák,
másik nap az ablakban elmosódott képű táj.

Gyerekkoromban a tél más volt.

Sörös Erik versei

IDŐUTAZÓ

Hiányzik, mit érzek, egy jó mámor,
Mikor keresel, majd eltűnök, mint kámfor.
Sodródok az életben, az Úr a kántor,
Nevem tizedes, visszakaptam százszor.
Voltam Jézus előtt meghajló tanítvány,
Ki életét tanításokkal sokszor javítná.
Voltam lándzsa, mely ölt téged, engem,
Szíven szúrt, s okoz végtelen csendet.
Fájdalmat, bajt, majd bűnbánatot,
Voltam római, ki Colusseumba járhatott.
Láttam népvándorlást, országot születni,
Külhoni papokat magyarokhoz küldeni.
Láttam testvérvizályt, megtért nemzetet,
Kik Krisztusok voltak, sokat szenvedtek.
Voltam Árpád dicső hada, István testőre,
Fekete sereg élén álló igaz ügy vezetője.
Jöttek idegenek, kik egy Istent szerettek,
Kiket Oszmán Birodalomnak neveztek.
Idő fogaskereke igen felgyorsult,
Francia király feje a nép elé borult.
Születtek eszmék, s forradalmat kiáltottak,
Pillanat alatt királyok az utolsókat fohászkodnak.

HÁBORÚ ÉS BÉKE

Hol látnám a háborút, mi szívemben űzött vadként dúl?
Szerettem, mint hazát, mint szeretőt, ki szeretetet nyújt.
Mindenséget jelentett mégis röpké kis időre,
Ármányos boldogság csalt engem törbe.
Számptalan gondolat, mely szívem s lelkem bántja,
Egy szerelmem maradt nekem, jaj annak, ki bántja.
Nem más, mint mindennél jobban szívembe zárt hazám,
Ne érjen téged többet ellenségtől kapott rablánc.

Hol látnám a békét, mi szívemben lakozna gondtalan?
Mint megéhezett vándor, az érzelmekből jóllakna.
E fura vándorhoz társulna lelkes barátja, kit úgy hívnak remény,
Őt táplálná tovább szebb napokat megért emlék.
Belső küzdelem, mikor elragadnak heves indulatok,
Utamra indít már-már, az ösztön szól, indulhatok.

A SZELLEM DIADALA

Vízcsepp vagyok a végtelen tengerben,
Hullámmá válok, ha azokkal vagyok, kiket szeretek.
Porszem vagyok, hamis világban betemet a valóság,
Mint szemlélő nézem a vászonra festett alkotást.
Megélem a pillanatot, mi szempillantás alatt múlt,
A jövő nem biztos, ahogy a Teremtő akarja, úgy alakul.
Szolgáló vagyok, ki meg-megbotlik a küszöbön,
Vágyaimat, mint űzött vad, a prédáját messzire űzöm.
Mélyről jön, mely magasba és messzire szól,
Utolsó kinyilatkoztatás, mely a szívemig hatol.
Vágyakozva tekint a hús, de ennél jóval több a lélek,
Ha egyedül is vagyok, velem van Isten, már nem félek.

Ajánlás

Klippel János verseskötetéhez

Ismét egy különleges kötet Klippel Jánostól. A szerző versei nemcsak érzelmi gazdagságukkal és gondolatiságukkal tűnnek ki, hanem azzal a különleges képességgel is, hogy a legszemélyesebb emberi tapasztalatokat egyetemes szintre emeljék. Klippel lírája olyan erős belső megélésből táplálkozik, amely az olvasót az első soroktól fogva magával ragadja, mélyen megérintve annak érzelmeit.

A kötet fő témája a szeretet, ám a szerző egyedi megközelítésben tárja elénk ezt a központi érzelmet. A szeretet itt nem csupán egy állapot vagy pillanatnyi érzés, hanem egy átfogó, mindent átható létforma, amely meghatározza életünket és kapcsolatainkat. Klippel úgy szól a szeretetről, hogy az egyszerre közvetlen és sokrétű: az érzelmeknek olyan finom rezdüléseit is képes megfogni, amelyek a hétköznapiakban talán rejtve maradnak előttünk.

A versek nyelvezete letisztult és őszinte, ugyanakkor mégis komplex. Minden szó mögött ott van a mélyebb, rejtettebb tartalom, amely az olvasó számára fokozatosan bomlik

ki. Az érzelmi és gondolati rétegek közötti finom játék megteremti azt az intimitást, amely lehetővé teszi, hogy a sorok szinte közvetlenül szólítsák meg az olvasót. A kötet egyik legnagyobb erénye éppen ez a személyes hangvétel: a versek valójában nem csupán Klippel János belső világát tárják fel, hanem tükröt tartanak az olvasónak is, aki így saját érzéseiben, gondolataiban találhat visszhangot.

A költő képes arra, hogy a legmélyebb emberi érzéseket, a szeretet sokszínűségét és bonyolultságát különböző nézőpontokból mutassa be. Az egyes versekben a szeretet hol boldogságként, hol fájdalomként, hol pedig egyfajta transzcendentális élményként jelenik meg, de minden esetben ugyanaz a közös nevező: a szeretet az élet egyik legfontosabb mozgatórugója, amely meghatározza létezésünket. Klippel úgy vezeti be az olvasót ezekbe az érzelmi mélységekbe, hogy közben sosem veszíti el a kapcsolatot a hétköznapi élettel, a mindennapi élményekkel. Ez teszi a kötetet egyszerre elmélyültté és könnyen megközelíthetővé.

A versekben megjelenő őszinteség különösen fontos szerepet játszik a kötet egészének megértésében. Klippel nem próbál meg szépíteni, nem keres menedéket a költői díszítések mögött: nyíltan és közvetlenül beszél az érzelmekről, akár örömről, akár fájdalomról van szó. Ez a tiszta, kendőzetlen hang teszi lehetővé, hogy a versek valóban megszólítsák az olvasót, aki saját élete tapasztalatait is könnyedén belehelyezheti a kötet világába.

Ez a verseskötet egyszerre nyitja meg az elmélyült gondolkodás kapuit és a szív legmélyebb zugait. Klippel János költészete nemcsak a költészet szerelmesei számára kínál maradandó élményt, hanem mindazok számára, akik szeretnének elmélyedni az emberi érzelmek és kapcsolatok világában.

A szeretetnek nincs aránya olyan lírai utazásra hív, amely során az olvasó nemcsak a költő gondolatait és érzéseit ismeri meg, hanem saját magában is felfedezhet új rétegeket, eddig talán rejtett érzéseket és felismeréseket.

*Mindenkinek jó olvasgatást kíván a szerkesztő:
Komáromi János*

SZERETETNEK NINCS ARÁNYA

Szeretetre vágy mindenki,
Ha kicsi, ha óriás.
Nélküle mindenki senki,
Sivár, üres, semmi más.

Lehet bármilyen hatalmas,
Amíg nem szereti őt,
Éjje, nappala unalmas,
Hiába ont nagy erőt.

Klippel János

Takácsné Tóth Márta versei

Versek két kötetben

Takácsné Tóth Márta versei megjelentek az Irodalmi Rádió szerkesztőségének két újabb kiadványában, a Szerelmemnek Bálint-napra – 2025 és a Semmi sem igaz, minden megengedett című kötetekben.

A szerkesztőség idei első pályázati kiírása szonettekre vonatkozott, amelyre Márta az Ez a szonett című és a Ma sem című versével jelentkezett, ez utóbbi a pályázaton a 3. helyezést érte el.

A Grund felolvasóestjén telt ház előtt mutatták be a könyveket, amelyek a Líra Könyvesboltban kaphatók.

A Szerelmemnek Bálint napra – 2025 című kötetben:

SZAVAK NÉLKÜL

Szemráncaid nézem, a kedveseket.
Elmúlt ötven év, nem csak álmodtam.
Hitelen összerendezsz álmodban,
S arra gondolok, mit jelent ez neked.

Hétköznapi-vermekbe beásva mélyen
Vágytál-e másik életre titokban,
Akár a gyöngyszem egy kagylóhéj tokban
Selymes csillogásra holdas éjen?

Mint egy tolvaj, ha beoson halkan,
Hogy birtokolhassa a vágyott ékszer,
Úgy érint meg ujjam, aztán elsurran.

A hold egy felhő mögül kibukkan,
Elrabolni tőlem nem merészelt.
Itt vagy. Köszönöm! S némán mozog ajkam.

Paks, 2024. 03. 24.

Semmi sem igaz, minden megengedett című kötetben:

EZ A SZONETT...!

Reflexió Gyimóthy Gábor: A Szonett c. versére

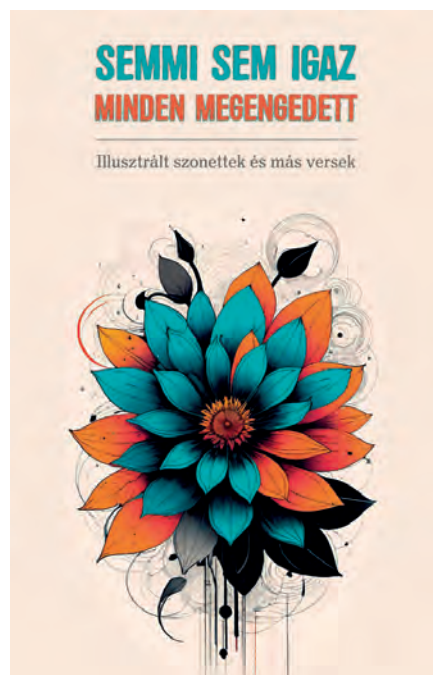
Nem elvetélt műalkotmány a szonett,
És nem ütemszegett. Tiltakozom!
A ritmusban legyen egy kis izgalom.
Csak páros? – dögunalom, s kell a szünet!

Rémes a kalodába zárt lendület?
A páros rímet költők kénye-kedve
Tette a kényszeredett keretbe,
Így lett rímhalasztott. Hegyezd a füled!

Idejét múlt? Azt mondod, mesterkél?
Nagy költők líráját hozta korunkba
A kötött, szabálykövető versforma,
Olvasd hát Dantét, Shakespeare-t és Goethét,

Ám ha szonettírára adod fejed,
Bilincsben kell majd táncot lejtened.

Paks, 2024. 11. 03.

Takácsné Tóth Márta (Taktoma) a Poet.hu egyik fórumán – feladványként – műfordítással is foglalkozik, többnyire angolról. Az alábbiakban közzé tesszük egy fordítását, ami lapunk számára újdonsággal szolgál, az eredeti nyelvet ismerő olvasóknak pedig bizonyára külön érdekesség.

(Szerk.)

GUSTAVO ADOLFO BECQUER: RHYMES XIII

GUSTAVO ADOLFO BECQUER: RHYMES XIII

Fordította: Takácsné Tóth Márta

Your pupil is blue, and when you laugh,
Its soft clarity reminds me
The shimmering glow of morning
That in the sea is reflected.

Írszed kék, ha nevensz,
Gyöngéd tisztasága
Tenger víztükrén a
Hajnal csillanása.

Your pupil is blue; and when you cry
The transparent tears in her
Dewdrops appear to me
On a violet.

Írszed kék, ám ha sírsz,
Látom könnyed mélyét,
S kristály-villanásként
Violaszín fényét.

Your pupil is blue, and if in its background
Like a point of light radiates an idea,
It seems to me in the evening sky
A lost star!

Írszed kék, ám ha mögötte
Felvillan egy pajkos gondolat,
Égboltja tintakék ívén egy
Üstökös áthalad.

Forrás: <https://allpoetry.com/Rimas-XIII>

Paks, 2024. 01. 12.

Zirczi Judit

Széles Judit textilművész élete és munkássága

Iniciálé, a művésznő portréjával

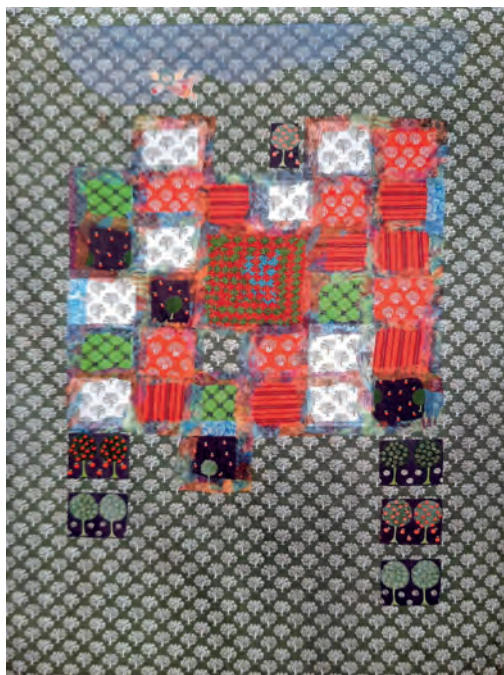
„Titokzatos Éden”

**– Széles Judit
textilművész**

Az ember tragédiájában Madách Imrétől van egy gondolat, ami egy sor csupán, mégis rávilágít, miért szeretünk, hiszünk, remélünk, nehézségek és megpróbáltatások sorát átélve. „Az édenkertnek egy késő sugára”, ami velünk maradt. A műben Ádám és Éva szerelme, ami a sok életen át megtalálja egymást. Ez a sugár minden, aminek igazán értelme van. Vannak műalkotások, zenei vagy irodalmi

művek, amelyek képesek az értőket a boldogság olyan fokára emelni, ami biztosan egy szikra abból, ami az édenkert virágainak egy illatfoslánya.

Széles Judit textilképei ismerős, egyszerű, magától értetődő történetek, gondolatok. Mégsem lehet megfejteni őket egy felszínes pillantással. Titkokat mesélnek, vigaszt nyújtanak, és intenek, elgondolkodtatnak az életben valóban fontos értékekről. A mindennapok rezdüléseiből textilanyagok összeillesztéséből, finom vonalú hímzések rajzolatából, mély gondolatcollázsokkal ajándékozott meg minket. A szép ívű életmű feltár egy családi történetet, a sajátját a szeretet melegségével. Feltár egyetemes gondolatokat, mélyen vallásos megélést, amelynek intimitását Ország Liliével tudom párhuzamba hozni. A templom az emberben van, a hit belső meggyőződés. Amiről mesél nekünk Széles Judit nem harány, tolakodó, hanem finom és érzékeny. A collázsok szimbolikájából,

Titokzatos éden, falikép (2005)

Legyen meg a te akaratod... (2006)

a színek, anyagok, hímzések tudatos használata által kibomlik a rétegek leegyszerűsített esszenciája. Az átgondolt anyagok, kiértelt színek, motívumok tárják fel, hogy mindennek jelentése van. Példa erre a kereszten a szegecsek, a vöröses tónusú anyagokon a finoman hímzett imára kulcsolt kéz a *Legyen meg a te akaratod...* című képen.

Széles Judit és családja élete nem lehetett könnyű. A politikai korszakban, amelyben felnőtt és fiatal éveit töltötte, megpróbáltatások sorával kellett szembenéznie. Bár a család nagyon szerényen élt, testvéreivel kiváló iskoláztatásban részesültek, és tehetségük kimagasodott a nehézségek ellenére is. Gyermekkorát Pakson töltötte, édesanyja az evangélikus hitközségben szolgált. Paks egész életében fontos volt számára, a nyarakat férjével, Ágh István költővel a városban töltötték.

Az irodalom, a hit családtagjain keresztül is a mindennapok részévé tette számára azokat a gondolatokat, amelyek formát öltöttek alkotásain is.

A család megtermékenyítőleg hatott vizualitására, és ez élet apró rezdülései – ami például egy gyerekrajz illanó pillanata vagy egy hímzés darabkája édesanyja keze nyomán vagy férje, a költő Ágh István költészete és irodalmi munkássága – Judit által új minőséget kaptak. Férje számos könyvét illusztrálta, közös alkotói életük gazdag kincse az irodalomnak is.

Felekirály (Illusztráció férje, Ágh István költő mesekönyvéhez)

Édesanyám hímzése (részlet, 2015)

Az egész életműre jellemző a magától értetődő természetesség, egyszerűség. A spirituális tartalom is letisztultan jelenik meg, ugyanakkor a humor és a játékos könnyed kísérletezés teszi változatossá és üdévé az alkotásokat.

Széles Judit textilképei inspirálóak és titokzatosak, ahogy minden alkotás, ami az édenkert egy szikrájából született.

A Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárban megtalálható Erdei T. Lilla etnográfus Széles Judit munkásságát bemutató könyve, amelyet figyelmébe ajánlok mindazoknak, akik mélyebben szeretnék megismerni életművét.

Széles Judit textilművészre emlékeztek a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárban az életéről és munkásságáról szóló könyv bemutatásával. (A könyv szerzői: Erdei T. Lilla és Szelényi Károly.)

Széles Judit Pakson született 1939-ben, Budapesten hunyt el 2021-ben.

A könyvbemutatón Erdei T. Lilla etnográfussal és Ágh István költővel, Széles Judit férjével Zirczi Judit paksi festőművész beszélgetett.

Zirczi Judit

Géniuszok nyomában

KIÁLLÍTÁS
Géniuszok nyomában

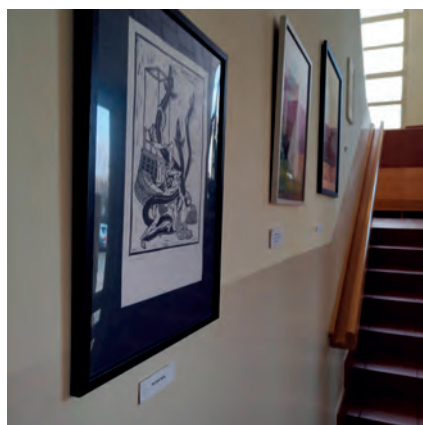

A vizuális képköltésben tehetséges fiatalok tanáraikkal az idén a géniuszok nyomába szegődtek megfejteni titkaikat. A nagymesterek alkotásai, bravúros képköltési módszereik a legjobb út a tudás bővítésére. A rajzi virtuozitás azonban korántsem minden, hiszen a képzőművészet esszenciális. A korszellem tükre, társzművészetek, irodalmi, zenei harmóniák vagy diszharmóniák, mély emberi érzések vagy tudományos kísérletezések-ből inspirálódó képzetek. És még annyi minden... A mai kor pedig felvet új irányokat, amelyek már forronganak a nagyvilág vizuális porondján, mint az inverzív kép vagy a poszt-digitáliskultúra lecsapódása.

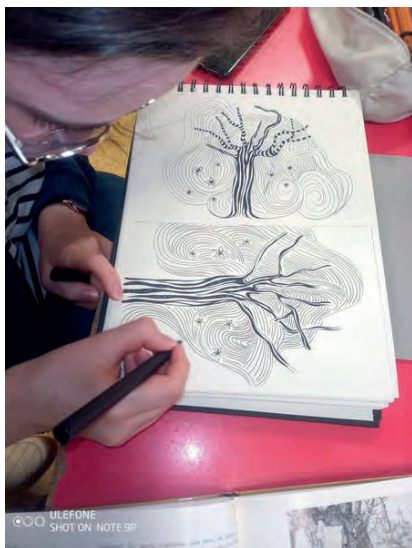
A fiatal alkotók most a mesterek előtt tisztelegtek, és parafrázisokat hoztak létre. A kiállítási koncepcióban egy-egy géniusz inspirálta gondolati vagy képi megjelenítés volt a cél, a forrást is egyértelműsítve. Az alkotások két helyszínen kerültek bemutatásra, a Csengey Dénes Kulturális Központban (CSDKK) és a Pro Artis Alapfokú Művészeti Iskola folyosógalériáján.

Csengey Dénes Kulturális Központ

Pro Artis művészeti iskola

A CSDKK helyet ad a fiataloknak, ahol összegyűlhetnek és alkothatnak Zirczi Judit alkotóműhelyében. A résztvevők közül többen művészeti pályán tanulnak, vagy már ez irányú tanulmányaikat befejezve hivatásos képzőművészek. Sokan közülük a Pro Artis Alapfokú Művészeti Iskolából indultak a pályára. Az intézmény büszkén látja viszont alkotásaikat folyosóin egy tárlatra.

A technikákat tekintve a hagyományos és gyapjúszobrászat, a festészet, valamint képgrafikai alkotások, a mély- és magasnyomás technikái voltak láthatóak a tárlatokon, amelyeket leginkább a műfaji sokszínűség

jellemzett. A legfontosabb célja a kiállításoknak a paksi kötődésű tehetségek egyben tartása, megmutatása.

Az alkotások létrehozását a Paksi Önkormányzat, a Csengey Dénes Kulturális Központ és a Pro Artis Alapítvány támogatta. A program szakmai vezetője Zirczi Judit.

Részvevők: Czibuláné Mayer Szilvia, Danizs Alexander, Donkó Kata, Frics Kamilla, Hernádi Réka, Hum Eszter, Kováts Máté, Leitner Piri, Nikl Máté, Nyitrai Richard, Oláh-Kovács Nóra, Orsós Bence, Turánszki Natália, Zirczi Zsófia

A paksi alkotóműhely tanárai Szabóné Raffai Éva és Zirczi Judit.

Danizs Alexander: Picasso

Czibuláné Mayer Szilvia költőkről készített portrészorozata

Átadták a Héliosz-díjakat

Az idei évben két szakember vehette át a Paksi Atomerőmű által alapított Héliosz-díjat: Hamvas István és dr. Járosi Márton. Az elismeréseket Mátrai Károly, az MVM Zrt. vezérigazgatója és dr. Horváth Péter János, a Paksi Atomerőmű vezérigazgatója adták át.

Hamvas István a Paksi Atomerőmű Vállalattal 1977. augusztus 1-jén létesített, több mint 40 éves munkaviszonya alatt magas színvonalon, kiemelkedő szakértelemmel, a nukleáris biztonság iránti teljes elkötelezettséggel végezte munkáját. Pályája kezdetén beosztott fizikusként, majd csoportvezetőként dolgozott, ezt követően a reaktortechnikai szakterületen történő főosztályvezetői kinevezésével megkezdődött a több mint két évtizedes vezetői pályafutása, melyet a társaság vezérigazgatójaként 2018-ban zárt le.

Atomerőműves karrierje első szakaszában a paksi blokkok reaktorfizikai korlátozási rendszerének megújításával, az aktív zóna belső ellenőrző rendszerének modernizálásával, a blokkok üzemanyag-felhasználásának

folyamatos fejlesztésével az általa vezetett szakembergárda nemzetközi szinten is jelentős sikereket ért el. A 2003-ban megsérült üzemanyag-kazetták szakszerű kezelésének, tokozásának egyedi feladatait szervezte, a tokozott üzemanyag elszállításának szervezője, stratégiai irányításának felelőse volt.

Felügyeletével zajlott az erőmű blokkjainak teljesítménynövelése, minek eredményeként 500 MW-ra növekedett a blokkok névleges villamos teljesítménye, a Paksi Atomerőmű összteljesítménye pedig elérte a 2000 MW-ot.

Az üzemidő-hosszabbítás érdekében megkezdett műszaki fejlesztések, illetve átalakítások előkészítésében és megvalósításában meghatározó szerepet töltött be.

A hazai nukleáris alapú energiatermelés hosszú távú fenntartásának biztosítása érdekében az atomerőmű kapacitásának tervezett bővítését célzó előkészítő munkák és megalapozó projektek (Teller-, Lévai-projektek) irányításában is meghatározó szerepet vállalt.

Életútja, szakmai tevékenysége a hazai és nemzetközi nukleáris energetika és a magyar nemzetgazdaság számára egyaránt kiemelkedő jelentőségű:

- 2003-ban a Prima Primiissima díj megyei Prima díjával tüntették ki magyar tudomány kategóriában.
- A Magyar Nukleáris Társaság 2009-ben Szilárd Leó-díjjal tüntette ki.
- A Magyar Tudományos Akadémia 2010-ben Wahrmann Mór-éremmel ismerte el tevékenységét.
- 2010-ben a Paksi Atomerőműben végzett több évtizedes eredményes tevékenységének elismeréseként a Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt polgári tagozatának állami kitüntetésében részesült.
- 2010-ben a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Szenátusa Egyetem Díszpolgára címet adományozta neki a BME oktatási és kutatási feladatainak jobb ellátásához, nemzetközi elismertségének öregbítéséhez nyújtott támogatásáért, tevékenységéért, az egyetem érdekeit képviselő magatartásáért.
- 2013-ban a honvédelmi miniszter a védelmi felkészítésben hosszú időn át végzett kimagasló, példamutató munkája és a honvédelem támogatásában nyújtott tevékenysége elis-

meréseként a Honvédelemért kitüntető cím első osztályú fokozatával tüntette ki.

- 2013-ban a Paksi Atomerőmű nukleáris biztonsági szabályainak kidolgozásában, a zónamonitorozó rendszer fejlesztésében vállalt szerepe, a blokkok teljesítményének növelése és a gazdaságosabb nukleáris üzemanyag-ciklus bevezetése terén végzett több évtizedes kiemelkedő szakmai munkája, a Paksi Atomerőmű bővítése érdekében kifejtett tevékenysége elismeréséül Beszédes József-díjat kapott.

Dr. Járosi Márton okleveles gépészmérnök, erőművi energetikus szakmérnök. Felsőfokú tanulmányait a Budapesti Műszaki Egyetemen végezte, ahol először okleveles gépészmérnök, majd 1967-ben okleveles erőművi energetikus szakmérnök végzettséget szerzett. 1972-ben elnyerte a műszaki doktori fokozatot a Budapesti Műszaki Egyetemen. Pályafutása a kazincbarcikai Borsodi Hőerőmű Vállalatnál kezdődött 1959-ben, 1965-től Kazincbarcikán, majd Budapesten a Fűtőerőmű Vállalatnál, illetve a Hőerőmű Vállalatnál ívelt egészen a Magyar Villamos Művek Trösztig. Az MVM-ben 1991-től általános vezérigazgató-helyettesi pozícióban tevékenykedett. Járosi Márton a magyar energetika elkötelezett híve és szolgálója. A kapcsolt energiatermelés – mint hatékony termelési technológia – szorgalmazója. Komoly szerepet vállalt a rendszerváltozás után a villamosenergia-ipar megújítási stratégiájának kidolgozásában és a magyar nemzeti energiapolitika megalkotásában, a Magyar Energetikai Társaság stratégiájának és energiapolitikai koncepciójának kidolgozásában, a Fidesz energiapolitikájának megalapozásában, és ezen belül

„A helyreállítás energiapolitikája” (2010), „Az építkezés energiapolitikája” (2014), valamint „Az ellátásbiztonság energiapolitikája” (2018) című dokumentumok kidolgozásában, valamint a Lévai-örökség ápolásában.

2000-ben megalapította az Energiapolitika 2000 Társulatot, amelynek elnökeként azt 25 éven át szünet nélkül működtette. A társulat egyedülálló platformot nyújtott minden hazai energetikus részére, aki érdeklődést mutatott a hazai energiastratégia és a hozzá kapcsolódó szakterületek iránt. Rendezvényeit a szakma neves képviselői előadói és hallgatói/vita-partneri minőségben rendszeresen látogatták.

Szabadalmi, újításai, könyvei, publikációi és előadásai a szakma kiemelkedő alakjává tették.

Több kitüntetés mellett a magyar energiapolitika alakításában végzett kiemelkedő szakmai tevékenysége elismeréseként 2014. március 15-én a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét vehette át.

Héliosz-díj: A Paksi Atomerőmű 2001-ben alapította a Héliosz-díjat, amely az erőmű biztonságos üzemeltetése, a jövőbeni célok elérése és a társadalmi kapcsolatok fejlesztése érdekében kifejtett tevékenység elismerésére szolgál. A díjazottak személyét illetően a cégvezetés tagjai által tett javaslatok alapján a vállalat vezérigazgatója dönt.

(Forrás: https://atomeromu.mvm.hu/hu-HU/Rolunk/Hirek/20250224_helios)

Sipos László József

75 éves az MVM ERBE Zrt.

A Pakson és vonzáskörzetünkben élők és különös tekintettel az atomerőműben dolgozók számára ismerős mozaikszó az ERBE, ugyanis az atomerőmű-beruházás végrehajtásával az Erőmű Beruházási Vállalatot (ERBE) bízták meg, nekik kellett az építésre kijelölt több mint száz vállalat munkáját koordinálni. Pakson az ERBE által összehívott első tárgyalásra és helyszíni szemlére 1967. április 12-én került sor, ahol közel 50 vállalat és intézmény 76 képviselője jelent meg. Érdekes áttekinteni az ERBE alapításának körülményeit, majd a cég időben ugyan még rövid, de eredményekkel bővelkedő történetét is.

Az ERBE első felvonulási irodája és barakkja 1969-ben

A második világháború után az 1947-ben indult hároméves terv volt Magyarország újjáépítési terve. A továbblépés mikéntjét az 1950. január

1-jén indult ötéves tervben határozták meg. Ezen dokumentum második fejezete a termelés és a beruházások terve volt, amelyben a 10. § a villamosenergia-termelés mértékét írta elő. Az 1949. évi 2200 millió kWh-ról 4270 millió kWh-ra kellett növelni a termelést. Új erőművi beruházások indultak, pl. Várpalotán, Kazincbarcikán és Mohácson a csekély fűtőértékű szén és lignit hasznosítására épülő erőművek. A villamos energia gazdaságos elosztására és szállítására új 100 kV-os elosztó állomásokat és 850 km hosszú 100 kV-os távvezetékkel kellett kiépíteni. Ehhez az erőműépítési programhoz egy külön vállalatot kellett alapítani, ez volt az Erőmű Beruházási Vállalat, amely a cégbírósági bejegyzés szerint 1950. január 27-től kezdte meg tevékenységét.

Kezdetek – 1950-től az Erőmű Beruházási Vállalat tevékenysége

A vállalat tevékenységi köre az alapítólevél szerint kiterjedt az erőművek (gőz-, vízerőművek, gépészeti és villamos berendezések, transzformátor-állomások) megbízás alapján történő beruházására, erőművi berendezések, anyagok minőség-ellenőrzésére és vizsgálatára, az ezekkel összefüggő szakértői feladatok ellátására, az erőművi beruházások során szükségessé váló szolgáltatási, javítási és anyagértékesítési tevékenységekre, továbbá a technológiai szerelési munkákban való közreműködésre, végezetül az erőművi berendezések üzembe helyezésére. Az ERBE 1968. évtől már komplett erőművek és erőművi berendezések importjára is kapott jogosultságot.

Az 1970-es évek jelentős változást hoztak a Paksi Atomerőmű építésére történő felkészüléssel. A speciális feladatok ellátására a vállalat szakembereinek egy jelentős részét a Budapesti Műszaki Egyetemen továbbképezettette, illetve külföldi atomerőművekbe küldte tanulmányútra a hatékony felkészülés érdekében. Az ERBE vezetése hozta létre a Paksi Atomerőmű négy reaktorblokkjának főszállítói szerződéseit és irányította az építési-szerelési, valamint az üzembehelyezési munkákat 1985-ig. A budapesti székhelyű ERBE vezetése Paks városért is sokat tett, bizonyítja ezt, hogy két dolgozójuk megkapta a Paksért emlékplakettet és ketten a Paks Városért emlékérmét. Sokan emlékezhetnek még Paksra a két helyszíni főmérnökre, Varga Tiborra és Balogh Ernőre, akik közvetlenül irányították az építkezést. (Balogh Ernő a Hittel és akarattal című önéletrajzában foglalta össze az emlékeit.)

1990-es évek és az ERBE Energetika Mérnökiroda Kft.

ERBE privatizációja 1991–1993 között történt meg. Első lépésben a vállalat erőműépítési helyszínekhez kötött Szolgáltatási Főosztálya vált le, és lett része egy vegyes tulajdonú korlátolt felelősségű társaságnak. A mérnöki beruházói szakmát képviselő nagyobbik rész közel két év után, 1992. október 1-jével alakult korlátolt felelősségű társasággá ERBE Energetika Mérnökiroda néven. Tulajdonosa 1993-tól a Magyar Villamos Művek Részvénytársaság. Az iparág az 1980-as években több olyan erőművel rendelkezett, amelyek előregedtek és általános felújításra szorultak. Az MVM Zrt. vezetése akkoriban úgy döntött, hogy ezeknél az erőműveknél teljesítménynövelő rekonstrukciókat hajt végre. Ennek keretében került sor a Pécsi, az Oroszlányi, a Mátrai (akkor Gagarin) és a Nyíregyházi Erőmű rekonstrukciójára. Ezeknél a munkáknál az ERBE elsősorban a kivitelezők kiválasztását, szerződések létrehozását, külkereskedelmi lebonyolítást, gyártóművi és helyszíni minőség-ellenőrzést, valamint az üzembe helyezés szervezését, garanciális méréseket végezte. Az erőművi rekonstrukciós programhoz kapcsolódott a Magyar Villamos Művek által 1986-ban felvett Világbanki Hitel. Az ERBE feladata a tenderdokumentációk kidolgozása, a szerződések létrehozása és lebonyolítása volt. A Magyar Villamos Művek ezen megbízását történelmi horderejűnek is nevezhetjük, hiszen ez lényegesen befolyásolta az ERBE jövőjét, későbbi tevékenységét. Ennek kapcsán partneri együttműködés indult el az összes erőművel és áramszolgáltató vállalattal a nagyberuházásokban és az emelt szintű karbantartási munkákban. Ma már állítható, hogy ez a tevékenység vezette át az Erőmű Beruházási Vállalatot a mérnökirodai jövőbe.

Az MVM ERBE Energetika Mérnökiroda Zrt. megalakulása

2007. június 1-jétől létrejött MVM elismert vállalatcsoport stratégiai célkitűzései között szerepelt egy saját, erős mérnökiroda létrehozása a holdinghoz tartozó vállalatok beruházásainak előkészítésére és lebonyolítására. Az MVM vezetése felismerve és elismerve az ERBE ENERGETIKA Mérnökiroda Kft. tevékenységét, eredményeit és felkészültségét, az ERBE bázisán hozta létre a központi mérnökszolgáltató társaságát. 2007-ben az ERBE ENERGETIKA Mérnökiroda Kft. a társaságcsoporthoz belül betölten-dő jövőbeni szerepéhez és megnövekedett feladataihoz igazodóan zártkörűen működő részvénytársasággá alakult MVM ERBE Energetika Mérnökiroda Zártkörűen Működő Részvénytársaság néven.

Az MVM ERBE Zrt. az MVM Csoport mérnökirodája

Az ERBE a több mint hét évtized alatt felhalmozott tudásával, elismerésekkel, referenciákkal ma is a hazai energetikai piac egyik vezető mérnökirodája. A közreműködésével megvalósított energetikai beruházások – erőművek, villamos hálózatok és alállomások – korszerű, jó hatásfokú, gazdaságos, üzembiztos és folyamatos energiaellátást biztosítanak a lehető legkisebb környezetterheléssel.

Az MVM ERBE Zrt. villamos és hőenergia-termelő egységek, villamos átviteli és elosztó hálózatok működtetéséhez szükséges projektek előkészítésben, tervezésében és megvalósításában vesz részt, illetve vállalja e tevékenységek teljes körű elvégzését. Referenciáik kiterjednek mind a hagyományos, nagy egységteljesítményű szén-, szénhidrogén- és nukleáris alapú energiatermelésre, mind a főként megújuló energiaforrásokat hasznosító (szél, biomassza, biogáz, napenergia stb.) kisebb egységteljesítményű berendezésekre. Az MVM Csoport mérnökirodája szakképzettségével, tapasztalatával, színvonalas és versenyképes szolgáltatásaival megbízható partner a beruházások műszaki, pénzügyi és finanszírozási előkészítését szolgáló megvalósíthatósági tanulmányok, üzleti tervek, gazdaságossági számítások elkészítésében, hatósági engedélyeztetési eljárások lefolytatásában, valamint az azokhoz szükséges dokumentációk elkészítésében. A megrendelők igénye szerint az ERBE

szakemberei közreműködnek a kivitelezés előkészítési fázisában a gyártók és szállítók kiválasztásától a gyártási szakasz minőségi felügyeletén keresztül a helyszíni munkák irányításáig, szervezéséig, a műszaki ellenőrzésig, majd az üzembe helyezésig. A beruházásokon lévő megvalósítási feladatokat a társaság vállalkozóként is végzi.

További sikeres éveket kívánunk az ERBE kollektívájának!

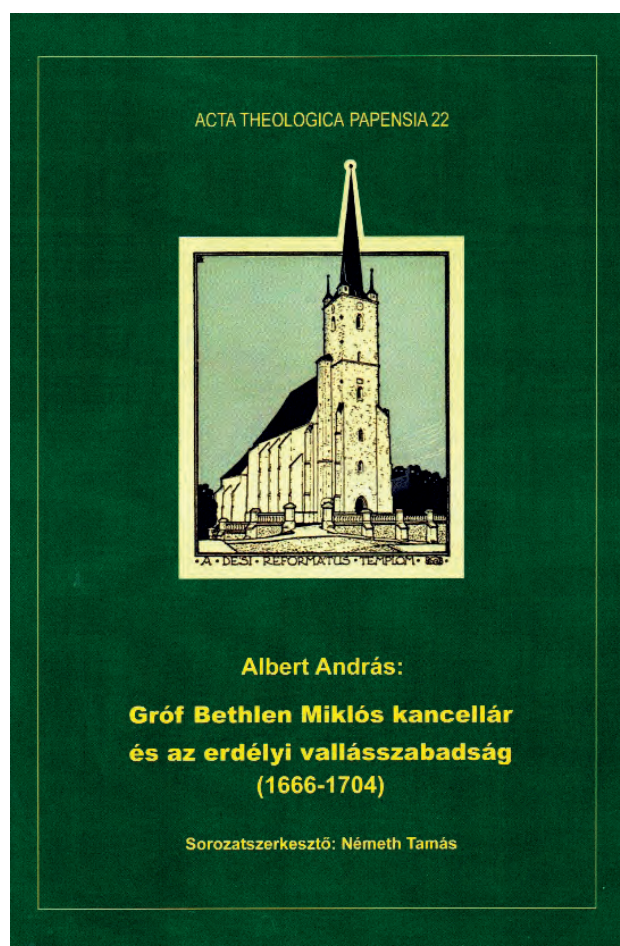
Sipos László József

Könyvajánló

Gróf Bethlen Miklós kancellár és az erdélyi vallásszabadság

Pálmai István, a Paksi Konzervatív Egyesület elnöke és a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének Paksi Csoportja rendezésében, január 30-án a Csengey Dénes Kulturális Központban dr. Albert András történész, református lelkész ismertette és dedikálta a Gróf Bethlen Miklós kancellár és az erdélyi vallásszabadság (1666–1704) című kötetét.

Készülve a találkozóra, átnéztem a Tolnai Népszerűség 1993. 11. 25-ei számában megjelent A hit Isten ajándéka c. írásomat. „Milyen üzenetet hordoz az 1568-as tordai ediktum a múlt, a jelen és a jövő vonatkozásában?” kérdésre a következő, máig érvényes választ adtam: „A vallási igazságok szabad, értelmes vizsgálatát, az elért eredmények és következtetések szabad megvallását és kinyilvánítását, hirdetését és terjesztését, minden megszorítás nélkül. Az Istennel való kapcsolat korlátlan és feltétlen szabadságának megélését. Senki ettől a kapcsolattól el nem szakítható, ellenben rá nem kényszeríthető. A lelkiismereti meggyőződés felette áll minden külső tekintélynek, azaz nem azért fogadok el egy vallási hitelvet, mert az kihirdettetett, hanem azért, mert összhangban áll az értelem kívánalmaival, a jelenkor szükségleteivel és a lelkiismereti meggyőződé-

ACTA THEOLOGICA PAPENSIA 22

Albert András:

**Gróf Bethlen Miklós kancellár
és az erdélyi vallásszabadság
(1666-1704)**

Sorozatszerkesztő: Németh Tamás

semmel. Nemcsak türelmes, hanem szeretetteljes magatartásra indít mások vallásos meggyőződése, világnézeti felfogása iránt. Az egyetemes és a kreatív szeretet megélését jelenti. A vallásszabadság, mint alapvető emberi jog, egyedülálló a maga nemében, ugyanis az egyén teljes autonómiáját jelenti a hitbéli választásban.”

Ezek után nemcsak én, hanem még sokan mások Pakson arra voltunk kíváncsiak, hogy a tanulmánykötet címében jelzett időszakban gróf Bethlen Miklósnak hogyan és milyen drámai erőfeszítésekkel sikerült megőrizni a János Zsigmond (1540–1571) erdélyi fejedelem (1556–1570 között II. János magyar király) és Dávid Ferenc (1520–1579) unitárius püspök idejében kivívott eredményeket. Önbecsülésünk érdekében fontos tudni a magukat magyaroknak vallóknak, hogy az Erdélyben megjelenő vallási tolerancia egész Európában egyedülálló volt a XVI. században.

Az író-olvasó találkozón a szerző a kutatásai során rendszerezett iratokkal igazolta, hogy gróf Bethlen Miklósnak kiemelkedő része volt az 1568-tól az ediktum (fontos intézkedést tartalmazó, törvényerejű királyi rendelet) által biztosított a vallási jogrendszer megteremtésében, megőrzésében. A tordai országgyűlés és az azt követő évtizedek – a római katolikus vallás mellett – a református, az evangélikus és az unitárius protestánsai számára is biztosította a szabad vallásgyakorlatot és a gondolatok szabad megfogalmazását. Ez a különleges helyzet azonban veszélybe került akkor, amikor az önálló Erdélyi Fejedelemség megszűnt, és I. Lipót osztrák uralkodó Erdélyt is ugyanolyan formában szerette volna koronájának területeihez csatolni, mint ahogyan azt a töröktől visszafoglalt területekkel tette. A lelkiismereti és vallásszabadság megőrzésért folytatott küzdelemben kiemelt szerep jutott gróf Bethlen Miklós kancellárnak, aki minden erejét, diplomáciai készségét latba vetette. Ha arra volt szükség, akkor iratokat adott ki, ha arra volt szükség, akkor tárgyal, ha arra volt szükség, akkor az erdélyi protestánsok belső életét erősítette, hogyha pedig arra volt szükség, akkor a külső kapcsolatokat elevenítette fel a nyugat-európai egyházakkal. Megtudtuk, hogy a korabeli forrongó időkben az a higgadt és türelmes munka, amit a kancellár végzett a vallási tolerancia érdekében, különösen is fontos és kiemelkedő volt a magyarság életében. Amit a XVII. században Erdélyben sikerült megalkotni, az nagyban hozzájárult ahhoz is, hogy a különböző nemzeti csoportok (szászok, magyarok, székelyek) megélik egymásrataltságukat, ami számukra az identitást jelenti: a nyelvvel, a kultúrával, a szokásokkal, a vallással együtt. Emiatt is különleges gróf Bethlen Miklós életútja. Dr. Albert András nagyívű munkája, a Pápai Református Teológiai Akadémia gondozásában megjelent műve ennek a kiemelkedő, egyedülálló pályának kíván méltó emléket állítani. Az eredeti iratok feltárása és értékelése, az ok-okozati összefüggések bemutatása, az alapos részle-

tességgel megírt egyes fejezetek mind-mind alkalmasak arra, hogy jól megismerjük a kancellár életét és kifejezetten a vallás érdekében tett erőfeszítéseit.

Számunkra, dunántúli emberek számára, különösen is értékes fejezet az, amelyikben gróf Bethlen Miklós azon ténykedéséről olvashatunk, amelylyel igyekezett elérni a gályarabságra elhurcolt református lelkészek és tanítók szabadon bocsátását, minden eszközzel azon volt, hogy a meg-hurcolt lelkészek ártatlanságát bizonyítsa.

Külön fejezet foglalkozik az unitáriusok helyzetével. Különösen izgalmas e rész, hiszen a magyar unitárius egyház története abban a formájában, ahogyan Erdélyben élhetett, teljességgel egyedülálló, nem csupán Európában, de az egész világon a XVI–XVII. században. Ez változott meg a Diploma Leopoldinum elfogadásával, hiszen a római katolikus Habsburg-hatalom a protestáns táborból legkevésbé az unitáriusokat viselte el. Ennek megfelelően az 1690-es években megkezdődött az unitáriusok visszaszorítása, ami aztán később tovább folytatódott.

Dr. Albert András alapos, minden részletre kiterjedő művet készített. A mű bemutatja, végigkíséri és értékeli gróf Bethlen Miklós tevékenységét, valamint azokat a folyamatokat, amelyek politikai ténykedésének idejére tehetők. A szerző kutatói kíváncsisága abba az irányba tereli az olvasót, hogy ne csak megismerje az erdélyi kancellár életét, hanem amiben tudja, abban kövesse is a példáját!

Paksi Tükör

- 1 Felidéztük az elmúlt harminc évet
Lovásziné Anna
- 2 Jókai Mór- emlékév
– Irodalmi önképzőkör
Tóth Judit
- 10 Apa és lánya – A laborfalvi Benkék a
magyar színháztörténetében
Serdült Benke Éva
- 26 Természeti szépségek és kapcsolódási
pontok
Bunkóczi András
- 32 Tavaszi mandala
Marsalkó-Papp Helga
- 34 Paksi tamburazenekarok nyomában
Kovács Lajos
- 51 Emlékezés Kovács Lajosra
Dr. Hanol János
- 52 Élet Pakson
Dr. Németh Gabriella
- 54 A sárközi népművészet hatása a
festőművészetre
Balázs Kovács Sándor
- 75 Juhász Sándor írása
- 77 Részlet Donáczi Ilona regényéből
- 80 Horányi György prózai írása, versei
- 85 Bunkóczi András versei
- 88 Sörös Erik versei

- 90 Ajánlás Klippel János
verseskötetéhez
- 92 Takácsné Tóth Márta versei
- 95 Széles Judit textilművész élete és
munkássága
Zirczi Judit
- 98 Génuszok nyomában
Zirczi Judit
- 100 Átadták a Héliosz-díjakat
- 104 75 éves az MVM ERBE Zrt.
Sipos László József
- 109 Könyvajánló – Gróf Bethlen
Miklós kancellár és az erdélyi
vallásszabadság
Sipos László József

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXXII. évfolyam, 1. szám, 2025 márciusa
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Lovászi Zoltánné Anna
Rovatszerkesztők: Beregnyei Miklós, helytörténet
Marsalkó-Papp Helga, kultúra
Sipos László, tudománytörténet
Korrekter: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Borítótér: Lendvai István
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Lendvai István, Schubert Miklós

Jámbor Pál szobra

Paks város 1848/49-es emlékhelye

Jámbor Pál ott volt a márciusi ifjak között, a szabadságharcban tiszti beosztásban szolgált.

1998 márciusában a paksi Jámbor Pál Társaság javaslatára Paks Város Önkormányzata és a Paksi Atomerőmű állíttatta a szobrot, Farkas Pál szobrászművész alkotását.

(Fotó: Babai István/Paksi Polgármesteri Hivatal)